

**Gevangenschap en bevrijding van Francisco de Enzinas,
vertaler van het Nieuw Testament in het Spaans**

Verslag over de geloofsvervolgingen in Leuven, Brussel en andere plaatsen

Gedeeltelijk uit het Duits vertaald door J. Mathissen
Uitgegeven in Brussel. Ca. 1850

Verslag van diverse martelaren overgenomen uit de Mémoires van Enzinas,
in het Nederlands verschenen met de titel:

Bericht over de toestand in de Nederlanden en de Godsdienst bij de Spanjaarden,

Vertaald door Ton Osinga & Chris Heesakkers;

Uitgegeven door: VERLOREN,
Hilversum, 2002

Toegelicht met gegevens uit:
Het Protestantisme in het bisdom Luik en vooral te Maastricht, 1505-1557
Door Ds. W. Bax,

En aangevuld met een beschrijving uit de *Historie van Martelaren*
Door
A. van Haamstede

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2008

INHOUD

Deel 1 Gevangenschap en bevrijding van Francisco de Enzinas

INLEIDING

- I. Enzinas biedt keizer Karel zijn vertaling van het N. Testament aan.
- II. Enzinas' gevangenneming en gevangenschap.
- III. Bevrijding uit de gevangenis te Brussel
- IV. Vervolg van Enzinas' leven
- V. Titelpagina van het Spaans Nieuwe Testament

Deel 2 GELOOFSVERVOLGINGEN

- I. De Leuvense martelaren en vervolgd van 1543
- II. Terreur in Leuven
- III. Rechtszitting en executie van Jan Vycart en Jan Schats, met toelichting door W. Bax
- IV. Zitting en vonnis van Jan Beyaerts, Cathelijne Metsys en Antonia van Roesmael, door Enzinas
- V. De vonnissen van de overigen
- VI. Enzinas vertelt zijn ontmoeting met Gilles Tielmans in de gevangenis
- VII. Enzinas over Francisco de San Roman
- VIII. Rochus, een Brabantse beeldhouwer
- IX. Joost van Ousberghen wordt de gevangenis binnengebracht
- X. Proces en verbranding van Gilles Tielmans

Deel 3 HISTORIE VAN MARTELAREN, DOOR A. VAN HAAMSTED

- 1. Francisco San Roman
- 2. Joost Jusburg (Ousbergen)
- 3. Gilles Tieleman
- 4. Rochus, een Brabander
- 5. Johannes Dazius
- 6. Enzinas Driander (Jaime Enzinas)

INLEIDING

Francisco de Enzinas, een jeugdige Spanjaard, zond in 1545 aan Melanchton een in het Latijn geschreven bericht, waarin hij verhaalt hoe hij wegens een Spaanse vertaling van het Nieuwe Testament gevangen werd genomen, wat hem in de gevangenis wedervaren en hoe hij daaruit ontvlucht was. Dit verhaal, in 1863 door een Belgisch geschiedkundige in het licht gegeven, is zeer belangwekkend. Het toont ons de haat van de vijanden der evangelische waarheid tegen de aanhangers der Hervorming en de snode middelen waarmede ze tegen hen te werk gingen; maar tevens legt het getuigenis af van de goddelijke kracht van het Evangelie die tot onverschrokken belijders en geduldige kruisdragers maakt.

Francisco de Enzinas werd te Burgos in Spanje geboren, ca 1520. Zijn ouders waren personen van aanzien. In 1540 vinden we hem, zoals destijds veel Spaanse jongens, aan de Hogeschool te Leuven, waar hij in kennis kwam met voortreffelijke aanhangers van de Hervorming, als Albert Hardenberg, Johannes à Lasko en anderen. Het schijnt dat zijn ouders hem gaarne de militaire loopbaan hadden zien verkiezen, maar hij zelf, en nu vooral in zijn omgang met jonge mannen als de daareven genoemden, gevoelde zich meer tot wetenschappelijke werkzaamheid getrokken en wijdt zich er geheel aan toe.

Zo vinden wij hem ijverig zijn tijd en kracht besteden aan het werk dat voor hem de oorzaak zijn zal van zoveel kommer en lijden, namelijk aan de vertaling van het Nieuwe Testament in het Spaans.

Tot die tijd toe bestond er zo'n vertaling niet, en in zijn hart het verlangen om ook zijn volk met het Evangelie in eigen taal bekend te maken. Intussen gevoelde hij zich naar Duitsland getrokken, vanwaar met de Hervorming ook een nieuw wetenschappelijk leven was uitgegaan. Hij wenste Luther en Melanchton van nabij te leren kennen en hield zich verscheidene maanden te Wittenberg op. Melanchton vooral had de begaafde en ernstige jongeling spoedig lief.

Diens raad volgende, keerde Franciscus, die toen, uiterlijk althans, nog tot de Roomse kerk behoorde, naar Leuven terug, om er zijn vertaling in 't licht te geven. Met het verhaal van zijn verblijf te Leuven, begint, kort na zijn ontkomen uit de gevangenis, zijn bericht aan Melanchton, waarvan hierboven sprake is.

J. Mathissen

I. Enzinas biedt keizer Karel zijn vertaling van het Nieuwe Testament aan.

In Januari 1543 komt Enzinas naar Leuven. Na langdurige arbeid is hij met de overzetting klaar. Al zijn kracht heeft hij er aan toegewijd om zijn volk met het woord Gods in heldere, verstaanbare taal in bezit te stellen en nu wordt hij gedrongen om het werk zoo spoedig mogelijk in druk te zien. Toch wil hij het eerst nog de Leuvense godgeleerden ter beoordeling voorleggen. Dat doet hij.

Maar hun oordeel luidt niet al te gunstig. Zonder, wegens hun onbekendheid met de Spaanse taal, over de waarde van het werk uitspraak te kunnen doen, zijn zij van overtuiging dat de vertaling het Spaanse volk niet dan tot schade zijn kan, want alleen ten gevolge der verspreiding van de Bijbel in de landtaal had de afval van de Rooms-katholieke kerk in Duitsland zoo wijden omvang genomen. Dat men in Spanje tot heden toe de bijbel in de volkstaal niet gewild had, was een teken van grote voorzichtigheid, want zodoende bestond voor het volk het gevaar niet dat het de leer der kerk zou vergelijken met de woorden van de profeten, van Christus en de apostelen. Zo spraken Rome's wijze mannen. Zonderling genoeg. Het is alsof ze zelf gevoelden dat de leer der kerk op niet heel vaste schroeven stond, daar ze het voor zoo voorzichtig hielden om haar niet te veel in het licht der oorkonde van alle christelijke waarheid te plaatsen. 't Verwondert dan ook niet dat Enzinas met deze eerwaarde en hooggeleerde heren zich niet verder inlaat. De bijzondere bijval die zijn arbeid bij vele degelijke Spanjaarden ontmoet, is hem genoeg, en zo zal hij dan, in vertrouwen op God, zonder lang toeven met het drukken van zijn werk beginnen.

Antwerpen was wegens zijn drukkerijen beroemd. Daarheen begaf hij zich. Hij wilde de Leuvense theologen geheel voorbij gaan, dewijl hij hun haat vreesde. En zijn vrees was niet ongegrond. Nog maar kort te voren was het te zien geweest hoe weinig het hun kostte en hoe de schandelijkste middelen hun goed waren, wanneer het hun te doen was om, wie hun niet geviel, van kant te maken. 't Is Enzinas zelf die 't verhaalt.

Er leefde in Leuven een geleerde, **Persevald** genaamd, een onder elk opricht achtbaar man. Reeds lang was hij de Leuvense hooglaren een doorn in het oog, omdat hij zich meer dan eens over hun onwetendheid spottend uitgelaten had. Bij gelegenheid van, een kerkelijk feest had hij een Latijns gedicht uitgegeven, waarin een uitdrukking voorkwam, die de theologen verkeerd en als lastering tegen het Sacrament opnamen. Nu dachten ze het ogenblik gekomen om Persevald voor goed onschadelijk te maken. Te vergeefs zocht deze hun te bewijzen dat die plaats integendeel tot lof van het Sacrament was en dat alleen in hun onwetendheid de schuld van hun verkeerde opvatting lag. In alle stilte werd hij naar een klooster gebracht, waar hij lange tijd gevangen werd gehouden, terwijl in de stad door de theologen en hun handlangers allerlei boze geruchten verspreid werden, alsof hij een grote misdaad had bedreven, een Lutheraan was, tegen de paus en de Roomse kerk lasterlijk uitgevallen was, enz. Zó streng werd hij in hechtenis gehouden, dat hij van al die geruchten niets vernam; en evenmin konden zijn vrienden er achter komen waar hij gebleven was. Eindelijk begon er in de stad van lieverlede gezegd te worden dat de ongelukkige verdronken was. Dit ook was niet anders dan een gerucht door zijn vijanden heimelijk uitgestrooid, in de mening dat — als het volk zich eenmaal aan de gedachte dat hij dood was, zou gewend hebben — de strenge maatregelen die ze in het openbaar tegen hem nemen zouden, minder opschudding zouden verwekken. Zo werd hij dan, toen de

zaak hun rijp scheen, als een aanhanger van Luther openlijk aangeklaagd en tot levenslange gevangenis veroordeeld.

Bleef Enzinas te Leuven, liet hij daar zijn Nieuwe Testament drukken, dan stond hem wellicht hetzelfde lot te wachten. Daarom reisde hij naar Antwerpen. Een drukker, die zich met de arbeid gelastte, had hij spoedig gevonden. Dat hij zelf alles bekostigde, is wel een bewijs hoezeer het hem aan het hart lag, zijn vertaling in het licht te zien verschijnen.

Maar nu wenst hij het werk de keizer op te dragen, in de hoop dat het met zulk een aanbeveling des te gunstiger in Spanje zal onthaald worden. Had hij toen maar voorzien hoe duur hem dat ongelukkig besluit zou te staan komen! Reeds van eerst af ontmoetten hem wonderbare dingen. Als voorrede tot het werk had hij een brief aan de keizer opgesteld en daarin de titel van het werk opgegeven. Een Spaans Dominikanermonnik, dien Enzinas voor zeer geleerd houdt, leest opdracht en titel, en is al aanstonds zeer geërgerd bij de uitdrukking: „Nieuw Verbond”. Dat was een Lutherse uitdrukking, en, er viel niet tegen te doen, Enzinas moest ze weglaten.

Te vergeefs wil hij de ijverende monnik doen inzien dat het niets meer en niets anders was dan een Bijbels, door de profeten en de apostelen gebruikt woord. De Dominikaner wordt boos, beschuldigt hem van hoogmoed en eindigt met te zeggen dat de ganse zaak geen ander doel had, dan om Lutherse boeken in Spanje binnen te smokkelen. Ook Enzinas' bloedverwanten in Antwerpen, door de monnik daartoe opgezet, raden en smeken hem dringend, de gevaarlijke uitdrukking toch weg te laten. Om des vredes wil geeft hij eindelijk toe.

Nauwelijks zijn er enkele exemplaren van het eerste drukvel verschenen, of hij vindt zich voor een nieuw bezwaar. Een bejaarde vriend, die een geleerd theoloog is, is niet tevreden met de titel: „Het Nieuwe Testament onzes Verlossers en enige Zaligmaker Jezus Christus”. Enzinas deelt ons mede dat hij het woord *enige* opzettelijk gebruikt had om zijn landgenoten van de verkeerde verering der heiligen af te brengen en hen op Christus te wijzen. Maar zijn vriend ruikt aanstonds Lutherse ketterij en laat niet af zolang ook het woord enige niet geschrapt is.

Doch maar al te spoedig zal hij voor nog erger vuren staan. Het werk is gedrukt. Nog altijd is hij besloten het de keizer op te dragen en nu wenst hij het hem persoonlijk aan te bieden. Hij verhaalt met wat tegenzin hij zich naar het hof begaf. Het is alsof hij een voorgevoel had dat de zaak niet goed zou aflopen. Onder zijn bekenden waren mannen van invloed. Ware het niet raadzamer het aan dezen in handen te geven? Maar neen. Hij kan niet tot de overtuiging komen dat het zijn plicht niet zou zijn over alle bedenkingen heen te zien, en voor de zaak, die toch Gods zaak is, moedig op te treden.

In November 1543 bezocht Karel V zijn Nederlandse bezittingen en kwam de 24e te Brussel aan. Ook Enzinas had er zich heen begeven. Hij zoekt een zijner verwanten op, namelijk de bisschop van Jaén (in Spanje), die tot 's keizers gevolg behoorde en een man van invloed was. Door diens tussenkomst hoopt hij in audiëntie toege laten te worden. Deze, die een vroom, vriendelijk man was, is het aanstonds volkomen met de jongen eens en wil hem de volgende dag bij de keizer inleiden.

In levende kleuren stelt onze vriend ons zijn ontmoeting met de machtige vorst voor ogen. De bisschop brengt hem in de zaal waar de keizer zou ontbijten. Weldra verschijnt deze met een talrijk gevolg en zet zich neer. Edellieden bieden hem de spijzen aan, schenken hem de wijn in, brengen de gerechten op; Enzinas heeft de tijd om de machtige vorst van nabij gade te slaan. Hij laat zich uit over het majestueuze

voorkomen van de monarch, over wiens rijk — zoals men gewoon was te zeggen — de zon niet onderging. Hij verhaalt hoe de gedachte van met deze man te spreken hem het hart bekleemde, maar ook hoe dan wederom de bewustheid van voor Gods zaak te staan, hem alle vrees ontnam, ja zulke moed insprak, dat, indien al de vorsten der wereld daar verzameld waren geweest, hij onverschrokken zijn zaak zou voorgedragen hebben. Herhaaldelijk treedt hem het psalmwoord voor de geest: „*Ik zal voor koningen spreken van uw getuigenissen en mij niet schamen*”, en hij voelt zich gesterkt door 's Heeren belofte: „*Het zal u in die ure gegeven worden, wat gij spreken zult*”.

Na genoten maaltijd staat de keizer op, en wacht, op een wandelstok leunend, de personen af die tot hem toegelaten zijn. Laat Enzinas ons het verdere zelf verhalen:

„Mijn bisschop trad te voorschijn, nam mij bij de hand en stelde mij voor de keizer. Met weinige, maar dringende woorden bad ik Zijn Majesteit om het werk dat hem aangeboden werd, in zijn grote betekenis in aanmerking te willen nemen. Daarop vroeg mij de keizer van wat boek er sprake was. Ik antwoordde dat het het Nieuwe Testament was, door mij in de Spaanse taal overgezet, en dat ik bad om het Zijner Majesteit te mogen opdragen, opdat het onder zijn bescherming te gunstiger onthaald mocht worden. De vorst eindigde met te verklaren, dat, in geval het werk niets verdachts bevatte, hij het gaarne in bescherming nam; en hij verliet de zaal.” —

De andere dag liet de bisschop aan Enzinas weten dat hij gelast was het boek aan 's keizers biechtvader, de Dominikanermonnik Petro de Soto, tot onderzoek voor te leggen. Zijn jonge vriend kon derhalve gerust naar Antwerpen terugkeren, hij zelf zou getrouw voor de zaak zorgen.

Wij kennen Karel V als de fanatieke tegenstander der Hervorming. Wij weten hoe hij in zijn erflanden, Spanje en de Nederlanden elk streven van het protestantisme op de gruwelijkste wijze heeft zoeken te onderdrukken. Hetzelfde zou hij ook in Duitsland gedaan hebben, indien zijn uitgebreid rijk en de toestanden in Duitsland hem daartoe tijd en macht gegeven hadden. Wij erkennen daarin de leidingen van Gods voorzienigheid.

Maar hoe nu komt Enzinas er toe, om juist zulk een vijand der Hervorming zoo dringend om bescherming te bidden voor een werk dat de Leuvense hoogleraars als schadelijk voor de katholieke kerk verklaard hadden? Enzinas toch was toen reeds een vriend der Hervorming. Dat bewijst zijn geestdriftvolle bewondering van Melancthon en Luther, die hij herhaaldelijk te kennen geeft; dat bewijst in het bijzonder zijn verheven geestdrift voor het Nieuwe Testament. Maar het schijnt wel dat de afwijking der Roomse kerk van de leer des Evangelies nog niet in haar ganse omvang tot bewustheid in hem, gekomen was, en hij nog aan de mogelijkheid geloofde van een hervorming in de schoot van de kerk zelf waartoe hij nog altijd behoorde. Had hij geweten dat in het oordeel der Leuvense theologen de werkelijke mening van de kerk zelf opgesloten lag, had hij geweten wat jammerlijke invloed Soto als biechtvader op de keizer uitoefende, ja was hij met Karels ware gezindheid bekend geweest, dan voorzeker zou hij anders hebben gehandeld!

II. Enzinas' gevangenneming en gevangenschap.

Hij keert naar Antwerpen terug. Nauwelijks is hij daar aangekomen of zijn beschermer, de bisschop, schrijft hem dat Soto zijn vertaling met bijzonder welgevallen aangenomen had. Kort daarop ontvangt hij het bericht dat Soto over zijn

arbeid zeer tevreden is, maar over enkele plaatsen met hem zelf wenst te spreken. Om het uitgeven van zijn werk zo veel mogelijk te verhaasten, besluit hij niet te wachten totdat Soto met de keizer naar Antwerpen zou komen, maar terstond naar Brussel weer te keren. Daar aangekomen, zoekt hij aanstonds in het Dominikanenklooster de biechtvader op en wordt op de vriendelijkste wijze ontvangen. Soto geeft hem de verzekering van zijn bijzondere vriendschap, want alle mannen der wetenschap die hun gaven ten dienste van God wijdden, hield hij in hoogt achting, en bovendien had hij van hem veel goeds vernomen; daarom mocht onze jongen overtuigd zijn dat hij al wat hij aan invloed bezat, te zijner beschikking stelde. Het schijnt nochtans dat zulke overgrote vriendelijkheid Enzinas wel iets verdacht voorkwam.

Om 4 uur keert hij naar het klooster terug en wordt weer even vriendelijk onthaald. Het doet Soto waarlijk leed dat zijn vele bezigheden hem voor het ogenblik niet over meerder tijd laten beschikken, en hij vraagt hem te 6 uren weer te komen. Weer, als hij op de gestelde tijd zich aan het klooster aanmeldt, heet hem de monnik hartelijk welkom en leidt hem in zijn cel, een vertrek namelijk met 4 of 5 kleine altaartjes, waarop brandende kaarsen en gouden beelden van heiligen stonden. Daarop bidt hij Enzinas om met het bespreken zijner vertaling nog wat geduld te hebben, omdat hij eerst nog een gedeelte zijner *brevier-getijden* te lezen heeft. Enzinas kon intussen in de cel zich bezighouden met een boek, waarin hij tot hun bespreking een zeer passende plaats aangetekend had. Met deze woorden liet Soto hem alleen en onze vriend begon het boek in te zien. Het was het werk van een Spanjaard over de afval van de Roomse kerk en de biechtvader had het opengelegd, juist aan het hoofdstuk waar de schrijver de oorzaken van de afval besprak. Enzinas las en was niet weinig verwonderd hoe dat alles overeen kwam met wat hem de Leuvense theologen reeds tegengeworpen hadden. Zo was de verspreiding van de Bijbel in de volkstaal de oorzaak van alle ketterijen! Daarom waren de Spanjaards zeer te prijzen, daar zij dat „vergif” buiten hun land hadden gehouden. Wij begrijpen het zeer goed, als Enzinas verhaalt dat hij zich geweld heeft moeten aandoen om het boek niet te verscheuren. — Wat kon hij nu nog voor zijn werk verwachten?

Na lang vertoeven komt Soto weer. Ernstig en op plechtige toon verklaart hij zijn mening omtrent de vertaling te zullen meedelen. Thans ondervond Enzinas dat al de vriendelijkheid van de monnik louter huichelspel was, want nu overlaadt hij hem met de hevigste verwijten. Zijn vertaling was een misdaad tegen de keizer, tegen de godsdienst, tegen het vaderland; en het verspreiden van de Bijbel kon niet anders dan het afvallen van de kerk bewerken; aan een zware, ja doodswaardige zonde had Enzinas zich ook schuldig gemaakt, door zijn verblijf in het ketterse Duitsland en zijn omgang met Luther en Melancton. Te meer, er was in Spanje een verderfelijik boek verschenen, dat door Enzinas was opgesteld. (Het betreft zijn boek “Breve y compendiosa, institucion de la religion Christiana” wat in 1540 te Antwerpen werd uitgegeven onder de pseudoniem Francisco de Elao (afkomstig van het Hebreeuwse woord voor 'eik'). Dit boek bevatte Spaanse vertalingen van de eerste catechismus van Calvijn en het tractaat “Von der Freiheit des Christenmenschen” van Luther, waaraan voorafging een uitvoerige leerstellige inleiding van Enzinas.)

Schijnbaar diep ontroerd, gaat Soto verder: “Gij zijt nog een jongeling, gij hebt nog weinig gestudeerd en toch reeds zoveel misdreven. Indien uw overmoed niet aan banden gelegd wordt, vrees ik dat hij immer gevaarlijker vruchten zal voortbrengen, gevaarlijk voor de kerk en de godsdienst. Ik heb u zeer lief en daarom is het mij zo pijnlijk niets dan onheil te kunnen toezeggen. Maar ik kan niet anders. Uw vertaling

heeft u in een groot gevaar gebracht, want de mannen die hier de voornaamste leiders zijn, zijn zeer en niet ten onrechte op u vertoornd, en ik weet niet of het mij mogelijk zal zijn iets voor u te doen.”

Enzinas stond als verslagen. Hij is in zijn ziel verontwaardigd over zoveel valsheid en zoveel boosheid, want nu begrijpt hij met wat doel Soto zich zoo vriendelijk getoond heeft. Maar hij bedwingt zich. Met kalmte zoekt hij Soto's aanvallen te bestrijden.

“Is het dan werkelijk een misdaad, Gods woord, dat toch voor alle mensen bestemd is, zonder hetwelk men de wereld noch God, de zonde noch de Verlossing recht kennen kan, het volk in handen te geven? Is zijn verblijf in Duitsland, zijn verkeer met Melanchton hem waarlijk als een doodswaardige misdaad aan te rekenen, dewijl toch zooveel andere katholieken, en ook de keizer, dikwijls daar geweest zijn, met Luther, Melanchton en anderen geleerde gesprekken gehad hebben, zonder dat zij derhalve zijn aangeklaagd geworden? Eindelijk kon hij verzekeren geen ander boek, dan het Nieuwe Testament te hebben uitgegeven.”

Hier treedt de prior van het klooster binnen, niet de tijding dat er een bediende gekomen was om Enzinas naar huis te roepen. Zoals daarna bleek, was het brengen van die tijding niets anders dan het tēken dat men met de voorbereiding van zijn gevangenneming klaar was. Onze vriend verzoekt de prior aan de bediende te laten zeggen dat hij later zal komen; dat zijn bezoek reeds zolang duurt, is zijn schuld niet; het is hem alleen te doen om de keizer zijn vertaling te kunnen aanbieden; al het overige was vreemd aan de zaak; derhalve wenst hij te weten of Soto er verkeerde dingen in gevonden heeft. —

Deze zegt daarop dat hij tot nu toe alleen de voornaamste plaatsen had kunnen lezen, en de groten ijver van de vertaler erkennen moest; overigens, daar het reeds laat geworden was, zou Enzinas nu maar naar buis gaan, en, als 't mogelijk was, de volgende dag terugkomen.

Maar 't zou niet mogelijk zijn. Toen Enzinas van uit de cel de kloostergangen naderde, vond hij de monniken in ongewone beweging.

We laten Enzinas zelf aan het woord:

Ik was nog niet beneden of er kwam een man op mij af, die ik beslist nooit eerder had gezien maar die een fatsoenlijke indruk maakte. Hij vroeg of ik Francisco heette. Ik zei: "Dat klopt, wat is er van uw dienst?"

Hij antwoordde: "Ik heb iets mee te delen"

"Waar u maar wilt, ik ben te uwer beschikking" Terwijl ik dit zei, bereikten wij de deur van het klooster die toegang gaf naar de straat, waar een grote schare gewapende handlangers zich als één man op mij stortte. Degene die me daarvoor had aangesproken, zei mij toen: "U bent bij dezen in hechtenis genomen".

Bij de aanblik van die buitenissige groep ongere onverlaten, van pieken, zwaarden en allerlei ander wapentuig voorzien, die mij naar het leven stonden, was ik nogal van mijn stuk gebracht. Niettemin gaf ik hem onverschrokken ten antwoord dat het helemaal niet nodig was geweest tegen een weerloze man uit te trekken met zoveel beulsknechten, die toch eigenlijk bestemd waren voor de inzet tegen misdadige rovers. Mijn gemoedsrust was echter zo volledig en mijn geweten zo zuiver dat ik zonder aarzelen voor de hoogste rechters, voor de Keizer zelf, voor alle groten der aarde mijn zaak zou bepleiten en dat ik, omdat ik me van geen kwaad bewust was, bereid was mij niet alleen onverschrokken naar de gevangenis of in ballingschap te begeven doch zelfs de brandstapel op te gaan en waarheen hij mij ook maar zou willen brengen.

Hij antwoordde: "Het is niet ver weg waar ik u naar toe breng en ik doe dit onder dwang en geheel tegen mijn zin. Het was niet eens mijn taak en als ik het op enige

wijze had kunnen vermijden dan zou ik dit karwei niet op me hebben genomen. Maar de heer van Granvelle heeft mij tegen mijn zin hiertoe genoodzaakt en zei dat hij dat bevel gaf in opdracht van de Keizer."

Tussen de bedrijven door waren we bij de stadsgevangenis gekomen. Hij zei: "Hier zult u moeten blijven totdat zij die me opgedragen hebben u hierheen te brengen, in uw zaak in andere zin besluiten."

Daarop wendde hij zich tot de cipier en gelastte hem mij met respect en zorg te behandelen. Tegen mij zei hij, dat ik goede moed moest houden en hij bood me in alle oprechtheid en buitengewoon vriendelijk zijn hulp aan inzake alles wat aan mijn invrijheidstelling en veiligheid kon bijdragen.

Toen hij wegging, gaf ik hem een brief mee voor de aartsbisschop van Valencia, die toen in de stad verbleef. Daarin stelde ik hem van deze onverwachte ontwikkelingen op de hoogte en vroeg ik tevens ervoor te zorgen dat de volgende dag mijn familie in Antwerpen zou worden ingelicht.

Tot zover Enzinas.

Wat nu zullen we over een handelwijze als die van **Soto** zeggen? 't Is een waar meesterstuk van de laagste huichelarij, van de gemeenste boosheid. De gevangenneming van Enzinas is zijn werk. Hij heeft Enzinas in zijn cel alleen gelaten om daarbuiten alles voor te bereiden; hij heeft gehuicheld totdat hij wist dat zijn slachtoffer niet meer uit het net kon. Nemen wij aan dat hij werkelijk overtuigd was dat Enzinas voor de kerk gevaarlijk was; nemen wij aan dat de gedachte van de jongen ter dood te doen brengen, voor hem geenszins bestond, en hij hem alleen door harde behandeling wilde dwingen om de Roomse kerk getrouw te blijven, daardoor wordt zijn gedrag niet gerechtvaardigd. En die man is een priester!

't Is waar, de onlangs verschenen Jezuiten zullen het weldra nog verder brengen en in het bestrijden der ketters alle middelen rechtvaardig en heilig verklaren. Maar wat hebben deze vrome vaders, zodoende, eigenlijk anders gedaan dan vorm en uitdrukking gegeven aan de geest die ten tijde der Hervorming niet alleen, maar ook vroeger, de leiders der Roomse kerk bezielde? Daarvan geeft de wrede huichelarij van een Soto ons het sprekend bewijs. Ja, die man is priester, en als priester 's keizers biechtvader, en als zodanig heeft hij macht over 's keizers ziel. Zal hij deze macht niet gedurig gebruikt, of liever misbruikt hebben om Karel in zijn haat tegen de Hervorming aan te drijven? En zal een man als hij, niet een der hoofdaanstokers geweest zijn van Karels gruwzame vervolgingen tegen zijn Nederlandse onderdanen in 1543 en '45? Men betwijfelt ook niet dat hij van 's keizers weinig eervolle houding in de Smalkaldische oorlog mede oorzaak geweest is.

Enzinas belevenissen in Leuven en in de gevangenis te Brussel worden uitvoerig door hem beschreven in zijn Mèmoires. Hieraan wordt in het tweede deel van deze brochure aandacht gegeven..

Bezien we eerst zijn verlossing uit de gevangenschap, die we met zijn eigen woorden weergeven.

III. Bevrijding uit de gevangenis te Brussel

“Welnu, daar ik in de gevangenis dagelijks van zulke wrede vertoningen hoorde en zag dat de gevangenen zich vulden met volstrekt fatsoenlijke mensen die om hun geloof gevangen werden genomen, en dat het hele bestel van de staat en de machthebbers uit waren op de vernietiging van de kerk van God, stelt u zich alstublieft eens voor hoe het tenslotte mij te moede moest zijn, die immers dezelfde wreedheden of wellicht nog grotere al boven mijn hoofd zag hangen. Ik zou echt door verdriet verteerd zijn, als de eeuwige Vader niet door een bevrijding van Godswege voor mijn behoud had gezorgd. Verneem u nu hoe dat toeling.

De eerste Februari, toen ik aan de avonddis zat, was ik om onduidelijke redenen somberder dan normaal. Ik verliet mijn disgenoten en stond op, wat ik overigens wel vaker deed omdat ik het lange tafelen van die mensen niet vol kon houden. Tamelijk bedrukt liep ik in diezelfde zaal wat heen en weer. Toen mijn huisgenoten mij aanmoedigden te verklaren wat mijn gemoed bezwaarde en zo wat vrolijker te worden, zei ik: "Vermaakt u zich nu maar met uw drinkgelag. Ik wil aan de frisse lucht en zien wat er op straat te doen is."

Dat was een profetische uitlating, iedereen hoorde het, niemand begreep het, ja ikzelf kon toen niet eens bevroeden waartoe die stemming en die opmerking mij door God was ingegeven.

Ik ging dus naar de binnendeur van de gevangenis, waarvan het bovenstuk, met houten tralies beveiligd, een doorkijk naar de straat bood en het onderstuk met behulp van zeer dikke planken was verstevigd. Toen ik voorzichtig tegen de onderste helft van de deur duwde en voelde dat deze meegaf, heb ik haar beetgepakt en moeiteloos kunnen openen. De buitendeur, die er net zo uitziet als die binnendeur, stond helemaal open. Een derde deur wordt uitsluitend 's nachts op slot gedaan. Ik stond van dit onverwachte toeval vreemd te kijken, maar ik bedacht tegelijk op hoeveel manieren de Heer mij al eerder had geroepen, kansen die ik niet had aangegrepen. En alsof ik de stem van God, die mij onmiskenbaar tot zich riep, nu wel had gehoord, besloot ik onverwijld Gods roepstem te gehoorzamen en die zo lang verhoopte en zo onverwacht geboden gelegenheid aan te grijpen, die ik zonder aarzelen voor een Godsgeschenk hield.

Eenmaal buiten de gevangenis, sloot ik de buitendeur om de voorkomen dat de cipier nog meer last zou krijgen. Toen ik merkte dat ik alleen in een dichte duisternis op straat stond, wist ik niet waar ik heen zou gaan. Alles kwam mij verdacht voor, alles leek vol gevaren. Weliswaar kende ik in de stad veel vrienden over wier trouw ik niet de minste twijfel koesterde, maar hoe meer ik op hen was gesteld des te minder graag wilde ik hen opzadelen met zo'n bij uitstek verdachte en riskante toestand. Wat echter volgens mij onmiskenbaar een bijzonder wonder was, op datzelfde ogenblik gaf God mij een heel goede gedachte in.

In de stad woonde een betrouwbare man, die ik goed kende en aan wie ik de hele zaak wilde voorleggen. Ik bereikte zonder problemen zijn woning en, ofschoon ik daar nooit was geweest, kon ik deze even gemakkelijk vinden als was ze mij al van oudsher bekend.

Ik riep die man naar buiten en vertelde hem wat door Gods ingrijpen was geschied en vroeg hem een veilig advies. Hij wilde mij daar houden maar omdat ik vermoedde dat dit voor ons allebei erg riskant was, zei ik dat het mij veel verstandiger leek, als dat mogelijk was, diezelfde nacht de stad te verlaten. Ik informeerde of hij een plaats in

de stadsmuren kende die geschikt was om er overheen te klimmen. Hij antwoordde dat hij een zeer geschikte plaats kende, die hij mij wilde wijzen en dat hij mij wilde vergezellen naar waar ik maar heen wilde gaan.

Hij pakte zijn mantel en ging met me mee. Onderweg nam ik afscheid van een paar vrienden en vervolgens gingen wij rechtstreeks naar de stadsmuur. Daar zagen we terstond een plaats van waaraf je heel gerieflijk weer naar beneden kon komen en dit alles gebeurde met zo'n gemak en snelheid dat het, was de zaak lang van tevoren bedacht geweest, niet beter had kunnen verlopen. Want hoewel het half acht had geslagen toen ik in de gevangenis van tafel opstond, stond ik, toen het acht sloeg, al bovenop op de stadsmuur. Ik kan echt naar waarheid beweren dat ik op andere momenten tijdens mijn gevangenschap vaak had gemerkt dat God met mij was, maar dat ik toen, op dat beslissende laatste moment van mijn ontsnapping, Hem wel zeer nabij voelde. Eenmaal buiten de stad en in de vrije lucht, besloot ik die nacht naar Mechelen te gaan en daarna in alle vroegte naar Antwerpen.

Hoe ik mij ook verheugde over de herwonnen vrijheid, toch was ik gedurende heel die reis zeker veel meer bezig met het overdenken van mijn wonderbaarlijke bevrijding en van Gods onmiskenbare ingrijpen, waarin naar mijn oordeel een groot mysterie en de geheime bedoeling van Gods wil vervat lag. Want het was voor mij aan geen twijfel onderhevig dat ik door de bestiering Gods vrij was gekomen om vervolgens in zwaardere strijd en bezoeken harder te worden beproefd. Ik begon me er toen reeds op voor te bereiden die beproevingen te doorstaan. Ik bad daarom God, de Vader van onze Verlosser Jezus Christus, wat ik Hem ook nu weer vurig bid, dat Hij met de bijzondere genade van Zijn barmhartigheid mijn verstand zou verhelderen om zo de grootsheid en de verborgenheid van mijn roeping te kunnen begrijpen en daarin trouw en standvastig tot de laatste dag van mijn leven de kerk van Christus te kunnen blijven dienen. Mijn grootste roem is altijd geweest, dat te midden van zulke grote gevaren en bij zo huiveringwekkende voorbeelden van wreedheid, die zich iedere dag onder mijn ogen afspeelden, geen van alle dwingelanden, hoe woest en wild ook, het ooit heeft voor elkaar gekregen dat ik mij niet langer op een zuiver geweten kon beroepen.

Nog volop bezig met die gedachten en al pratende over mijn wonderlijke bevrijding bereikten we Mechelen lang voordat de poorten van die stad opengingen. Toen we om vijf uur de stad binnengingen, troffen we voor de deur van ons logement een rijtuig aan, dat blijkbaar al gereed stond om naar Antwerpen te vertrekken. Daarin zaten een man en een vrouw. Ik vroeg aan de man waar ze heen gingen.

"Naar Antwerpen" zei hij "als u in wilt stappen, het rijtuig staat klaar".

Ik zei toen tegen de man die met mij meegekomen was: "Ga jij met dit rijtuig, ik regel wel een paard, dan ben ik er vlugger."

Terwijl de deur van het logement nog dicht bleef, sprak ik ondertussen een poosje met mijn reisgezel over van alles en nog wat. De man in het rijtuig luisterde mee en kwam soms zelfs tussenbeide. Even later ging mijn reisgezel in het rijtuig zitten en ben ik het logement binnengegaan. Daar werd ik met veel gelukwensen van alle bewoners ontvangen. Toen zij de hele geschiedenis gehoord hadden, zorgden zij bliksemsnel voor een paard en voor alles wat ik verder voor de rit nodig had. Eenmaal buiten de stad, haalde ik onderweg het rijtuig in. Ik groette de inzittenden en zij groetten terug. Mijn reisgezel ried mij aan het op een draf te zetten.

Ik antwoordde: "Ik zal zo snel rijden dat zelfs, als alle schurken uit Brussel achter mij aangaan, zij mij toch op geen stukken na kunnen inhalen."

In minder dan twee uur was ik te Antwerpen. Ik besloot daar in een herberg mijn

intrek te nemen om geen van mijn familieleden of vrienden door mijn aanwezigheid in gevaar te brengen. Diezelfde dag tegen de avond kwam mijn reisgezel ook naar dat adres, dat ik hem tevoren had uitgeduid.

Nogal onthutst zei hij me toen: "Je zult ervan staan te kijken, als je hoort wat voor gezelschap in dat rijtuig naast me zat en wie de man was met wie jij vandaag in Mechelen honderduit hebt staan praten." "Wie was dat dan?" Hij antwoordde: "De allergrootste schurk die op deze aarde rondloopt, secretaris Lodewijk de Sot, een uiterst verbeterd vijand van de leer van het evangelie die getuigenverklaringen tegen jou bijeen heeft gezocht en al het onderzoek in jouw zaak heeft gedaan. Nu brengt hij van het hof te Brussel een aantal mensen hun doodvonnis. Binnenkort moeten die wegens hun godsdienst hier in Antwerpen worden verbrand."

Ik was er nog het meest verbaasd over dat God de ogen en het verstand van die man zo had verduisterd dat hij mij, ofschoon ik recht voor zijn ogen stond en hij met mij sprak, toch niet had kunnen zien en herkennen. Laat ze maar komen, die lieden die erover klagen dat er geen wonderen meer gebeuren en ontkennen dat deze verbazingwekkende bevrijding één lange reeks van ontzaglijke wonderen is! Maar luistert u naar de rest van het verhaal.

Daags daarna kwamen in de herberg waar ik verbleef, twee Brusselse burgers, die ik niet kende en die ook mij niet kenden. Ik vroeg hun of er nog nieuws uit Brussel was. Zij antwoordden: "Er is onlangs in Brussel een groot wonder gebeurd." "Wat was dat wonder, met uw welnemen?" "Een Spanjaard werd daar vijftien maanden lang gevangen gehouden en in al die tijd had hij het niet voor elkaar gekregen dat hij in vrijheid werd gesteld of dat zijn zaak op een andere manier beëindigd werd, ook al was er vaak en van veel kanten moeite voor hem gedaan. Maar eergisteravond tenslotte gingen de drie deuren van zijn gevangenis uit zichzelf voor hem open, de hemel was van licht vervuld en in een grote stralenkrans is hij uit zijn gevangenis bevrijd, zodat je er een volmaakte gelijkenis met de bevrijding van Petrus in zou kunnen zien. Het verhaal gaat dat het Mirakel van het Sacrament dat in Brussel wordt vereerd, dit wonder heeft bewerkt." Dat vertelden ze mij, alsof ik van de hele zaak niets af wist.

Zie daar, waarde leermeester, hoe dwaas de massa is, die er een gewoonte van maakt om binnen de kortste keren een groot aantal verzinsels toe te voegen aan wat werkelijk is gebeurd. Het is zo waar als wat, dat de drie deuren openstonden, anders was ik nooit uit de gevangenis gekomen. Maar ik heb volstrekt geen licht zien stralen behalve dan van de fakkels waarvan er toen veel op straat waren. Bovendien breng ik voor deze van God gegeven bevrijding geen dank aan enig miraculeus sacrament, dat goddeloze afgodenaanbidders te Brussel vereren, maar alleen aan de onmetelijke barmhartigheid van God, die de gebeden van Zijn kerk heeft willen verhoren.

IV. Vervolg van Enzinas'leven

Na Enzinas' terugkeer in Wittenberg in het voorjaar van 1545 vroeg zijn leermeester Melanchthon hem om op te schrijven wat hij in de Nederlanden had meegemaakt. Enzinas voldeed graag aan dat verzoek. In juli 1545 was hij hiermee klaar.

Op de laatste bladzijde van zijn Memoires schrijft hij aan Melanchthon (zijn „tréscher précepteur") dat hij geboren is „á souffrir, endurer et écrire misères". Maar deze ellenden verduurt hij gewillig. „*Hier beneden is het niet!*" ... Eens komt de verlossing: „jusques à ce qu'estains des livre de ceste mortalité, et exemptez du tonte de la cruauté des tyrans, nous soyons parvenus à la gloire de Diene pleine de vraye et parfaite joye, qui durera à jamais."

In het volgende jaar kwam van de pers: “De Historia vera de motte sancti viri Joannis Diazii Hispani,” het verbijsterende verhaal van de religieuze broedermoord waarvan Enzinas' vriend Juan Diaz het slachtoffer werd. Een verslag hiervan is door A. van Haamstede in zijn *Martelarenboek* opgenomen.

In 1547 trof Francisco een nieuwe slag. Zijn broer **Jaime Enzinas**, werd in 1547, onder paus Paulus III, te Rome als ketter verbrand. Ook deze gebeurtenis wordt verteld door Adriaan van Haamstede

Enzinas was ook een fervente briefschrijver. Onder zijn correspondenten treffen we onder andere zijn leermeester Melanchthon aan, maar ook Calvijn, Bucer, Bullinger en Petrus Martyr.

Het leven van Enzinas is één grote zwerftocht genoemd. Hij verbleef niet alleen vaak in Duitsland, maar ook in Zwitserland te Bazel waar hij samen met de drukker Oporinus aan de uitgave van zijn werken arbeidde. Ook kwam hij regelmatig in de Duitse, vrije rijksstad Straatsburg. In 1548 huwde hij daar de adellijke vrouw, Margaretha Etter, een zuster der echtgenote van Valérand Poullain. In april van dat jaar vertrok het echtpaar naar Cambridge, waar Enzinas Grieks ging doceren.

In het najaar van 1549 keerde Enzinas, later gevolgd door zijn familie, weer naar het vasteland terug. Het gezin vestigde zich te Straatsburg, waar Enzinas zijn leven van schrijven en uitgeven voortzette. Toen in Straatsburg aan het einde van 1552 de pest heerste, stierven Enzinas en kort nadien zijn echtgenote. Hun twee dochtertjes bleven achter.

V. TITELPAGINA VAN HET SPAANS NIEUWE TESTAMENT**EL NVEVO
TESTAMENTO**

**De nuestro Redemptory [soto] Salvador
IESV CHRISTO,**

**Traduzido de Griego en len-
gua Castellana, por Fran-
cisco de Enzinas, dedi-
cado
a la Cesarea
Magestad.**

HABLA DIOS

Iosue. 1.

**No se aparte el libro de sta ley de tu
boca. Antes con atento animo estu-
diarassen el sw dia y de noche : para q
guardes y hagas conforme a todo a-
qello que esta en elescrito. Por que
enronzes haras prospero tu camino,
y te gobernaras con prudencia.**

M. D. XL. III.

Stephanus Mierdmans te Antwerpen was de uitgever van Enzinas' Spaans Nieuw Testament.

Opdracht der Spaanse vertaling van het Nieuwe Testament aan Karel V door Francisco de Enzinas.

ANTWERPEN, 1 October 1543

Dédicace du Nvevo Testamento (traduction).

Parole de Dieu.

Josué,

Que ce livre de la loi ne s'éloigne point de ta bouche; mails étudié le jour et la nuit et d'un esprit attentif, afin de gardes tout ce qui est écrit en ce livre et d'agir d'une maniere conforme. Alors tu seras prospère dans ta visie et tu te gouverneras avec prudente.

Ce que Dieu ordonne au Roi de faire.

Deut., XVII.

Voici ce que fera le Roi lorsqu'il sera monté sur le trône. Il copiera le livre de cette loi sur un volume, en présence des prêtres et des lévites. Il conservera toujours ce livre auprès de lui, il le lira chaque jour de sa vie. Afin qu'il apprenne á craindre le Seigneur son Dieu, et á garder toutes les paroles de saki et á prendre ses ordonnances pour l'oeuvre de sa vie.

Min qu'il n'exalte pas son coeur au-dessus de celui de ses frères et qu'il ne s'éloigne point de ses préceptes ni á droite ni à gauche, pour qu'il puisse prolonger les jours de son règne et de celui de ses fils au milieu d'Israël.

A l'invincible monarque Charles-Quint, Empereur toujours auguste, roi d'Espagne, etc., Francois de Enzinas, grâce salut et paix!

Sacrée Majesté!

Il s'est produit de notre temps beaucoup «opinions diverses, sur le point de savoir, s'il est utile de traduire les Saintes Ecritures en langue vulgaire.

Bien que les avis aient été différents, tous ceux qui ont parlé sur ce sujet, l'ont fait avec un zèle louable et chrétien et ont appuyé beurs avis sur des raisons suffisantes et probables.

Pour moi, sans condamner les opposants, j'ai suivi le sentiment de ceux qui jugent bon et utile á l'Eglise, que ces sortes de versions soient faites par des nomines doctes, d'un jugement sur et bien versés dans la connaissance des langues.

Elles serviront ainsi à l'instruction des hommes ignorants et grossiers, comme a la consolation des gens instruits; tous pourront, dans leur langée naturelle, entendre parler par Jésus-Christ et par ses apôtres, des mystères sacrés de noire Rédemption, d'on dépendent le salut, de bonheur, la consolation de nos âmes.

Toutefois, pour répondre á ceux qui sont d'un avis contraire á ces publications, comme aussi pour que personne ne regarde eet ouvrage comme mie nouveauté et comme un mal; je demande á donner ici en peu de paroles, á Votre Majesté, les raisons de mon travail. Je suis, en effet, très-obligé envers Elle, et parce qu'Elle est dans l'ordre

temporel le plus grand des ministres de Dieu, et parce qu'Elle est mon Seigneur et mon roi, et en outre, comme vassal, je lui dois compte de mon loisir et de mes labeurs. Et pour dire route la vérité, il est de mon devoir d'en référer à Votre Majesté, parce que je sals que, dans les choses qui touchent à la religion chrétienne, Elle en un pasteur diligent et zélé de la gloire de Jésus-Christ et du profit spirituel de la République.

Trois raisons, Sacrée Majesté, ont décidé mon entreprise.

La première, c'est qu'ayant lu plusieurs fois les actes des actes, voyals comment les Juifs et les Gentils s'élevaient contre le règne du Christ, qui commençait alors fleurir, et comment ils ne pouvaient l'empêcher de s'étendre, en présence des grands miracles que faisaient saint Pierre et les autres apôtres. J'y voyals aussi, que saint Pierre et saint Jean avant été emprisonnés pour avoir enseigné la doctrine Céleste, les Juifs tinrent conseil pour savoir ce que l'on ferait d'eux, de leurs compagnons et de cette nouvelle religion qu'ils prêchaient. Après avoir entendu des avis divers, l'homme le plus honoré du Sénat se leva, il se nommait Gamaliel, et il avait été le maître de wint Paul.

Il leur dit: Qu'ils regardassent bien à cette affaire, attendu qu'elle était de la plus haute importante; il leur rappels l'exemple de quelques hommes qui peu de jours au paravent, avaient essayé de créer une secte, en enseignant des doctrines nouvelles, et qui en pen de temps, avaient trouvé une mauvaise fin, ainsi que leurs doctrines. Après beaucoup d'autres paroles, il conclut ainsi:

« Enfin, il me semble que vous devez laisser ces hommes faire ce qu'ils voudront: Si ce qu'ils enseignent est une doctrine nouvelle et du monde, si c'est une récente invention des hommes qui se réjouissent des nouveautés, elle et eux passeront vite; mars si cette doctrine vient de Dieu, sachez que ni vous, ni aucun homme, vous ne pourrez empêcher qu'elle se propage. Faire autre chose que ce que je vous propose, ce serait en quelque sorte, chercher à lutter contre la volonté de Dieu et contre ce qu'il a décidé devoir se faire".

J'ai souvent réfléchi à ce discours; Sacrée Majesté, et j'ai vu, depuis plus de vingt ans que dure ce combat, bier, des fois et avec une grande ardeur-, des hommes animés d'un zèle pieux, faire des efforts pour empêcher l'impression de semblables livres, et toujours ils ont échoué dans leurs desseins; bien qu'ils aient été très favorisés, leur Etc., etc.

DEEL 2

GELOOFSVERVOLGINGEN

1. LEUVENSE MARTELAREN EN VERVOLGDEN VAN 1543, door W. Bax

In 1542 gaf Cornelis van Bergen aan een ongenoemde in Leuven de opdracht om in Brabant als inquisiteur werkzaam te zijn. En in hetzelfde jaar trad de faculteit van godgeleerdheid met vernieuwde kracht tegen de Protestanten op. Veel erger nog werd de antiketterse actie in 1543, toen de procureur-generaal van Brabant, Pierre du Fief, achtentwintig verdachten deed arresteren. Deze allen zijn daarna aan hun natuurlijke rechters (officiaal en schepenen) onttrokken en vervolgens geoordeeld door inquisiteurs-godgeleerden en door een commissie van leken met een opdracht van de keizer. Onder hen waren drie priesters, van wie er een het verhoor van een leek moest ondergaan. In hun aller processen hebben **drieënveertig getuigen (verdachten)** verklaringen afgelegd. Door herroeping en betuiging van berouw ontkwamen de meesten aan de brandstapel. Sommigen van hun werden tot de betaling van zware geldboeten veroordeeld. Maar ook zijn enige „Lutheranen“, ten minste zes, terechtgesteld, die de *Leuvense martelaren* van het Protestantisme verdienen te heten.

Interessant zijn in dit verband: Les Mémorables de **Francisco de Enzinas**, vanuit het Latijn in het Frans vertaald door Jean de Savignac.

Als jongen van zeventien jaren was Enzinas in zijn vaderstad Burgos gegrepen door de Protestantse beweging, bij welke hij zich, twee jaren later, ook had aangesloten. In 1540 te Leuven gekomen had hij zich, misschien even twintig jaren oud, gewijd aan een vertaling van het Nieuwe Testament in het Spaans, die hem ten slotte in de gevangenis zou brengen. Met aanbevelingen bij Luther en Melanchton, hem door Albertus Hardenberg en Johannes a Lasco meegegeven, was hij in 1541 vertrokken naar Wittenberg, waar hij, stellig onder de bezielende leiding van laatstgenoemde hervormer, zijn arbeid voltooide. Enzinas vertelt hoe hij, in Leuven teruggekeerd, zijn handschrift toezond aan de deken der stad (Peter de Corte = Curtius), opdat deze het door de bevoegde geleerden zou laten beoordelen. Het antwoord was niet gunstig: de heren hadden geen kennis van de Spaanse taal en zij betwijfelden of het wel goed was om aan de Spanjaarden het Nieuwe Testament in hun eigen taal in handen te geven. Deze geleerde critici, die de voornaamste plaatsen in de vertaling met de grondtekst hadden vergeleken, durfden het welslagen der uitgave wel niet waarborgen, doch evenmin wilden zij Enzinas raden om „aan de kerk des Heeren deze hemelse gave langer te onthouden.“

Toen besloot de jeugdige overzetter om zijn Spaans Nieuwe Testament in het licht te geven. Inderdaad is de vertaling van Enzinas gedrukt. Met een opdracht aan Karel V verscheen zij te Antwerpen, „en casa de Esteban Meerdmanno“.

Willem van de Werve, schout van Antwerpen, die Maria van Hongarije aangaande deze uitgave moest inlichten, schrijft 20 Nov. 1543 aan de vorstin. Daarna heeft van de Werve, het bevel van Maria opgevolgd, de verdere druk en ook de verkoop van het boek verboden. Campan, p. 644.

Zijn “Mémorables” hebben wij aan de speurzin en ijver van Ch. Al. Campan te

danken. In de koninklijke bibliotheek te Brussel kreeg deze geleerde uit het fonds van Hulthem mede in handen: *De l' estat du Pays-bas et de la religion d'Espagne*. Par Francois du Chesne (Aangezien Enzinas in het Spaans *eik* betekent, is hij ook geheten: du Chesne, van Eyck, Eyckman, al naar het land, waar hij vertoefde. In de wereld der geleerden heet Enzinas ook wel Dryander). Hij had hier te doen met een vertaling (1558) van het oorspronkelijk verhaal van Enzinas, dat in het Latijn nimmer in druk was verschenen. De Franse overzetting is hoogst zeldzaam. Toen de Hervorming was bedwongen zijn, zonder twijfel, vele exemplaren in Frankrijk en in de Nederlanden vernietigd.

Enzinas studeerde dus aan de universiteit te Leuven. Tot deze faculteit hebben ook verscheidene inquisiteurs behoord: een van hun is dan de onbeminde Ruard Tapper, uit Enkhuizen geboortig. Onder de drieduizend studenten, die een kosmopolitische bevolking vormden — vooral ook Fransen en Spanjaarden behoorden tot hen — toonden velen grote belangstelling voor het nieuwe en ook, misschien juist wel door de felheid der faculteit, lust tot verzet. Ketterse boeken gingen heimelijk rond, werden gretig gelezen en sterkten de verborgen overtuiging der nieuwgezinden. Behalve Enzinas ontmoeten wij in Leuven rijk begaafde jonge mannen, die later elders, als geestelijke leiders, grote invloed zullen oefenen. Onder hen zijn Albertus Hardenberg, Johannes à Lasco, Valérand Poullain. En de blinde Persevald van Brugge.

Voor de tweede maal vertoefde **Hardenberg** te Leuven, toen hij er, in 1539, wegens ketterij werd aangehouden. Zijn eerste verblijf aldaar begon in 1530. Hardenberg had toen al enige jaren opleiding genoten in het rijke en vermaarde klooster van Aduard der Bernhardijnen (Cisterciënzinnen). Mede op aandringen van zijn beschermer, Karel Egmont van Gelder, was hij in Leuven gekomen, waar de sterke anti-reformatorische gezindheid hem juist in de tegenovergestelde richting dreef. Hier werd hij baccalaureus, om later (waarschijnlijk December 1537) in Mainz doctor in de godgeleerdheid te worden. Met deze graad kwam hij dan in Leuven terug, in het vertrouwen dat hij zich daar nu vrijer kon bewegen. Hij behandelde er de brieven van Paulus, waaruit hij de echt-Protestantse leer van „de rechtvaardiging door het geloof” openlijk voordroeg, bij studenten en burgers bijval verwervend, doch tegenstand wekkend bij de geestelijkheid en bij het hof van Brussel. Hardenberg zal zijn waardigheid als Bernhardijner in Leuven hebben afgezworen. Tegen hem begon een proces. Zijn aanhangers, die zijn vervoer naar Brussel en zijn terechtstelling daar vreesden, wisten te bewerken dat het proces te Leuven werd gevoerd. Genadig werd hij behandeld en enkel tot betaling der proceskosten veroordeeld. Een deel van zijn boeken werd voorts verbrand. Maar Hardenberg, die zijn onroomse gevoelens officieel heeft moeten prijsgeven, bleef in zijn hart een overtuigd Protestant. Te Leuven zich niet langer veilig wetend, begaf hij zich in 1540 naar zijn oude klooster Aduard, waar de abt Johannes Reekamp, die echter openlijke hervorming vreesde, hem zelfs opdroeg colleges te geven. Onder de invloed van zijn boezemvriend Johannes à Lasco, met wie hij in 1538 van Mainz naar Leuven was gereisd, kwam hij tot zijn volledige breuk met Rome.

Johannes à Lasco of Laski droeg zijn naam naar zijn geboorteplaats Lask in Polen. Hij was de zoon van een edelman en werd in zijn vaderland priester (1521). Hij was een vurig leerling en zelfs de huisgenoot van Erasmus (1529—'26) De toen nog vermogende à Lasco bestreed de kosten der huishouding. Erasmus heeft van hem

getuigd: „Roemrijke voorouders, schitterende rang, nog schitterender vooruitzichten, zeldzame rijkdom van geest, verbonden met geheel ongewone geleerdheid, hebben bij hem ook niet de minste schijn van trots te weeg gebracht. De zachtheid van karakter, hem bij alle vastheid eigen, maakt het hem mogelijk met allen in vriendschap te leven. Ik oude, wegwijnende man, ben door zijn omgang verjongd."

Na jaren van arbeid in Polen verliet hij zijn hogen kerkelijke post, vertoefde in Zwitserland en Duitsland, om dan, tezamen met Hardenberg, in Leuven te komen. Hij bewoog zich daar in de kringen der nieuwgezinden en was, indien wij hier van een trits mogen spreken, de oudste van het driemanschap van zeer begaafde kettters te Leuven: Enzinas, Hardenberg, à Lasco. Diepgaande indrukken ontving hij daar van de *Broeders des gemene levens*. Ten slotte verbrak hij met Rome den nog bestaande, zwakke band door het celibaat prijs te geven en in het huwelijk te treden met een Leuvense burgerdochter uit de kring der hervormingsgezinden. Wij weten dat de jonge vrouw, een jaar na het vertrek van à Lasco uit Leuven, daar met haar eerstgeboren dochtertje op bezoek is geweest en dat Enzinas haar aanstonds heeft begroet, verlangend ook om berichten te horen omtrent de vriend, dien hij zelf begeerde op te zoeken in Oost-Friesland. Inderdaad heeft à Lasco het in Leuven niet kunnen uithouden. De toestand was er zeer ernstig geworden. Met bedenkelijke naarstigheid werkten de inquisiteurs. En gestrengte wetten werden er uitgevaardigd. Alle in Duitsland verschenen boeken der twintig laatste jaren golden als verboden boeken. Niemand mocht, in de landstaal, een geestelijk lied dichten of zingen. Samenkomsten, waarin men over het geloof sprak, waren niet toegestaan.

Gesprekken over de godsdienst werden zelfs niet geduld.

Na de Leuvense tijd volgen nog twintig jaren van vruchtbaren arbeid in à Lasco's leven. Groten invloed oefende hij, na 1540, in Emden, dat hij tot het Genève van het noorden hervormde. Hij was ook in Engeland, waar hij zich wederom aan de geestelijke belangen der uitheemse vluchtelingen wijdde. „De vraag: waar is de belangrijkste vluchtelingenkerk? valt samen met deze: *waar is op dat ogenblik à Lasco?*” (A. A. van Schelven).

Ook **Valérand Poullain** behoorde tot de jonge, ketterse geleerden te Leuven, in die dagen. Van zichzelf heeft hij eens verklaard: Allicht is hij omstreeks 1520, echter niet te Rijssel, als de oudste van vijf kinderen geboren. Te Rijssel heeft hij gewoond. Volgens Rahlenbeck genoot hij, door de gunst van Karel V, een studiebeurs en is hij uit Leuven, met aanbevelingsbrieven van Enzinas en à Lasco, naar Genève gereisd waar Calvijn hem vriendelijk ontving.

Valérand Poullain is in Engeland in de gemeente van Glastonbury superintendent geweest. Met de overplanting dezer Waalse gemeente naar Frankfort aan de Main begint zijn kortstondige arbeid in deze stad (1554). Na een zeer moeilijk leven is de geleerde en heftige Valérand Poullain, nog geen veertig jaren oud, in 1558 gestorven.

In het boeiend verhaal van Enzinas wordt ook, vrij uitvoerig, gesproken van de blinde letterkundige **Persevald** van Brugge. Wij vernemen dat hij, twintig jaren lang, in Parijs en in Leuven letteren studeerde en daarin ook les gaf. Hij was begaafd, welbespraakt en grappig en deswege bij velen gaarne gezien.

Intussen stond Persevald bij de godgeleerden in verdenking van ketterij. Hij zelf spotte wel eens met hen, in zijn lessen zich gevend aan ondeugende toespeling. Toen nu de rust in Leuven was teruggekeerd — een paar maanden na de vervolging en veroordeling van vele arme burgers in het donkere jaar 1543, — werd de blinde Persevald op een zondagmorgen omtrent negen uren, toen meest alle mensen in de

kerk waren, in het klooster der Cellebroeders opgesloten. Al zijn goed werd hem ontnomen: boeken, geld, kleren, meubelen. Het werd alles naar de godgeleerden gebracht en daarna verkocht, om van de opbrengst in het onderhoud van de gevangene te voorzien.

Enzinas zegt verder dat men Persevald, door omkoping van jeugdige getuigen, wist te beschuldigen van bevlekking door de zonde van Sodom. En terwijl deze blinde man van beschaving in de kerker zuchtte, zocht men tevens naar bewijzen van ketterij. Na een hechtenis van vijf of zes maanden is Persevald naar een soort van schavot gebracht, om smadelijk als een Lutheraan te worden aangewezen. Met luider stemme heeft hij toen verklaard dat hij geen Lutheraan was en zich altijd aan de christelijke godsdienst had gehouden. Maar de godgeleerden betoogden dat hij, in zijn preken en lessen, veelszins tegen de wetten der kerk had gesproken. Persevald werd veroordeeld tot altijd durende gevangenisstraf. En hij zou moeten leven enkel van water en brood. Zijn vrienden wilden hem met levensmiddelen verkwikken, maar aanstonds kwam tot de cipier, bij diens goedgunstige medewerking, de bedreiging met de dood.

Tot de ketterse intellectuelen van Leuven heeft ook **Gerard Mercator** (de Cremer) behoord. Deze beroemd geworden geograaf vervaardiger van kaarten en globes, die de stad voor korte tijd wilde verlaten, werd buiten de poorten gearresteerd. In 1552 zien wij hem te Duisburg, waar hij een paar jaren lang docent was aan het gymnasium.

In de Mémoires van Francisco de Enzinas wordt ons een kostbare bijdrage geschonken tot de kennis van het werk der inquisiteurs te Leuven.

Enzinas beschrijft de toestanden zoals hij ze in Leuven aantrof, p. 22-72, 80-92. Hij werd voor de eerste maal in Leuven ingeschreven 4 juni 1534; ook in 1543 bevond hij zich in deze stad, het jaar van de onlusten; p. 9, 10. Hij beschrijft op levendige wijze hoe juist de studenten een bron van onrust vormden, p. 60. Een plan om in dat jaar huiszoeking bij de studenten te doen om hun boeken te controleren kon door de reactie van de studenten geen doorgang vinden, p. 80.

Enzinas vertelt hoe enige burgers, te Leuven in de vastentijd, deel namen aan een maaltijd met vleesspijzen. Onder de gasten was er bij geval een, die zich in zijn gemoed nadien bezwaard gevoelde en deswege bij de deken Ruard Tapper ging biechten. Deze wekte de biechteling op om alles naar waarheid te belijden en niets te verzwijgen daar hij kon bedenken niet tot hem (biechtvader) te spreken, doch tot God zelf, door Wiens wondere macht de priester de berouwhebbende zondaar mocht absolveren. In de biecht weet Tapper de namen te vernemen van hen allen, die aan het zondige maal hebben deelgenomen. Gans geen kwaad bevroedend, schrijft de biechteling de namen op en gaat heen. De dag daarop komt Tapper bij de overheid, stelt haar het lijstje ter hand en vraagt, in de naam van God en van alle heiligen, deze mensen gevangen te nemen. Dit gebeurt. En de eerste der gearresteerden was de man, die aan zijn biechtvader de namen had verstrekt ... Enzinas, die dit alles van betrouwbare getuigen heeft vernomen, ontving ook persoonlijk een zeer ongunstige indruk van Tapper, die, als hij niets meer weet te zeggen, zijn preken vult met beledigingen aan het adres van Luther en andere rechtschapen lieden („gens de bien”). Onder meer heeft hij u — zo zegt Enzinas tot Melanchton, — de wasbaas van het Lutheranisme gescholden: „le blanchisseur de la doctrine de Luther"! En in de ergste mate lasterlijk had Tapper nog beweerd dat dezelfde Melanchton, in zijn boek over de kerk, God de bewerker der zonde zou hebben genoemd.

II. Rechtszitting en executie van Jan Vycart en Jan Schats

Enzinas vervolgt:

Tijdens de grote razzia in Leuven, werden meer dan 40 burgers aan strenge verhoren onderworpen. Omdat er geen betrouwbare belastende getuigenverklaringen tegen hen voorhanden waren, alhoewel daar overigens ijverig naar was gespeurd, concludeerden de procureur-generaal met zijn hele schare farizeeërs, dat die leken op de pijnbank moesten worden gelegd, om hen aldus te dwingen wat ze over anderen wisten te onthullen en om hun die bekentenis die zij van henzelf wilden horen met martelingen en geweld van tortuur te ontwingen. Degenen die op andere plaatsen vastzaten, werden over straat naar de stadsgevangenis gebracht, waar de martelwerktuigen stonden, om daar op de pijnbank te worden gelegd.

Zij onderwierpen zoveel mogelijk gevangenen aan ontstelend wrede verhoren. Op mededogen hoefde niemand te rekenen, geslacht noch leeftijd werd gespaard, eerbare huismoeders werden niet minder gepijnigd dan de meest onschuldige mannen. Gedurende al die veertien dagen dat dit beulswerk werd uitgevoerd, zou u in die stad niets anders hebben gehoord dan kermen, zuchten, tranen en klaaglijke uithalen van hoogst achtbare burgers die treurden om het lot van hun vrienden van wie zij zagen dat ze in de grootste benauwenis verkeerden.

Daarenboven weerklonken door heel de stad de hartverscheurende kreten van hen die in de gevangenis gefolterd werden, zodat niemand, hoe ruw of verwilderd van inborst ook, dat erbarmelijke gekerm en geschreeuw zonder ontzaglijk zielsverdriet had kunnen aanhoren. Maar de onmenselijkheid van de goddelozen, die erbij stonden en toekeken, was zo groot dat de woeste beulen, die dat verschrikkelijk wrede werk deden, zich daardoor niet slechts aangespoord voelden om geen enkel medelijden te kennen maar dat het ook leek alsof zij met volle teugen genoten en welhaast een uitzonderlijk genoeg schepten in het vergieten van christenbloed.

Daarmee bereikten ze wel dat zij bij zo'n bekentenis aan heel wat mensen onder dwang datgene ontwongen wat nadien aan betrokkenen zelf de kop kostte en het ook mogelijk maakte anderen, die net zo onschuldig waren, op te pakken. Toen dan eindelijk het beulswerk voltooid was, brachten ze iedereen weer naar zijn vroegere verblijfplaats en gingen ze in beraad over het vonnis dat geveld moest worden in de zaak tegen Paulus, wiens weerstand zij met hun godvergeten bezweringen al volkomen hadden gebroken.

De oude Paulus de Roovere zwoer zijn geloof af. Vervolgens moest hij voor de omstanders ook nog een korte vermaning voorlezen:

“Het beklagenswaardig lot van dit hoopje mens moest iedereen een les zijn om zich te hoeden voor zulk onwijs gedrag als het zijne; mocht iemand reeds in de ban van Luther verstrikt zijn geraakt, dan moest hij het voorbeeld volgen dat spreker gaf door zijn opvattingen af te zweren en zijn boeken te verbranden, en in de geest ook zelf zijn goddeloze opvattingen herroepen en de boeken die hij mogelijk bezat - zoals hij nu zelf deed - in het vuur gooien om ze te verbranden.”

En bij deze woorden gooide hij eigenhandig al zijn boeken in de vlammen.

Het is bijna niet na te vertellen hoe onderwijl deze goddeloze zwetsers in hun schanddaden zwolgen en het Evangelie Gods even hooghartig als smadelijk te schande maakten.

Maar u moet nu ook nog even horen hoe passend zij de ongelukkige grijsaard beloonden voor dit optreden, dat geheel conform hun beslissing en bevel was geschied. Zij veroordeelden hem tot levenslange gevangenisstraf, op water en brood, met dien verstande echter dat hij geen bezoek mag ontvangen, absoluut niet mag schrijven of lezen of in enige vorm omgang met andere mensen mag hebben. Hij moet levend begraven in een smerig hok blijven zitten totdat hij of als gevolg van 's levens natuurlijke loop of van nooddrift., of anders in ieder geval van zielsverdriet, langzaam wegteert en tenslotte uitdooft. Is zelfs de wreedste dood niet te verkiezen boven deze straf? Daarna brachten zij hem naar het kasteel van Vilvoorde, dat tussen Mechelen en Brussel ligt. Daar wordt hij nu nog gevangen gehouden, aangenomen dat hij nog in leven is.

Omdat dit gebeuren heel de stad doorging en aan veel burgers ter ore kwam, kregen degenen die vanwege het proces tegen de overige gevangenen erg verdrietig gestemd waren, weer goede hoop dat niemand van hen de doodstraf zou krijgen. Velen riepen de hulp van de meyer in en smeekten hem het niet over zijn kant te laten gaan dat het onschuldige bloed van zijn burgers zou worden vergoten, vooral nu zij zagen dat aan die priester, die iedereen aanwees als degene die de anderen had misleid en van wie je meer dan van die anderen mocht aannemen dat hij de doodstraf had verdiend, toch nog enige vorm van leven werd gegund. De meyer zegde hun toe dat hij alles in het werk zou stellen om het leven van die burgers te redden en dat kwam uit de grond van zijn hart, want hij was van nature een zacht, aardig mens en van dit wrede optreden moest hij niets hebben. Helaas echter werden al die schandelijke misdragingen en bedriegerijen goedgepraat in naam van de Keizer, ook al wist deze van niets en werden ze in werkelijkheid gepleegd voor het genoegen van de bewuste procureur-generaal, een tot in de grond verdorven en hardvochtig mens, die echter wel optrad namens de Keizer. De Meyer kon daarom niet zoveel bereiken als hij graag had gewild.

Zodoende kregen daags daarna twee mannen een oproep om in rechte te verschijnen en daar hun vonnis aan te horen. Ze werden naar het stadhuis gebracht, naar de rechtszaal waar de procureur-generaal, aanklager en rechter tegelijk, als gerecht fungeerde. De verdachten werden voor hem geleid. Wij kenden hen als eenvoudige mensen van een onberispelijke levenswandel en toen wij ze zagen, waren wij er zo goed als van overtuigd dat hun niets ernstigs ten laste kon worden gelegd. Daar stak de procureur-generaal toen met een bars gezicht en met een stem die naar leugen en bedrog klonk - met nog enkele andere gestudeerden stond ik daar vlakbij en we konden alles wat hij zei goed verstaan - als volgt van wal:

"Vrienden, Uw situatie doet mij leed, maar de duivel heeft u misleid en zo bent u tot de ketterij van Luther vervallen en tenslotte in deze ramspoed verzeild geraakt. Ik voor mij zou u niets willen aandoen maar ik ben hier door de Keizerlijke Majesteit aangesteld om het recht te handhaven. Omdat ik mijn ambt mitsdien moet vervullen in overeenstemming met de wensen van de Keizer, luidt mijn vonnis dat u als ketters die in de oude fout zijt vervallen, met de vuurdood moer worden gestraft. Krachtens de wet van de Keizer, die u toch behoort te kennen, moet iemand die eenmaal wegens Lutheranisme is aangehouden maar er genadig vanaf is gekomen, zonder nader onderzoek van zijn zaak verbrand worden, indien hij nadien opnieuw opgepakt wordt omdat hij weer tot ketterij is vervallen. Hoewel u heel goed weet dat u twintig jaar geleden wegens deze zelfde kwestie publiekelijk te schande hebt gestaan maar dat u

toen het leven is gelaten, hebt u toch uw verdorven opvattingen niet willen laten varen. Integendeel, zoals u beseft, bent u opnieuw in uw vroegere fouten vervallen en voor de tweede maal opgepakt. Terecht wordt daarom in overeenstemming met de duidelijke voorschriften van de keizerlijke wetten dit doodvonnis tegen u uitgesproken. Ik ben hier in deze positie door de Keizer aangesteld om volgens de wetten die hijzelf ons gegeven heeft, recht te spreken en indien ik u weer in vrijheid zou stellen, zou ik geen vriend van de Keizer zijn.¹ Overdenk dus hoe het met het heil van uw ziel is gesteld. Want, zoals u nu hebt gehoord, zal uw lichaam binnenkort worden verbrand."

Toen wendde hij zich tot de wachtslieden en gaf opdracht de veroordeelden naar de gevangenis terug te brengen en hun een biechtvader te sturen, bij wie ze hun zonden konden belijden.

De twee werden naar de gevangenis teruggebracht en moesten daar na de uitspraak van het vonnis nog twee volle dagen blijven wachten. Er werden een paar ongeletterde monniken bij hen langs gestuurd, die met hun geklets de stakkers hoorndol maakten en met dat beslag op hun tijd hun het leven nog ondraaglijker maakten.

Intussen was heel de stad in rep en roer. Wat voor het voltrekken van hun doodvonnissen nodig was, werd met overdreven zorg klaar gemaakt. Hoewel in de regel ketterverbrandingen buiten de stad plaatsvonden, koos men er nu voor hen die wegens Lutheranisme hun straf ondergingen midden in de stad te offeren, op de markt voor de grote kerk om de burgerij meer schrik aan te jagen.

Na het besluit dat de aangewezen 'offerdieren' daags nadien geslachtofferd zouden worden, toen de opschudding in de stad zo erg was dat groter onheil zich leek aan te dienen, werd uit vrees voor een volksoproer verordonneerd dat gewapende lieden, te weten alle gilden van de stad (want in die steden kent ieder beroep zijn gilde met zijn eigen beëdigde schutters) de volgende dag in alle vroegte moesten aantreden om de plaats waar die verheven offerhandelingen voltrokken moesten worden, en de rechtbank te beschermen. Die burgers werden gedwongen dit te doen, wilden ze althans niet hun leven en vermogen verliezen. Zij het met tegenzin (daar ben ik zeker van) kwamen ze in groten getale opdagen.

Omdat meegedeeld was dat ze om zes uur verbrand zouden worden, was ik al om vijf uur 's ochtends op de markt om de hele zaak op de voet te kunnen volgen. Daar trof ik toen reeds een groot aantal werklieden aan, die het marktplein rondom met de grootste zorg afzetten met behulp van een soort hek van stevige palen om te verhinderen dat toeschouwers die omheinde ruimte binnendrongen. Die cirkelvormige ruimte was uitsluitend bestemd voor diegenen die klaar stonden om hun toneelstuk op te voeren, te weten de beulen en hun helpers. In het midden van de cirkel werden twee grote houten kruisen opgericht, manshoog en nog zo'n zelfde stuk onder de grond. Bovenaan die kruisen waren ijzeren kettingen bevestigd en zaten er in het hout een paar gaten waar henneptouw doorheen werd gehaald. Toen dit klaar was, voerden ze een grote vracht brandhout aan en een groot aantal kleinere bussels, die ze binnen de omheining legden, om daarmee het vuur aan te wakkeren hoewel het een snikhete dag was. Het was immers Juli 1543 en het is deze maand precies twee jaren geleden dat die godvergeten lieden dit brandoffer aan de eeuwige Vader aanboden.

Vervolgens arriveerde de procureur-generaal niet zijn collega's en op de voor hen gereserveerde plaats in het stadhuis, dat op die markt recht tegenover de grote

¹ "Et si vos dimitterem non assem amicus Caesaris." Deze laatste woorden, die de vertaler van 1558 in de Franse editie weglief, zijn bekend uit Johannes 19: 12.

kerk staat, gingen zij gelijktijdig zitten. Even later werden de ‘offerdieren’ aangevoerd. De meedogenloze kerel (de beul) zat zo dicht bij hen dat ze tegen elkaar konden praten. Hij begon daar buitengewoon neerbuigend en ongelooflijk verwaand die arme bliksems, (zoals de beul hen beschouwde) wier kracht toen al was gebroken en die reeds half dood waren, nog eens hun goddeloos gedrag te verwijten. Hij bezwoer hun bij hun eigen zaligheid toch aan hun ziel te denken en aan de omstanders te vragen dat, mochten er zich in die menigte mensen bevinden die zich door een gevoel van piëteit jegens hen lieten leiden, zij missen voor hen zouden laten lezen opdat met hun lichamen niet ook nog eens hun zielen voor eeuwig zouden branden.

Er zijn mensen die beweren dat zij om die missen hebben gevraagd. Ik echter stond vooraan en ik heb dit desondanks niet kunnen beluisteren. Wel heb ik gehoord dat zij met bevende stem iets zeiden maar slechts een paar woorden en ook die heeft vrijwel niemand kunnen horen of verstaan vanwege het lawaai van de joelende mensenzee rondom. Naar mij verteld is door degenen die bij hen stonden, hebben zij in het aangezicht van hun dood tegenover God hun zonden betreurd en verklaard *dat zij daarna vol vertrouwen op Diens barmhartigheid in alle rust de dood tegemoet gingen. Tegelijkertijd smeekten zij God de Vader dat hij zich zou verwaardigen hen met zijn goedheid en macht bij te staan in dat laatste uur en dat zij, door zijn hulp bevrijd uit de tirannie van de satan, met Christus als Leidsman en Middelaar, gelukkig zouden mogen binnengaan in de eeuwigdurende gemeenschap der heiligen.* Wie beweert dat zij de hulp van missen wensten, doet hun dus onrecht.

Meteen na dit korte gebed leidde de beul de twee naar de beide kruisen, die hij kort tevoren niet ver van elkaar had opgericht. Hun voeten bond hij aan de paal, de ketting die in de top van het kruis was vastgemaakt, deed hij hun om de hals. Ook deed hij hun het henneptouw in een strop om de hals, doch losjes. Toen er van weerskanten bussels met een macht aan stro en buskruit aangesleept waren, pakte hij daarmee de kruisen, waaraan de mannen gebonden waren, van beide zijden zó in dat het haast kleine huisjes leken. Nadat hij van de procureur daartoe het teken had gekregen, begon hij vervolgens achter hun rug vliegensvlug de strop aan te draaien, waarmee hij hen tenslotte wurgde.

Op dat moment pakte de verdorven procureur ²met een ongelooflijk plezier een brandende fakkel en hij gaf deze eigenhandig aan de beul om daarmee het vuur aan te steken. Hij deed dat zo vrolijk dat hij, indien hij tot Romeins keizer uitgeroepen zou zijn, zich zeker niet ongegeneerder gedragen zou hebben en daarenboven met zoveel animo dat hij door zijn overmatige blijdschap bijna van de plaats waar hij stond naar beneden was getuimeld. Zijn dwaze overhaaste optreden maakte wel veel mensen aan het lachen maar nog talrijker waren degenen die in afschuwelijke bewoordingen aan dat bloeddorstige monster een verschrikkelijk lot in de hel toewensten. Het is alsof ik nog steeds die verwrongen mond van de wreedaard voor me zie, waarmee hij verschrikkelijker vlammen spuwde dan de brandende fakkel zelf, en zijn verbeten, in woede opstoken gezicht en woeste ogen. Met heel zijn lichaam maakte hij de in zijn binnenste verborgen razernij in ieder woord en gebaar zó zichtbaar dat ik werkelijk geloof dat hij destijds bezeten was van de duivel, door wiens influisteringen hij zonder enige twijfel werd geïnspireerd.

Onder die bedrijven door had de geweldige mensenmassa die op het schouwspel was afgekomen, bijna voor regelrechte onlusten gezorgd. Want toen studenten, die op een

² Pierre du Fief

kluitje stonden, elkaar zo naar voren drongen dat enkele noodgedwongen over de schutting in de afgebakende ruimte sprongen die voor de dienstdoende schutters bestemd was, gaf een van hen aan een student die vlakbij bij hem stond, op nogal hoge toon het bevel zich uit de voeten te maken. Die antwoordde dat dát onmogelijk was. Daarop dreigde die schutter met zijn zwaard, waarop de student hem een oorvijg verkocht. Toen raakte de hele menigte in beroering en de procureur-generaal die zich over het overmoedige optreden van de student opwond, riep hem bij zich. Deze weigerde echter naar hem toe gaan en zei: "Houdt u hij uw eigen taak, als u tenminste in staat bent die naar behoren uit te voeren. Orders moet u aan uw ondergeschikten geven, over mij hebt u rechteens niets te zeggen."

Op dat moment waren er ook schutters die de studenten aanspoorden om de gewetenloze rechters aan te vallen en hun hulp toezegden als maar iemand van de studenten durfde te beginnen. De procureur-generaal, die zich verschrikkelijk had opgewonden, stapte als een briesende leeuw op de student af, die hem echter resoluut partij gaf. Onder het uiten van gruwelijke bedreigingen keerde de procureur-generaal zich af van de student, op wie hij zijn woede niet kon koelen, en ging terug naar zijn plaats terwijl hij ondertussen probeerde de roerige menigte te bedaren.

Nauwelijks was dit tumult bedaard of de beul ontstak het vuur. Het is niet te geloven welke afschrikwekkende vlammen dat produceerde want het materiaal was uiterst brandbaar. Bij mijn weten heb ik werkelijk nooit van mijn leven zoiets afschuwwekends gezien. De brand was zo fel, het geweld van de vlammen zo hevig dat het leek alsof zij zelfs de wolken raakten en deze door hun gloed compleet in brand staken en in vlammen deden opgaan. Een onmetelijke vonkenregen steeg onder luid geknetter ten hemel en bad de eeuwige Godheid als met een sprekende stem om wraak voor zo'n misdrijf.

Hoe dunkt u dat het mij ten langen leste bij deze monsterlijke vertoning te moede was? Eerlijk, ik was door het ontzettende verdriet bijna niet meer bij zinnen. Maar omdat ik wel inzag dat ik bij die mensen, van zo'n verstokte boosaardigheid, met protesten toch niets kon bereiken, onderdrukte ik zoveel mogelijk mijn woede. Alhoewel, ik kon mezelf tussen de bedrijven door toch niet zo in bedwang houden dat mij onder de indruk van een dergelijke schandelijke vertoning niet een paar maal kreten van verdriet ontsnapt. Uiteindelijk was het zo'n grote vlammenzee dat de lichamen in een handomdraai in as waren verkeerd en in rook opgegaan.

Toelichting van Ds. W. Bax.

Bij zijn arrestatie had Schats, die recidivist is, verscheidene ketterse geschriften in huis, als: „De vinea custis, Fasciculus merre; Der sondaeren troest; Ortulus animae. Ook een Dietschen Bijbel bezat hij, maar in een uitgave cum gratia et privilegio. Toen hij eens bij **Thoenken van Rosmers** kwam vragen naar de toestand van haar zieke dochter Goedele — deze woonde een tweetal jaren bij Schats in — was bij deze vrouw de bontwerker **Josse van Ousberghen**, die haar voorlas uit het Nieuwe Testament. In Thoenke's woning heeft hij wel meer de lezing uit Bijbel en Postille bijgewoond. En ook zelf had hij daar uit gewijde boeken wel voorgelezen.

Jan Schats was 43 jaren oud en woonde in het huis genaamd *de Roode Zee*.

In Schats' derde verhoor vernemen wij: „Seegt inder examinaten (d.w.z. tijdens de kwelling der pijnbank) dat hy geseegt heeft [aan] **Jan Beyaerts** dat wèl gedaen was dat hy (Beyaerts) de berdekens (diefstal van twee schilderijen, met een afbeelding van

het lijden der zielen in het vagevuur,) ewech genomen hadde, ende seyden datter eghien vegevier en was." En ook is Schats „geweest van opinien dat t'heylich sacramente, datmen de mensen achter straten draeght, nyet en is het lichaem ons lieff s' heeren."

Zijn laatste verhoren zijn hem na zware torturen afgenomen. Zelfs twee malen is hem „water gegeven." (het lijf vol water gieten)! En hij laat dan niet na om namen te noemen: „Van welcker opinien datter egheen vegevier en is oick zyn Ian Vicart, Ian Beyaerts, zyn huysvrouwe, Iheronimus de boeckverkoper, Calleken ende Betteken, Anthonia Rosmaels, Laureys de cleermaeker, Gooris Stocx, Ioes van Uusberghen ..." Bij Mathyse Crom, te Antwerpen, heeft hij vroeger twee boeken gekocht: *Emmaüs ofte samen sprekinghe* en *Postille*. Ze lagen verstoppt „tussen het dack ende die haelbalcken", buiten medeweten van zijn vrouw; maar, van de gevangenis uit, heeft hij haar ingelicht en gewaarschuwd „met enen cleynen briefken die hy secretelyck gescreven heeft ende huer gesonden met zyn soenken oudt sesse jaeren, die hem quam besoecken, de zelven brieff hem inden boesem stekende, seggende hy die spreeket by hem te hebbene koker, penne ende inck, in zyn buydelken datmen nyet bevonden en hadde."

Met de kapelaan de Paulus de Roovere heeft hij dikwijls, in de kerk en op straat, gesproken over de betekenis van het heilig sacrament en over andere onderwerpen, bijvoorbeeld „vanden concilii, wanneer die concilii gehouden sonde wordden, ende of 't hier te lande noch nyet eens wiesen en soude aengaende de geloove ghelyckt in Duytslant is."

Op de 5^e Juni 1543 is aan Jan Schats, „las ende vrye van yseren, stocke of tgayoole (kooi, gevangenis), ende buyten der plaetse vander tortueren utesen opde gevanghen poerte deser stadt van Loeven", heel zijn confessie opnieuw voorgelezen. En de gevangene, die bij deze is gebleven, maar heeft zijn dwaling erkend en genade gevraagd. Tevergeefs.

De confessie draagt de ondertekening: H. Zyp. Het stuk eindigt met de namen der rechters, in deze woorden: „ende dat in presentien van heren ende meesteren Iacoppe Vander Vorst, Roelofve Absoloens, Nicolaese Busleyden, raiden ons' heren des keyzers in Brabant, Claese Vander Heyden, onderborghmeester, Jaspere Absoloens ende Henricke de Rycke, scepenen deser stadt, ende oick in presentien van jonkheer Franchois de Mol, overmeyer, ende my Henrick Vanden Zype, secretaris ordinarys desselfs ons heren des keyzers, die dese confessie gescreven, gelesen ende ondertekent hebbe."

Het vonnis volgde op de 11^e Juni: "deze gevanghen zal geexecuteert wordden metten viere".

Ook de kramer **Jan Vicart** kwam op de brandstapel. Hem is op 24 Maart het eerste verhoor afgenomen, hetwelk ons leert dat ook hij in de ketterij recidivist is. (Reeds een vorige keer veroordeeld was) Wij lezen: „Jan Vicart, woenende inden Gulden poerte inde Scipstrate, oudt omtrent de LII jaren, seet onder eedt dat hy voirtyds, des mach XVI oft XVII jaren geleden zijn, met een wassen kersse gegaen heeft Sinte-Peeters inde processie, overmits dat hy inden vasten vleesch gheten hadde". Aanvankelijk bekent Vicart maar weinig, in zijn antwoorden zich eerder rechtgelovig dan kettters uitend.

Ook na het tweede verhoor (19 Mei) acht men de procureur-generaal van Brabant niet „ontfanckbaer om de gevanghen te condempneren". En men besluit de confessie van Vicart te vergelijken met die van Mattheus Rillaert, parochiaan van Heveren, mede onder tortuur (pede ligato) afgelegd, en met die van Josse van Ousberghen, van Jan

Beyaerts en van diens vrouw.

Het derde verhoor (7 Juni) ondergaat Jan Vicart, zonder pijniging, „in tegenwoordicheyt nochtans vander scerprechter ende der banck vander tortueren". Dan eerst horen wij hem zeer ketterse gevoelens uitspreken. Hij verwerpt het vagevuur en beschouwt het heilige sacrament als een teecke". Bij de elevatie in de Mis heeft hij geknield, omdat andere mensen dit ook deden, maar niet omdat God in de hostie is. Hem is de biecht aan God genoeg: immers niet aan de priester behoort men „alle zyn sonden te vercleren". En men behoort ook de heiligen niet aan te roepen: de mens richtte zich in het gebed tot God, „want daeraff alle salicheyt compt". Reeds van zijn vader leerde hij dit inzicht, dat hij ook zelf zijn dochters heeft aanbevolen: als Grietken die nu getrouwt is, Barbeken ende Lynken". In Antwerpen had hij geestverwanten. Onder hen zijn eigen zuster Anna, die in *de Swerten pot* in de Camerstrate (rue des Cardeurs) woont „ende is weduwe, wolle cammersse, die oick van desen opinien is". Als ook anderen, wier namen ons worden genoemd. Twee of drie keer is hij met de kapelaan Paul de Roovere in Antwerpen geweest, die blijkbaar met zijn geloofsovertuiging nog moeite had. Want Vicart heeft deze „horen segghe somtyts, als men sprackt vander sacramente, dat zyt aengaende de sacramente nyet vast en hadden".

De mening van Halkin (H.R., p. 162), dat Schats en Vicart de „impauatie" beleden, vond ik niet bevestigd. Ik geloof dat beider gevoelen, betreffende het Avondmaal, eerder Zwingliaans is te achten: de gedachtenis aan Christus' lijden en sterven zonder meer. De woorden teken en ring passen bij deze opvatting. De impanatie is echter Luthers. Volgens de leer der impanatie (broodwording) is er een vereniging van het brood des Avondmaals met de persoon van Christus. Deze Lutherse leer staat zowel tegenover de Roomse leer der substantiatie als tegenover de Calvinistische opvatting, volgens welke Christus in het Avondmaal slechts geestelijk tegenwoordig is. Impanatie en consubstantiatie zijn woorden van gelijke zin te achten.

Op de 12^e juni stelt de commissaris Jacques Boone voor „*dat dese gevanghen zal worden geexecuteert metten viere*". En de heren Abseloens (Roelof), Busleyden, Tysnacq, Vorstius, Tommen, van der Heyden, Jaspar Absoloens en Henricus de Rycke stemmen allen met Boone in.

Deze Jacques Boone(n), overl. 1580, werd in 1541 benoemd tot „conseiller de Brabant". In deze betrekking is hij opgevolgd door zijn zoon Cornelis. Een andere zoon, Engelbert, is proost geweest van het kapittel van Sint-Servaas te Maastricht. Een kleinzoon, Jacques Boone, was bisschop van Gent en later aartsbisschop van Mechelen.

III. Zitting en vonnis van Jan Beyaerts, Cathelijne Metsys en Antonia van Roesmael, door Enzinas

Nog niet tevreden met die wrede vertoning waarmee ze volgens mij hun ogen aangenamer kost hadden voorgeschoteld dan wanneer ze als gast aan een overdadig diner hun buik tegoed hadden kunnen doen (wat hun overigens dagelijks te beurt valt) gingen de edelachtbare heren weer terug om de andere verdachten te vonnissen.

Om elf uur riepen ze een man binnen, een burger van Leuven, en twee vrouwen van hoge leeftijd, in dezelfde stad geboren en getogen, om eveneens een verschrikkelijk vonnis te komen aanhoren, waaraan de wrede procureur-generaal weinig woorden vuil maakte.

(Op 28 mei 1543 is "zelve **Beyaerts** op de pijnbank geleijt geweest ende gepijnt geweest wetten water, d'welck dat en duerde vi of viii pater raster; soe begeerde hij van der bank gerelaxeert te warden", hij soude van als die gerechte waerheijt segghen. Van welke bank hij gerelaxeert is geweest ende alsoe heeft hy vrij ende vranc verleert eghene ende alsoe hier nae volghl; citaat uit het betrokken proces-verbaal, Ds. W. Bax)

De procureur-generaal beval eenvoudig *dat die man de volgende dag onthoofd, maar de vrouwen levend begraven moesten worden*. Hij beklemtoonde dat het hem ingevolge de keizerlijke wetgeving in geen van beide zaken vrijstond daarover anders te oordelen. Er is namelijk een keizerlijke wet die bepaalt *dat absoluut niemand die ooit Lutheraan is geweest of nog is, op enigerlei wijze gespaard mag worden, ook niet als hij al zijn Lutherse opvattingen heeft herroepen*.

Om de indruk te vermijden dat die wet al te streng leek, bevat ze ook een nadere bepaling in de volgende geest: indien een verdachte zijn ketterse denkbeelden de rug heeft toegekeerd en zijn Lutherse opvattingen afzweert, luidt ons oordeel dat hij dan niet gestraft mag worden met de vuurdood, die bestemd is voor hen die hun ketterse opvattingen hardnekkig blijven aanhangen, maar *met het zwaard*, zodat men kan zien dat we tegen hem milder optreden. Omdat van die man werd gezegd dat hij zijn overtuiging had herroepen, luidde het vonnis dat hij de doodstraf weliswaar in een mildere vorm mocht ondergaan, maar conform het wettelijk voorschrift wel moest worden gedood, niet omdat hij Luthers was maar omdat hij ooit van Lutheranisme werd verdacht. Wat een uitmuntende wet, die hier bij de toepassing van haar juridische hoogstandjes deze scherpzinnige en bijzonder toegewijde rechter had getroffen!

De vrouwen echter, die een ongekende geestkracht hadden betoond en die zij 'hardnekkig' noemden, moesten ter dood worden gebracht en wel op de meest wrede wijze, dat wil zeggen *dat zij levend werden begraven*. In het vonnis werd geen andere redengeving genoemd dan dat zij het hadden aangedurfd de Lutherse geloofspunten staande te houden en zich daarvan op geen enkele manier lieten afbrengen. Als je doorvraagt, wat dat nu precies inhoudt, *Luthers zijn* en de *Lutherse leerstellingen met hardnekkigheid staande houden*, dan krijg je als enig antwoord dat dát een zaak van de duivel is, overladen met schanddaden die zo aanstootgevend zijn dat het beter is de duistere mysteriën van die mensen niet voor het volk uit de doeken te doen. Op deze manier wordt mensen die met de materie niet vertrouwd zijn, de mond gesnoerd; de meesten weten niet wat zij hierop moeten antwoorden en menigeen vervalt tot pure wanhoop.

De boosaardigheid van onze tegenstanders is trouwens dermate groot en ze provoceren zo met hun ongodsdienstigheid en botte onverstand dat inmiddels dui-

delijk is dat hun wangedrag en haast tastbaar bedrog het absolute dieptepunt heeft bereikt en zelfs hij eenvoudige vrouwen en kinderen algemeen bekend is. Vandaar dat er vandaag de dag heel wat gewone mensen te vinden zijn die bijna openlijk durven te zeggen dat bij die goddeloze rechters tegenwoordig een waarheidlievend mens meteen ook een ketter is. Omdat de zaken er zo voor staan en dezen wel weten dat er zo over hen wordt gedacht, verstevigen ze liever met geweld en wreedheid hun dictatuur dan dat zij de van Godswege geopenbaarde waarheid omarmen.

Ze beschikken daarbij over een eigen clan en over nog een paar makkers uit dezelfde school, die zij hebben omgekocht. Deze ondersteunen van buitenaf de rechterlijke uitspraken en met hun lasterpraat, die even grof als leugenachtig is, bekladden zij mensen, op wie werkelijk niets valt aan te merken doch van wie zij weten dat ze ter dood zijn veroordeeld op grond van hun godsdienstige overtuiging, om de schijn te wekken dat deze door die rechters op goede gronden veroordeeld zijn.

Ik weet hoe zich dat hij een van die twee vrouwen heeft toegedragen. Die vrouw behoorde tot ongeveer de voornaamste familie in de stad, bij wie de heer Jan à Lasco ooit gastvrijheid heeft genoten. Zij heette **Antonia** en haar voorvaderen waren verschillende keren lid geweest van de vroedschap. Ofschoon ze al bijna zeventig was, een leeftijd waarop de krachten van lichaam en geest meestal afnemen, was het ongelooflijk hoe vurig haar vroomheid nog was. Haar eerste en voornaamste bezigheid was de onophoudelijke overdenking van de Heilige Schrift om zo de wil van de eeuwige Vader te leren kennen uit de Goddelijke openbaring, deze toe te snijden op de samenleving en hem uit te voeren in tal van vrome bezigheden.

Toen ze tenslotte, tijdens deze vervolging, over haar geloof ondervraagd werd, heeft ze frank en vrij verkondigd wat zij uit de getuigenissen in de heilige boeken had geleerd. Omdat zij minder waarde scheen te hechten aan de verzinselfs en het bedrog van de mensen dan aan de eeuwige waarheid Gods, die in de Heilige Schrift geopenbaard is, werd ze in haar hoge ouderdom ruwweg tot de marteldood verwezen, samen met de twee anderen, de man en de vrouw, die ik even eerder al vermeldde. Zoals bepaald was, stierven deze drie de volgende dag. De man werd onthoofd en de vrouwen werden levend begraven.

Omstreeks diezelfde tijd deed ik, zowel bij veel bekenden van de vrouw als bij iemand van wie ik dacht dat hij als geen ander weet had van het geheime beraad van de theologen, omzichtig navraag naar de reden waarom die vrouw van goede familie, die steeds was beschouwd als een toonbeeld van deugd en vroomheid, nu plotseling op zo'n eerloze wijze levend werd begraven.

De betrokkene antwoordde mij dat hij daarover niets met zekerheid vermocht te zeggen, met name omdat in het bewuste vonnis geen betrouwbare en steekhoudende reden werd genoemd op grond waarvan zij ter dood werd veroordeeld. Maar men mocht er niet aan twijfelen dat zij op uiterst goede gronden was veroordeeld. Hij had van onze godgeleerde professoren ook gehoord dat tal van Leuvense burgers, zowel familieleden als vrienden van de vrouw en zelfs de meyer in eigen persoon, zo'n hoge losprijs voor haar hadden geboden dat die rechters, lekker gemaakt met het vooruitzicht van de aangeboden buit, haar het leven hadden gegund indien haar misdrijven niet talrijk en weerzinwekkend waren geweest. Haar misdrijven waren echter dermate weerzinwekkend dat zelfs die theologen in hun privé-gesprekken ervoor terugdeinsden ze te vertellen.

Toen ik bleef aandringen om enige duidelijkheid te krijgen, antwoordde hij me: "Waarom zou ik in bijzonderheden treden? Zij was eenvoudigweg een Lutherse,

kwam zelden of nooit in de kerk en bestreed dat het geoorloofd was het sacrament van de eucharistie te ontvangen tenzij dit onder beide gedaanten werd bediend. Het stond zelfs vast dat zij al jarenlang absoluut niet samen met andere katholieken ter communie had willen gaan. Ze beweerde dat het misoffer afgoderij was, ontving in haar woning mensen van dezelfde secte en had verboden boeken in huis. Ik zal u nog iets vertellen: zij was ook *een sacramentariër*. Zijn deze feiten niet voldoende om de doodstraf op te leggen?"

"Het zijn natuurlijk ernstige misdrijven" antwoordde ik "maar gezien had moeten worden op welke gronden zij haar standpunten baseerde. Deze behoren niet als ketterijen veroordeeld te worden uitsluitend omdat zij op enigerlei wijze lijken af te wijken van de verzinsels van een of twee getikte godgeleerde professoren, die alleen maar verstand hebben van wijn en verfijnde etentjes. Wat wij lezen in de door God geïnspireerde openbaring moet als heilig en onbetwist voor iedere christen boven elk dispuut verheven zijn. Wat onze godgeleerden echter, wanneer ze een stevig glas wijn op hebben, bijeendromen, is meestal wartaal van dweppers. Vandaar dat naar mijn opvatting tussen die beide benaderingen van de leer terdege onderscheiden moet worden en dat niet terstond alles wat afwijkt van wat zij verordenden als kettters veroordeeld moet worden."

Hierop riep hij uit: "De goden mogen het verhoeden! Wat hoor ik nu? Het komt me voor dat ook u besmet bent met diezelfde ketterij."

Ik antwoordde hem: "Ik zal u maar niet zeggen wat ik denk dat u bent maar ik ben zelf iemand die alle door de mensen verzonnen denkbeelden en alle eigendunkelijke godsdienst hartgrondig verfoei en afkeur. Ik omhels van ganser harte de ene godsdienst van Christus, die ik als heilig beschouw en voor de bescherming en verbreiding van die godsdienst zou ik niet aarzelen mijn bloed te vergieten zo vaak als dat nodig zou zijn. U echter verdient, om het heel voorzichtig te zeggen, ten terechtwijzing dat u het waagt in een zaak die u niet kent, uw oordeel te geven alsof de beweegredenen voor heel dat proces voor u vaststaan."

Daarop zei hij weer: "Mocht u vinden dat wat ik u heb verteld, lichte vergrijpen zijn, er wordt ook gezegd dat zij *dopers was en wederdopers* hielp en ook dat in haar woning zelfs meer dan zesduizend mensen in het geheim herdoopt zijn."

Hij kwam niet nog een zee van leugens aanzetten die onze uitmuntende godgeleerde heren professoren onder de mensen verspreidden om zo hun eigen zedelijke mistappen te verhullen en de zaak van het evangelie niet hun op niets gestoelde haat te schaden.

Intussen is het voor hen die het leven van die vrouw van nabij kennen, een onomstotelijk feit dat zij in alle opzichten het goede voorbeeld gaf en dat zij een grondige afkeer had van alle fanatieke denkbeelden van de wederdopers. Die farizeeërs zitten echter zo in elkaar dat zij, als zij het tegen de rechtvaardigheid en de billijkheid van een zaak hebben moeten afleggen, met hun verzinsels, leugens en volstrekt valse beschuldigingen toch de schijn willen ophouden overwinnaars te zijn/

Te midden van alles echter wat zelfs een hart van steen tot medelijden had kunnen bewegen, kwam voor mij in de eerste plaats **de dochter van die Antonia**. Zij had namelijk een zeer knappe dochter, voornaam van voorkomen en in de bloei van haar jeugd. Zij was als toeschouwster erbij aanwezig geweest, toen haar moeder werd geslachtofferd. Terwijl het offer werd voltrokken, hield zij zich in en zweeg, wellicht ergens terzijde of anders in het huis dat staat naast het huis van waaruit haar moeder naar haar terechtstelling werd gevoerd. Toen ze echter besepte dat haar moeder dood was, lieve God, dat was me een geroep en gekerm; de lucht was er vol van! Toen was

het gedaan met haar zwijgen en ze liet de opwellingen van haar verscheurd gemoed de vrije loop. Heel de stad rende ze door, als een krankzinnige. Uit haar ogen welde een vloed van tranen als uit een bron, zij trok zich de haren uit en krabde haar gezicht open, met indroevige uitroepen en gejammer, vol van de heftigste gevoelens, getuigde ze van haar ongelooflijk zielsverdriet. Want al kon het meisje in haar aanvallige leeftijd vanwege haar natuurlijke zwakte en haar nog bijna volslagen gebrek aan levenservaring de omvang van de ramp die haar overkwam, nog niet ten volle beseffen, zij leed naar mijn gevoelen een intens verdriet. Het lot dat haar moeder had getroffen, had zich zo diep in het hart van die dochter genesteld dat alleen iemand die eenzelfde verdriet aan de lijve ondervonden heeft, zo'n ingrijpend gebeuren in zijn diepgang kan navoelen. Want door een mysterieuze gevoeligheid beschikte zij in die bittere omstandigheden royaler dan met haar ervaring en routine overeenkwam, over een inzicht en een kennis waarover jonge mannen en meisjes van die leeftijd, weinig ervaren in de praktijk van het menselijk bestaan, als regel niet beschikken.

Het meisje bleef alleen achter; verstoken van alle menselijke hulp, zonder ouders, beroofd van haar gehele vermogen en wat het ergste was, voor de mensen voor eeuwig geschandvlekt. Immers, ofschoon het voor degene die de zaak juist beoordeelt, de hoogste lof verdient om voor de verdediging van het christelijk geloof de dood te vinden en een bijna even grote lof ten deel valt aan de verwanten van diegenen, van wie wij weten dat zij voor de eer van God op roemrijke wijze hun leven aan alle gevaar blootgesteld hebben, toch oordeelt de wereld anders en beschouwt ze diegenen wier goede naam als gevolg van iets zo schandelijks bij de mensen voor beklad doorgaat, als volslagen mislukkingen. Welke dood zou niet boven zo'n rampzalig leven te verkiezen zijn? En toch leeft datzelfde meisje nog steeds en ik heb goede hoop dat zij nimmer door de eeuwige God, de Vader van onze Verlosser Jezus Christus, die ook de Vader van de wezen is, in de steek wordt gelaten.

IV. De vonnissen van de overigen

Diezelfde dag werden alle overige gevangenen bij de rechtbank ontboden voor de uitspraak van hun vonnis. Hoewel zij allemaal onschuldig waren en het onderzoek tegen hen geen grond had opgeleverd voor een zware straf, wilden de rechters toch, ondanks de al doorstane helse martelingen van de tortuur, niemand van hen laten gaan zonder hun alsnog een aanzienlijke boete op te leggen en hun eer nog eens te krenken. Iedereen kreeg een geldboete opgelegd en zij verlangden van ieder van hen zo'n hoog bedrag dat dit al gauw meer dan hun gehele vermogen bedroeg. Ondertussen bleef thuis hun talrijke nakroost achter, dat voor zijn voeding was aangewezen op de dagelijkse arbeid van hun ouders. Aan hen moest nu zelfs het voedsel dat nodig is om in het leven te blijven, onthouden worden omdat alles wat hun ouders van waar dan ook maar bijeen konden schrapen, naar die vraatzuchtige aasgieren moest vloeien.

Hoe bestaat het dat die rechters deze straf dan nog te licht vonden, zolang zij niet ook nog gestraft werden met een smadelijke openbare vernedering? Hun werd gelast zich allemaal barrevoets en blootshoofds, met slechts een linnen onderkleed aan en in hun hand een brandende fakkel, naar de kerk te begeven en daar op hun knieën te vallen voor wat ze het sacrament noemen, dat midden in de kerk als in een gevangenis achter ijzeren tralies van alle kanten omsloten wordt bewaard. Van dat sacrament moesten zij vergeving voor hun misdaden vragen. Bovendien moesten zij een halfjaar lang heel de stad door meelopen in de grote publieke optocht, die zij processie of omgang noemen, en die op alle zon- en feestdagen wordt gehouden. Indien iemand dit vonnis op ook maar het geringste onderdeel niet nakwam, moest hij als een verstokte ketter worden

verbrand. Werkelijk, een wreed en goddeloos vonnis, maar met tuinder namen deze boosaardige rechters geen genoegen.

Toen de hele zaak tegen de Leuvenaren eindelijk was afgewikkeld, begaf de procureur-generaal zich weer naar Brussel om daar de geschorste processen te hervatten, juichend als na een roemrijke overwinning en blij met de buit, die hij uit het merg en bloed van die ongelukkigen had weten te persen.

Toelichting van W. Bax

Tot de martelaren van Leuven behoren mede de echtelieden **Jan Beyaerts en Kathelyne Metsys**: eenvoudige mensen, die het niet breed hebben. Beyaerts is een veertiger, van beroep beeldhouwer, maar die slechts met moeite bestaat. Hij ontving wel eens een gave uit het fondsje van Paul de Rovere, tot ondersteuning van behoeftige geestverwanten. In beider wijdlopijge verhoren ontmoeten wij de namen van ketterse Leuvenaren en ook wel de titels van ketterse geschriften.

Kathelyne, een tiental jaren ouder dan haar man, verklaart dat zij, al vóór vijf of zes jaren, eigener beweging een Nieuw Testament kocht, „midts dien dat huer docht dat het woordt Godts was". En zij zegt ook dat zij destijds geen andere boeken had, om in de kerk te lezen, dan „de XV bloedstieringe ons Heeren ende het leevne van sinte Annen", welke beide boeken haar verloren gingen.

Haar dochter Linken woonde een tijd lang bij de leerlooier Christiaen Broyaerts, een geestverwant te Brussel, te weten als „maerte (dienstmaagd) ende voester, want zy een kind van een clerc ende Vriese, die in huer huys een camere gehuert hadde, gehadt heeft". Geestelijke heren („clercken") uit Friesland hadden bij haar — zo vertelt zij — een suspect geschrift achtergelaten, groot „vier cohieren ende geintituleert: *Ten spel van sinnen*". Zelf kocht zij op de markt „zeker hert met een geprinte figure daer een persoon op staet geintituleert Satan, d'anderen Patientia, Mors, etc. ... " Maar zij verdedigt zich in deze met de opmerking dat haar man „beeldsnijder" is en dikwijls „vreempde personagien suech om nae te sniden".

Bij een huiszoeking heeft men blijkbaar ook aandacht geschonken aan twee geschreven „rollekens", waarvan men aard en doel niet wel begreep. En Kathelyne heeft de ketterjagers, tot hun geruststelling, meegedeeld dat haar zoon Pauwel, een poos geleden, de engel Gabriel had voorgesteld, „als men in Sinte-Geertruyden kercke de gulden misse sanck, ende alsoe moest hy spreken dat in dele rollekens staet."

Aan de gulden Mis (messe d'or; messe dorée) waren feestelijkheden verbonden. Men stelde namelijk tonelen uit de evangeliën voor.

De vrouw heeft drie verhoren ondergaan: op 22 Maart, 1 April en 1 Juni.

Haar man is ondervraagd op 23 Maart, 2 April en 28 Mei. Deze erkent de band met Josse van Ouserghen. Met hem hebben de echtelieden Beyaerts wel gewandeld „aende de vesten ende oick buyten deser stadt". En Josse las hun voor uit de *Postille van Luther*, die hij bij zich droeg. Jan heeft niet goed onthouden wie de schrijver was van dit boek, maar het zou een Minderbroeder (!) zijn geweest: „ende hem dunckt dat een eedel gheest moest zyn, die dat gemaict hadde, ende was geprint"! Hij erkent ook zijn deelneming en die van zijn vrouw, aan het bezoek van *de wijngaard* op de Russelberg, onder het geleide van meester Jacob Gosseau in de Cuythoeck. Het was bij die gelegenheid dat men tevens een blik wierp op de legermacht van Maarten van Rossum en immers ook luisterde naar de stichtelijke voorlezing uit Josse's boek. Beyaerts weet alleen niet meer „often Joes las of 't Thoenken", die met haar dochter Goelen mede de wijngaard bezocht.

Na de ergste pijniging, ook met water — maar deze kwelling „metten water nyet boven VI of 't VIII paternosters en duerde" komt Jan tot de confessie van zware ketterijen. Wij vermelden hier enkel zijn onrechtzinnigheid ten aanzien van het misoffer en het vagevuur. Hij belijdt dat in het heilig sacrament des altaars „lichaem ende bloet Christi nyet en is". Een jaar geleden heeft kapelaan de Rovere hem ook gezegd, in de Sint-Pieter bij het altaar van Sint-Anna, „dat t'Heylich-Sacrament maer een teken en is, ende dat Christus ons dat gelaten heeft als een trouwrinck dat wy zynder passien gedincken souden tot enen vasten testamente, ende geleyck de man zyn huysvrouwe trouwt". Er is geen vagevuur en het heeft dus geen zin om te bidden voor de zielen der ontslapenen, daar deze zielen, „als zy vanden lichaem gescheyden zyn, rusten tot oerdele".

En in zijn doodsangst komt Jan Beyaerts er toe om de namen te noemen dergenen, die met hem geheel „van desen gevuelen ende opinien" zijn. Voorts bekent hij dat hij, twee jaren geleden, de twee schilderijen van het vagevuur uit de Sint-Pieter en uit de Sint-Jacob heeft weggenomen. Het schilderijtje („berdeken ende figure") in de St. Pieter hing „ontrent de torre, onder die doeken, by een crucifix".

(Op een middag nam hij het daar weg. Dat in de St. Jacob hing tegenover de preekstoel. En daar stal hij het na de vesper. Tevoren was ten huize van Thoenken — in de tegenwoordigheid van Goris, Joes en anderen — gesproken over het vagevuur en over het feit „datter een vuyle rabbauwerie hink SintePeeters inde kercke ende Sinte-Iacops vanden vegevier." Campan, p. 432, 434.2).

En hij noemt wederom hen allen met namen, die in deze daad toen groot behagen hadden.

Ook **Kathelyne** deelt, in haar laatste confessie (1 Juni), betreffende deze diefstal een en ander mede. En ook zij blijkt de vaker uitgesproken mening voor te staan „dat t'vegevier innegesteld was om de priesteren t'gelt inden buydel te jaeghen, ende datter maer twee weegen en waaren, te weetene de hemel ende de helle". Zij evenmin houdt de namen van ketterse geestverwanten geheim. Zo noemt zij, in dit haar laatste verhoor, meer dan eens de spotzieke Goris Stocx, die ook van het heilig sacrament herhaaldelijk met profanatie sprak, „segghende vanden witteken (ouwel) dat onse Heere God dair inne nyet en was..."

Beide echtelieden hebben vergeefs gratie en penitentie begeerd. Unaniem is de 11^e Juni, op voorstel van Boone, besloten om Jan Beyaerts te executeren met het zwaard en om Kathelyne Metsys levend te begraven. Hun schamele nalatenschap is verbeurd verklaard.

Treffend bovenal is de vervolging van **Antoinette van Rosmers (Rosmaels)**, weduwe van de leerlooier **Jan Haveloos**. Eerder woonde zij bij de Bolleborre aan de samenvloeiing van Dyle en Voer, en in de twee laatste jaren heeft zij in *de Swerte Lelie* haar woning gehad. In haar eerste verhoor heet zij officieel achtenvijftig jaren oud. Enzinas schrijft dat zij een vrouw van bijna zeventig jaar is. Haar wordt ten laste gelegd dat zij, te haren huize, ketterse conventikels deed houden. Tot de bezoekers daarvan hebben, onder anderen, Joes of Josse van Ousberghen, Jan Beyaerts en vrouw, Jan *in de Roode Zee* en heer Paul de Rovere behoord. Inzonderheid was het Josse, die hun las uit het N. Testament, uit de Apostille of uit een ander (door hem meegebracht) boek en daarna „conte (koutte) oft disputeerde van diverse articulen vanden geloove". En wederom was het Josse, die haar vóór vier jaren, toen zij zwaar krank lag aan de pest, heeft bezocht. Nóg weet zij mede te delen hoe hij „nae sekere vertroestelicken woorden begonst heur te mere vanden evangelie ..." En zij bekent

mede te hebben behoord tot het gezelschap, dat een bezoek bracht aan *de wijngaard* van „meester Quinten tot Bruessele", op de Russelberg buiten Leuven, en, bij de terugkeer naar de stad, ging zitten in het veld om te luisteren naar de lezing van Josse uit het Nieuwe Testament. En zij zaten daar een goed half uur, zonder te spreken over de priesterlijken staat of over de religieuzen. Alleen had Josse gezegd dat „de huwelicke staet zere goet was, als hy wel worde onderhouden". En het door deze gelezen stuk betrof „d'evangelie vanden brulocht" (Johannes 2?).

Van lichtzinnige spotlust of moedwillig verzet jegens de kerk is bij Antoinette van Rosmers niets gebleken. Luthers Postille toch heeft zij verbrand, toen zij vernam dat dit boek, bij mandement van de keizer, was verboden. En in de biecht belijdt zij de parochiaan van Sint-Jacob dat zij een klein boekje bezit — de titel wordt niet genoemd — waarin van geneeskrachtige kruiden en van de medicijn voor de ziel wordt gehandeld. De priester had haar „in heur biechte geseht dat t'selve heur niet en diende, ende alsoe heft zy t'selve onder hem gelaten". Op het leven van haar zelve en van haar dochter Goedele (Gudula Haveloos), die haar, na droeve sterfgevallen in eigen kring bij de epidemie van 1539, alleen was overgebleven, ligt generlei smet. Een arme oude vrouw was zij geworden, die de stoffelijken steun van geestverwanten behoefde en genoot, wijl zij „zundert vier jaeren herwerts vele drucks ende lydens gehadt ende geleden heft deur diverse crancheiden ende anderssins, ende oic mits dat zy binnen de selven tyt alle heur goeden ende substantie verloren heft". Om in haar levensonderhoud te voorzien hield zij kostgangers: wij weten dat Johannes à Lasco bij haar is geweest. In haar moeiten vond zij grote troost in het Woord van God 1). En om dit Woord hield en bezocht zij conventikels, hierbij ingaande tegen „het edict vander Keyserlycke Majesteyt".

Drie keren is Antoinette verhoord: op 22 Maart, 2 April, 1 Juni. Dan volgt, 12 Juni, de met algemene stemmen vastgestelde sententie. De negen rechters zijn van oordeel dat de executie moet volgen, zelfs al zou het nadere verhoor van Josse van Ousberghen, met betrekking tot het sacrament, nog tot enige conclusie leiden.

Zo is dan, in dit proces, het vreselijk einde dat de gevangene wordt geëxecuteerd „met dolven ende d'lichaem op't kerkhoff te begraven, ende alle huere goeden geconfisqueert". Haar nalatenschap, die aan de verweerde Goedele werd onthouden, kan niet aanzienlijk zijn geweest.

V. Enzinas vertelt zijn ontmoeting met Gilles Tielmans in de gevangenis

Hoe denkt u dat het mij intussen in de gevangenis te moede was? Zeker de eerste vier, vijf dagen had ik het zo te pakken dat ik het zou kunnen beschrijven noch vertellen. Ik zag de kolossale en ontelbare gevaren, waarvan de dood mij nog het minste leek, duidelijk voor me. Diezelfde nacht, de eerste in een reeks van de grootste verschrikkingen, 13 december 1543, overdacht ik heel de zaak van alle kanten zo grondig en zo ernstig dat ik de beproevingen die zich voor de toekomst leken aan te dienen, als gevolg van mijn intens gepieker onderging precies alsof ik het allemaal voor mijn ogen zag gebeuren.

Maar om dat alles te kunnen doorstaan — en het waren werkelijk hevige verschrikkingen — beschikte ik over een geestkracht die minder geknakt was en sterker en bestendiger is dan je bij een beproeving van deze omvang zou mogen verwachten en ik beschouw dat als een uitzonderlijke weldaad Gods. Uitsluitend het feit dat die abjecte monnik me dat kunstje had geleverd, bleef onverteerbaar voor me. Had hij maar met open vizier tegen mij gestreden en zich meteen als een verklaarde vijand laten kennen. In de plaats daarvan had hij ervoor gekozen met misdadig verraad onweerlegbaar te demonstreren dat een walgelijk misdrijf als dit alleen maar verzonnen kon zijn door de duivel zelf, wiens werktuig hij is en wiens geest hem drijft. In dat geval zou ik wegens het mij persoonlijk aangedane onrecht niet zo verschrikkelijk kwaad op hem hebben kunnen zijn. Maar ook dan zou er nog voldoende reden zijn geweest om deze vijand van de kerk van Christus uit de gemeenschap van de christenen te stoten, nu hij immers in het openbaar heeft verkondigd dat hij de uit de hemel aan ons overgeleverde heilsleer te vuur en te zwaard moet vervolgen.

Met deze en dergelijke gedachten bracht ik de eerste vier uren door, namelijk van zes tot tien, het tijdstip waarop de gevangenen zich te ruste begeven. Ik werd toen, omdat ik er de voorkeur aan gaf apart van de overige gevangenen te blijven, door iemand in dat gebouw die je voor een ondergeschikte had kunnen aanzien, naar een kamer boven gebracht. Toen ik daar met hem alleen was, richtte hij zich tot mij en zei: "Broeder, houd alstublieft goede moed en pas op dat u aan uw mateloos verdriet niet ten onder gaat. Want voor zover ik daarnaar kan gissen, moet het wel iets belangrijks zijn dat u bedrukt en u haast noopt het in uw gemoed verscholen verdriet door zulke smartelijke tekens te verraden. Nooit zag ik iemand van degenen die vanzelfsprekend bedroefd en treurig hier worden binnengebracht, zo door zorgen bezwaard en jammerlijk gekweld als ik zie dat u nu bent. Bedenk alstublieft, broeder, dat dit de wil van de eeuwige Vader is, die voor Zijn zonen een liefhebbende zorg koestert en hen langs totaal andere wegen leidt dan zij denken. Wilt u werkelijk voor een echte zoon doorgaan, dan kunt en mag u die wil werkelijk niet keren, niet met uw tranen, niet met gejammer en niet met geweeklaag. Zet dus die ellende van u af en houdt u in de plaats daarvan steeds de gedachte voor ogen dat er geen groot onheil bestaat waarvoor een moedig man beducht mag zijn en een Christen al helemaal niet, of het moest voor de zonde zijn doch ik denk dat u daarvan vrij bent. U bent immers, zoals ik beneden van enige medegevangenen, die u en uw familie kennen, heb gehoord, niet geboren in een milieu en hebt uw leven evenmin gesleten in beroepen die het waarschijnlijk maken dat u een ernstige misstap op uw geweten hebt. Integendeel, alleen al uw leeftijd en uw

bescheidenheid, uw gelaatstreken en heel uw voorkomen stralen een zekere rechtschapenheid uit en doen allesbehalve aan misdadigheid denken. Mocht u deze straf hebben opgelopen door een misstap zoals een jongeman kan overkomen, houd dan uzelf die uitzonderlijk billijke rechtvaardigheid van de eeuwige God voor ogen maar nog veel meer diens verwonderlijke barmhartigheid. Hij wil immers onze wandaden met een lichte en tijdelijke straf nog in deze wereld vergelden om ons na deze elende in eeuwige vreugde deelgenoten van Zijn glorie en erfgenamen van het eeuwige leven te maken, als we maar van ganser harte geloven in zijn hemelse belofte, die vervat is in zijn allerheiligst woord. Als u echter onschuldig lijdt, dan moet u eerst recht roemen in de Heere en u in hem verheugen en bedenken dat deze boeien u voor het aangezicht des Heeren tot eer strekken en dat u deze gemeen hebt met vele andere hoogst rechtschapen mannen die in deze dagen onschuldig lijden.

Dus weg met nutteloos gejammer en ongegronde angst. Of weet u niet dat God ook ons, gevangenen, terzijde staat, voor ons zorgt, juist ons beschermt en nu ook bij ons gesprek hier aanwezig is? Weet u niet dat de haren van ons hoofd voor God geteld zijn en dat buiten de wil van de Vader geen haar van ons hoofd teloor kan gaan? Waarom bent u dan bevreesd voor dreigementen van de mensen?

Ontlast toch uw ziel van deze grote bekommernis zodat zij weer de nodige energie krijgt om onbezorgd en ongestoord God aan te roepen en voorzichtiger en zorgvuldiger voor uw eigen belangen te waken. Werp, als u dat goeddunkt, al uw bekommernis op mij. Want, al ziet u mij nu aan voor een verwoorpene, net zozeer een gevangene als u, die ook zelf op de hulp van anderen is aangewezen, toch weet ik mij in Gods hand. Uitsluitend op Hem heb ik al mijn hoop gesteld en met gebeden, bemoediging en behulpzaamheid zal ik u niet aflatende trouw en dienstbaarheid bewijzen."

Ik had dit allemaal aandachtig aangehoord en me om te beginnen verbaasd over 's mans welsprekendheid, die zijn woorden een verrassende innemendheid gaf zodat je dacht een Nestor te horen spreken of een andere redenaar, die nog aangenamer en indrukwekkender was dan Nestor en uit wiens mond woorden zoeter dan honing vloeiden. Maar veel meer bewonderde ik zijn ongelooflijke vroomheid en waarlijk christelijke liefde, waarvan alles wat hij zei bezielde was. En werkelijk verkwikt door die zo innemende woorden, heb ik hem bedankt voor het vriendelijke gesprek, waardoor ik me weer wat sterker en flinker voelde. Bovendien vertelde ik hem, omdat hij me dat vroeg, van de kunstgrepen van onze monnik en waarom en met welke voorbedachte trucks ik in de val was gelokt en hij mij naar de gevangenis had laten afvoeren.

Op dat moment kwam hij hevig geëmotioneerd op me toe, omarmde me opnieuw en zei: "Nu herken ik in u pas echt mijn broeder, nu begrijp ik pas goed dat u omwille van datzelfde evangelie gevangen genomen bent omwille waarvan ook ik deze zelfde boeien al acht maanden lang heb gedragen en talrijke andere mannen van groot aanzien tegelijk met ons gekweld worden, hier in deze gevangenis en op vele andere, nog beroerdere plaatsen. Maar God onze Vader zij ononderbroken lof, Hem zij eeuwige glorie, omdat het zo heeft mogen zijn dat ik, voordat ik dit leven verlaat, met eigen ogen zie wat ik altijd heb gewenst, boven alle schatten van de wereld. Want ik ken de aard van uw landgenoten. Het zijn uiterst scherpe geesten, zeker, maar als het gaat om het aanvaarden van de kennis van de waarheid volgens het voorschrift van God en het verwerpen van menselijke verzinselen waaraan zij halsstarrig vasthouden, zijn zij altijd in de contramine. Daarom leek het, naar de mens gesproken, nauwelijks te verwachten dat er gezien de volslagen verblinding van de mensen en de hevige

vervolging van de waarheid, iemand zou opstaan die dit voortreffelijke en heilzame werk zou kunnen of durven uitvoeren. Maar u bent, zie ik nu, door een wonderbaarlijk raadsbesluit van God van Zijnentwege geroepen *om de schatten van de hemelse leer aan uw landgenoten door te geven*, iets wat we, in al de achterliggende eeuwen, niemand hebben zien doen.

En dat is dus die bijzondere en als het ware karakteristieke kracht van Gods woord, mijn broeder, dat zich nooit openbaart en aan de mensen vertoont zonder dat bliksemstralen en donderslagen erop volgen. Toen de eeuwige God Zijn volk ging toespreken, geraakten de hemelen in verwarring, mengden zich de elementen, rookten de bergen en schokten de valleien, kortom heel het volk Gods raakte in hevige paniek en kon, als hij sprak, de stem van God niet verdragen, ja zelfs wendden zij zich van God af en zochten al vluchtend menselijke hulp en klampten Mozes aan en zeiden hem: "Spreekt gij met ons, maar God spreke niet meer met ons, opdat wij niet sterven."

Ook Christus zelf, onze Verlosser, getuigt duidelijk "dat Hij in de wereld is gekomen om verdeeldheid te brengen tussen ouders en kinderen, tussen vrouwen en mannen en om overal op aarde het zwaard en het vuur te brengen." Dit is die in zichzelf verdeelde eendracht, die rust aan het geweten geeft en vrede met God brengt, die echter verbeterd vijandschap veroorzaakt tussen de mensen. Denkt u daarom vooral niet, mijn broeder, dat het belijden van de hemelse leer een geringe zaak is, die naar menselijke maatstaf beoordeeld moet worden. In mijn ogen, mijn broeder, hebt u een waarlijk groot, en ook nog eens lastig en zeer gevaarlijk, karwei aangepakt maar daarvoor zal u in de hemel een zeer royale beloning te wachten staan, als u zonder haperen getrouw vasthoudt aan de richting en het doel van uw roeping, die u zonder meer als u van God gegeven dient te beschouwen.

Wees dus sterk, vind uw kracht in de Heere, mijn broeder, en twijfel nooit aan de macht of de goedheid van God. Die liefderijke Vader zal u uit al uw verschrikkelijke noden bevrijden op het moment dat hem het meest geschikt voorkomt. Ingevolge Zijn wonderbaarlijk raadsbesluit, dat het menselijk begripsvermogen verre te boven gaat, verlangt Hij dat Zijn glorie op deze wijze beter uitkomt en zich verbreidt onder de mensen en wil Hij Zijn uitverkorenen en uw geloof als goud in het vuur op de proef stellen. Kijk daarom niet achterom en ga vastberaden verder op de weg waartoe u zich door God geroepen voelt.

Maar wacht, ik hoor dat de bedienden en onze medegevangenen naar boven komen en het gros van hen heeft een hekel aan de heilige leer. Geniet een goede nachtrust, gelukkige broeder, verdrijf de menselijke gedachten uit uw hart en stel al uw hoop op de levende God."

Hoewel het gesprek met hem me er weer flink bovenop had geholpen, kon ik de onafzienbare reeks gedachten die me verschrikkelijk benauwden, nog niet van me af zetten. Want, hoe ik ook probeerde me alle gevaren minder ernstig voor te stellen dan zij in werkelijkheid waren, ik begreep heel goed dat mij onmiddellijk levensgevaar dreigde. Heel die nacht bracht ik door in grote droefheid en verwarring en, hoewel ik alles wat me toen te binnen schoot, al piekerend van alle kanten bekeek, formuleerde ik per saldo deze conclusie: als ze het op een theologisch dispuut zouden laten uitlopen, dan kon menselijke hulp of raad mij nooit redden. Wanneer immers de eer van God en de christelijke geloofsbelijdenis op het spel staan, mogen menselijke gevoelens, dacht ik, totaal geen rol meer spelen. Wie de eeuwige waarheid Gods eenmaal heeft leren kennen en onderschreven, behoort deze tot zijn laatste ademtucht te verdedigen en zal met vreze het oordeel van de laatste

Rechter indachtig zijn. Anderzijds wenkte de doorn in het vlees die onze armzalige natuur is aangeboren, mij, oog in oog met de omvang van het gevaar, met alle macht naar de verzaking.

In die hachelijke strijd van het vlees met de geest ontstond er een wreed en riskant gevecht tussen mijn verstand en mijn wil, waarin Satan met heuse vuistslagen op mijn ziel en borstkas beukte. Dood, foltering of pijniging, in welke vorm dan ook, hadden het lichaam of de geest van zelfs de sterkste man nooit zo smartelijk kunnen teisteren. Maar Gode zij dank dat hij na dat langdurige gevecht de overwinning schonk en mij bemoedigde met de kracht van de geest des hemels zodanig dat ik het verheven en roemrijk vond de dood in te gaan voor de zaak van God; dat mijn zaak zijn zaak was, daaraan twijfelde ik niet. Toen heb ik, gesterkt door de ongelooflijke werkzaamheid van de genade Gods, voor mezelf het besluit genomen dat de eer van God volstrekt ongerept en ongeschonden hooggehouden moest worden, wat voor gevaren op het menselijke vlak zich nog mochten aandienen. Maar als ondertussen zonder schade voor de godsdienst de mensen iets zouden kunnen ondernemen om mijn leven of liever mijn lijf te behouden, dan zou dat volstrekt niet mogen worden nagelaten.

De volgende dag heb ik derhalve al heel vroeg de majordomus van de bisschop van Jaén, die mij de eerste keer naar de monnik had gebracht, bij me langs laten komen. Toen hij hoorde wat de monnik had gedaan, stond hij stomverbaasd en beloofde mij dat hij samen met de bisschop alles in het werk zou stellen om mijn invrijheidstelling te bewerken. Ik gaf hem toen een brief mee, die hij diezelfde dag naar Antwerpen stuurde en waarin ik mijn familie meedeelde dat ik in de gevangenis zat. Daarna zat ik alleen maar uit te kijken naar gunstig bericht, hetzij van de bisschop, hetzij van mijn Antwerpse familieleden. Drie dagen achtereen werden niet dit wachten verdaan, dagen dat ik verschrikkelijk verdriet had en ongelooflijke zielepijn leed.

Onderwijl onderhield ik me nu en dan niet mijn medegevangenen. Onder hen bevond zich een bedachtzame en fatsoenlijke man, van een opvallende vroomheid, voor zover ik dat uit hetgeen hij vertelde kon opmaken. Ik wilde met name van hem graag horen wat ik moest denken van de man die mij de avond tevoren zo vriendelijk had toegesproken.

Hij zei mij toen: "Er zijn beslist vele redenen waarom u blij moet zijn dat u hierheen bent gebracht, hoe vervelend deze plaats ook is, die u, bovenop de andere beproevingen en ongemakken, geestelijke kwellingen van de ergste soort bezorgt door het besef van de u ontroofde vrijheid. Om te beginnen komt door die eervolle boeien de verhevenheid van de eeuwige God in uw persoon in het volle licht te staan. Vervolgens leert u deze man Gods kennen, wiens gelijke naar mijn mening in heel Brabant niet te vinden is. Van zijn handel en wandel zal ik u een korte beschrijving geven.

Onze Gilles (zo heet hij) is in deze roemruchte stad Brussel geboren. Thuis hadden ze het niet erg breed en hij was van bescheiden komaf. Maar door zijn deugdzaamheid heeft hij zich bij alle mensen die hem kennen, ook bij de tegenstanders van de zuivere leer, een enkele jammerlijke kwezelaar uitgezonderd, ongelooflijk veel sympathie en aanzien verworven. Hoe zou trouwens een heilig man, wiens levenswandel altijd onberispelijk is geweest, die zelfs geen vlieg ooit kwaad gedaan heeft en telkens weer bijna ontelbaar veel mensen heeft geholpen, die sympathie en dat aanzien niet genieten?

Hij is ongeveer 33 jaar oud en ik kan me nauwelijks voorstellen dat er in al die tijd iemand is geweest die klachten over Gilles had of beweerde dat hij op welke manier

dan ook onrecht van hem had ondervonden. Hij was voor iedereen even vriendelijk en liet zich tegenover niemand op zijn rechten voorstaan om zo in onze samenleving de naastenliefde en de eendracht, die de christen past, te bevorderen. Kortom, je zou zeggen dat Gilles ten algemenen nutte, voor ieder in het algemeen en niet voor zichzelf alleen geboren was. Zijn engelachtige gezicht, de meer dan vriendelijke manieren en het dienstbetoon van een en al christelijke vroomheid, waarmee hij voor alle gevangenen klaarstaat zijn daarvan het overtuigende bewijs. Aan zulke tekens kunt u duidelijk zien dat zijn ziel, die zuiver en smetteloos in zijn zeldzaam heilige inborst haar onderdak heeft, heilig is en in de hemel thuishoort. Maar deze bestendige kracht van zijn schitterend karakter, waarvan de groei vanaf zijn prille jeugd gelijke tred hield met zijn jaren, vertoonde tegen zijn twintigste een ongelooflijke toename, omdat zijn oordeel toen wat rijper was geworden en hij bovendien begon te proeven van de wijsheid des hemels, die hij putte uit haar bron, de Heilige Schrift. Hoe hij daarna zijn leven heeft ingericht, zal ik u graag uit de doeken doen want ik ben daarvan volledig op de hoogte en doe u daarmee ongetwijfeld een plezier.

Hij oefende het ambacht van messenmaker uit, om iets om handen te hebben en om door eigen arbeid in zijn levensonderhoud te voorzien. Het was namelijk zijn standpunt dat iemand die zonder te werken in weelde leefde of iemand die al te zeer teerde op de vruchten van andermans arbeid, geen eerzaam leven kon leiden. Hij besteedde zo min mogelijk tijd aan zijn handwerk en zo veel mogelijk aan het bezoeken van zieken en het lenigen van de nood der armen en het herstellen van de lieve vrede tussen de burgers onderling als die door een kleine ruzie in het ongerede dreigde te raken. Het is niet te beschrijven hoe welwillend en met wat voor een onvoorstelbaar rijke oogst de hemelse Vader dat werk van de heilige man begunstigde, die zich zozeer inzette voor de taken die hij ten gemenen nutte op zich nam, dat hij voor zijn eigen werk dagelijks nauwelijks een paar uurtjes overhield. En alles wat hij met zijn werk maar kon verdienen en dat was bepaald niet gering, legde hij terzijde ten behoeve van de armen. Zelf leefde hij heel sober en hij gaf zo goed als niets uit. Door deze levenswandel stond hij bij de mensen in hoog aanzien. Alle goedgezinden waren uit op een gesprek met hem, allen nodigden hem bij zich uit en op het laatst voegden allen zich inzake hun vermogen en gedrag naar wat Gillees vond. Vaak gaven ze hem ook geschenken, maar daarvan weigerde hij de meeste. Een enkele maal nam hij wel iets aan, niet voor zichzelf maar om met behulp daarvan de nood van een arme te lenigen. Deze grote gulheid van de burgerij en datgene wat hijzelf bezat, benutte hij niet voor zijn eigen particuliere doeleinden, maar alles bestemde hij tot het nut van het algemeen.

Hij had in de stad zijn eigen bakker, zijn eigen schoenmaker, zijn eigen kleermaker en zijn eigen apotheker. Van de eerste betrok hij brood om iedere dag aan de armen te geven, van de tweede schoenen om onder de behoeftigen te verdelen. De kleren die de derde maakte gebruikte hij om er in de winter ziekelijke mensen mee te kleden. Van de laatste kreeg hij medicijnen om de zieken te genezen. Hij betaalde ook de dokters uit eigen zak. Al die doktersrekeningen zag hij jaar na jaar zo hoog oplopen dat hij meer dan vierhonderd gulden nodig had om zijn schuldeisers te betalen, wat hij uit zijn eigen middelen deed. Was er al eens een tekort, dan scholden de schuldeisers hem het restant graag kwijt of kon hij zonder moeite van welgestelde en godvruchtige lieden zoveel krijgen als hij wilde hebben. Dit wat de onberispelijkheid van zijn levenswandel betreft.

Wat zal ik nu over zijn vroomheid vertellen en over zijn zuiverheid in de leer, waarin hij in de eerste plaats uitblinkt en waarom hij het meest onze achting verdient? Bij hem stond de zorg voor *de hemelse leer* altijd voorop en door die in praktijk te

brenge, door het lezen en het goed overdenken van de Heilige Schrift en door voortdurende en vurige aanroeping van God had hij zulke grote vorderingen gemaakt en werd hij zozeer aangegrepen door de verrukkingen van de overdenking van Gods wijsheid dat zijn vrienden meer dan eens zagen dat hij tijdens zijn gebed in vervoering geraakte. Zo hoog liet hij in het gebed het vuur van zijn geest oplaaien.

Op het gebied van de letteren beschikt hij over niet meer dan hij voor zichzelf nodig heeft om de gedrukte boeken van de ware leer te kunnen lezen en begrijpen. Hij is in de overige wetenschappen ongeschoold, hij kan niet eens schrijven en wat slordig is geschreven kan hij niet behoorlijk lezen. Hij is scherp van inzicht en qua inzet en werkkraft kan hij verschrikkelijk veel aan. Hij leest de belangrijkste boeken op het gebied van de heilsleer maar vooral door zijn lectuur en kennis van de Heilige Schrift blinkt hij ontegenzeggelijk uit, meer dan je kunt geloven. Voor mij is het echt het toppunt van geluk hem over de christelijke leerstellingen te horen spreken. Hoeveel hij inzake de heilige leer, door zijn welsprekendheid en zijn innemende wijze van spreken vermag en met hoeveel en hoe wonderbaarlijke gunsten Gods hij is overladen, hebt u gisterenavond zelf ervaren en zult u, als het zo loopt dat u hier langer blijft, in nog veel overvloediger mate ondervinden. Het zal u verbazen, denk ik, dat zoveel deugd, zo'n zeldzaam geschenk Gods, zo'n kostbare parel begraven zit in deze duisternis. Fatsoenlijke mensen zouden hem immers om strijd met hun dienstbetoon moeten eren en de loftrumpet op hem moeten steken. Uw verbazing zal echter zeker verdwijnen, als u kijkt naar uw eigen lot dat hij, zoals we zien, gemeen heeft met u en met alle Godgelovigen die de Christus belijden. Om overigens uw wensen voor te zijn, zal ik u beknopt uit de doeken doen waarom hij hier gevangen wordt gehouden.

Toen ongeveer twee jaren geleden hongersnood en pest in deze streek hun vernietigende werk deden en talrijke bij uitstek bedachtzame mensen in die voor onze samenleving zo benauwde dagen in paniek verkeerden, heeft onze vriend Gilles zichzelf in ongelooflijke grootmoedigheid en standvastigheid overtroffen, zoals hij trouwens vanaf zijn vroege jeugd zijn stadgenoten en zelfs ook mensen die ik kende uit de streek, in vrijgevigheid jegens de behoeftigen, integere levenswandel en godvruchtig geloof achter zich had gelaten.

Hij hield een veiling van al zijn goederen, waarmee hij een niet onaanzienlijke som geld bij elkaar kreeg. Er ging geen dag voorbij of hij bezocht de gemeentelijke instellingen waar de arme zieken werden verpleegd, bracht de pestlijders alles wat zij nodig hadden en verpleegde hen eigenhandig. Hij bezocht de logementen en nam vreemdelingen en armen, vooral als ze ziek waren, mee naar huis, waar hij hun te eten gaf en hen verzorgde en bediende totdat zij tenslotte hun gezondheid door Gods weldaad weer herwonnen hadden en hun werkzaamheden hervatten. Indien zij naar elders vertrokken, liet hij hen niet zonder de nodige etenswaar gaan. Toen hij op een keer hij een vrouw in barensweeën werd geroepen en zag dat het in haar woning bittere armoede was en dat er in heel dat huis maar één bed was, waarin de kraamvrouw lag samen met haar vijf kinderen, ging hij naar huis en liet het enige bed dat hij daar nog had, naar die vrouw in barensweeën brengen en sliep sindsdien zelf op stro.

Hij was echter niet alleen een geneesheer voor het lichaam maar ook voor de ziel. Stervenden onderrichtte hij in de leer van Christus en met een wonderbaarlijke overredingskraft verkondigde hij hun niet op hun werken te vertrouwen maar dat wij uitsluitend door de goedertierenheid van God, die ons ten deel valt door te vertrouwen op Christus, gered moeten worden. De zwaarte van de zonde was zo groot geweest dat de toorn van de eeuwige Vader slechts door het offer van de Zoon van God bedaar

kon worden. Anderzijds was de barmhartigheid van God jegens het menselijk geslacht zo onuitsprekelijk groot dat hij zijn eeuwige Zoon vanuit Zijn mysterierijke woonstee naar deze wereld had gezonden. Door Diens bloed waren de zonden van heel het menselijk geslacht volledig weggewassen³ en door Zijn enig en eeuwig offer had hij bewerkt dat de Vader ons weer in zijn genade aannam en opnieuw tot erfgenamen van het hemelrijk maakte. Om kort te gaan, hij sprak hun met de grootste ernst over de ellende van de menselijke natuur, de zwaarte van de zonde, de barmhartigheid van God, de rechtvaardiging door het geloof en het eeuwige leven.

Met zijn onderrichting wist hij zoveel ten goede te bereiken dat menigeen de opvattingen van de farizeeërs en het vertrouwen op eigen waardigheid verwierp, de leer van Christus, onze Verlosser, omhelsde en de reis naar het hemelse vaderland gelukzalig in de Heere aanvaardde.

Anderen werden door de opwekkingen van deze man zo door de waarheid verlicht dat zij datgene wat zij van hem hadden gehoord ook in andere steden zijn gaan verbreiden en dankzij hen heeft een wijdverspreide en schitterende beleving van de heilsleer in heel de streek vaste voet gekregen. Zodoende zullen wij niet ten onrechte verkondigen dat in Brabant de beoefening van de ware vroomheid is verspreid en de geloofsleer in haar zuivere vorm is hersteld door onze vriend Gilles.

Maar zomin als de uitmuntende prestaties van deze man weinig in getal waren of onopgemerkt bleven en zomin als ooit ontaarde verklikkers ontbreken die uitmuntende deugdzaamheid belagen, zomin bleef ook onze vriend Gilles verschoond van een uiterst schandelijke boef, de pastoor van de kerk in onze stad die in de volksmond *De Kapel* wordt genoemd. Deze gaf onze volstrekt onschuldige man met zijn zeer grote verdiensten voor de gemeenschap bij de procureur- generaal aan. Als ik het bedrog, de gewetenloosheid en de afgrijpselijke, openlijke schanddaden van die verwerpelijke herder, die je beter een wolf of zoiets als het uitschot van de deugnieten kunt noemen, zou willen vertellen, dan kostte me dat denkelijk niet minder inspanning dan wanneer ik de lof van onze vriend Gilles zing. Maar laat dat afzichtelijk misbaksel naar de hel lopen, die hij verdient. Hij verdient in mijn ogen niet dat een fatsoenlijk mens meer woorden aan hem vuil maakt. Die, ik zeg het nogmaals, ontaarde man begon hem in het publiek en in besloten kring luidkeels te beschuldigen, bij de procureur- generaal maar ook door in zijn preek in de kerk bij hemel en aarde te zweren dat die man binnen, de kortste keren de gehele streek tot zijn standpunt zou overhalen, als hij niet uit de weg werd geruimd.

Toen dus bijna een jaar geleden de vervolging voor de deur stond die u, naar ik meen, te Leuven hebt meegemaakt, werd deze man in onze stad als allereerste gevangen genomen. We zien hem met zo'n grote gelijkmoedigheid, met zoveel ... zelfbeheersing zijn huidige lot dragen dat in al die acht maanden dat hij hier is geweest, niemand ooit iets uit zijn mond heeft gehoord dat niet overliep van godsvrucht. Hij alleen regelt, zoals u zult merken, het nodige voor onze hele groep, hij alleen bedient al zijn medegevangenen, hij alleen bemoedigt hen die gaan sterven. Ik geloof dan ook dat hij vanwege hogerhand naar hier is gestuurd, door God, om hen die in groten getale hierheen worden gebracht te onderrichten in Godsvrucht en zelfbeheersing."

Terwijl hij dit zei, kwam Gilles zelf binnen en onderbrak hem halverwege zijn verhaal. Hij groette zeer beleefd met een vriendelijke heilwens. Ik vroeg hem tal van dingen en kon goed merken dat hij een man was van een uitzonderlijke Godsvrucht.

³ Een Luthers standpunt. De Gereformeerde leer verwoordt dit aldus in de Dordtse leerregels: *dat het offer van Christus genoegzaam is tot verzoening van heel de wereld.*

Zou ik al zijn verrichtingen en uitspraken, die alleszins de vermelding waard waren, willen verhalen dan zou ik me een omvangrijk en moeizaam karwei op de hals halen. Altijd als tijd en plaats hem dat toestonden, kwam hij bij me langs voor een gesprek, want tegenover niemand anders sprak hij zijn gedachten zo graag uit. Op twee van die gesprekken kon je altijd staat maken, het ene 's avonds wanneer ik ging slapen, want hij begeleidde me dan en het andere 's ochtends vroeg wanneer ik nog te bed lag. Want hij kwam bij het ochtendkrieken aan mijn bed en vermaande mij dan vaak langdurig en met een grote ernst om standvastig en sterk te blijven, de eens aanvaarde waarheid te blijven verdedigen en het christelijke geloof te blijven belijden. Hij behandelde dan ook nog een belangwekkend leerstuk en een gelijkenis, ontleend aan de Heilige Schrift of het gewone leven.

Dat waren in hoofdzaak de thema's waarom zijn gesprekken bij voorkeur draaiden. En telkens als ik hem hoorde spreken, niet zo'n geweldige grootheid van geest, zachtaardigheid en een waarlijk degelijke eruditie, lieve God, hoe ontstak ik dan in begeestering! Hoe hunkerde ik dan naar de marteldood! Hoe sterk brandde dan in mij het verlangen met mijn bloed de zuiverheid van de leer des hemels te bekrachtigen! Ik kan naar waarheid verklaren dat ik beduidend meer bereid was te sterven wanneer hij bij mij was en zich met mij onderhield dan wanneer ik, eenzaam piekerend, van verdriet en ellende zat weg te kwijnen.

Al met al, om nu weer op mijzelf terug te komen, zat ik al drie dagen in de gevangenis en in al die tijd had ik van geen sterveling enig bericht, goed of slecht, ontvangen. Goede God, hoe vaak belaagden angstaanvallen, hoe ernstig beproefde de ontredde zonder onderbreking mijn gemoedsrust! Behalve de gesprekken met Gilles was er niets dat mij troost bood, niets dat mij rust verschaft. Eindelijk, op de vierde dag, stuurden leden van de Keizerlijke Raad na het middagmaal hun bodes naar mij met het bericht dat die heren zelf kort nadien naar mij toe zouden komen om in mijn zaak een of ander onduidelijk onderzoek in te stellen.

Toen kreeg ik pas echt last van verschrikkelijke gewetenskwellingen, van doodsangst en van niet meer te ontwarren botsingen van de geest met het vlees. Ik dacht namelijk dat het zeker op een dispuut over geloofspunten zou uitlopen en iedereen weet hoe riskant dat is en hoe dat een wisse dood betekent, met name als je te maken had met lieden die zich de bestrijding van het evangelie beroepshalve tot taak gesteld hebben. De geest spoorde mij aan tot standvastigheid en tot de vrijmoedige belijdenis van het christelijk geloof, daartegenover bracht het vlees het gevaar voor mijn leven in het geding en het probeerde mij, bevend en wel en duidelijk met die dood zelf in een beslissend gevecht, tot afvalligheid te verleiden. Ten langen leste heb ik door de bijzondere gunst van de Heilige Geest en door mijn gesprekken met mijn vriend Gilles op het cruciale moment zoveel moed verzameld dat ik voor mijzelf concludeerde dat de zuivere en ondeelbare waarheid Gods absoluut onverschrokken verkondigd moest worden, indien de noodzaak zich daartoe voordeed, ongeacht welke risico's uiteindelijk daarvan het gevolg zouden zijn.

Eerste verhoor

Binnen het uur waren mijn onderzoekers er en met veel drukte en een bijna vorstelijk vertoon kwamen ze het verblijf binnen waar alle gevangenen bij elkaar waren. Die ruimden onmiddellijk het veld voor de hoogmogende heren (het waren namelijk vooraanstaande leden van de Geheime Raad van de Keizer) en ik, die door die heren onder handen genomen moest worden, bleef als enige achter. Zij begroetten mij vriendelijk, in het Frans. Vervolgens gingen wij niet ons allen aan dezelfde tafel zitten

en zij onderhielden zich een poos heel beleefd met mij. Wat later, toen zij een aanvang wilden maken met de aan hen opgedragen taak, zei ik hun dat ik liever Latijn of Spaans dan Frans met hen sprak om zo te voorkomen dat in die aan het hof gangbare omgangstaal per ongeluk een voor tweeërlei uitleg vatbare zinswending gebruikt zou worden, die zij later in mijn nadeel konden verdraaien. Zij waren het met mijn voorstel eens en wilden zich van het Latijn bedienen. Een van hen zette zijn gezicht in de plooi en begon aldus:

"Omdat het ernaar uitziet, Francisco, dat Zijne Majesteit de Keizer op goede gronden een verdenking tegen u is gaan koesteren, heeft diezelfde Majesteit ons opgedragen om alles wat dienstig is tot het onderzoek van uw zaak zorgvuldig na te gaan en nadat alles met de passende zorgvuldigheid bekeken is, aan hem te rapporteren zodat dan het vonnis wordt gevelde aan de hand van hetgeen in uw voordeel of ten laste van u is vastgesteld. Het is daarom uw taak naar waarheid te antwoorden op wat wij u gaan vragen. Als u dat doet, kunt u in uw zaak, die er niet bijster goed voor u uitziet, de rechters, die van nature altijd al mild oordelen, overhalen jegens u een nog grotere mildheid en billijkheid te betrachten. Zo niet, dan maakt u de weg vrij om hetgeen wij van u willen weten, tenslotte met toepassing van geweld eruit te trekken." ...

VI. Enzinas over Francisco de San Roman

... Ook hij was in Burgos geboren, van nette komaf met keurige, niet onbemiddelde, ouders, die wegens hun deugdzame en oppassende levenswandel gezien waren bij hun medeburgers en ook onder de meer aanzienlijken een behoorlijke positie hadden. Ook hij heette Francisco, net als ik; lieve help, wat een ongunstig ,voorteken! Ik was nog een jongen toen ik hem destijds als jongeman in onze vaderstad leerde kennen en later in Antwerpen, waar hij lang heeft gewoond, ben ik met hem, inmiddels volwassen, bevriend geraakt.

Van letterkunde of godsdienst wist hij hoegenaamd niets behalve dan wat gemeengoed is bij ons, Spanjaarden, voor wie als het toppunt van godsdienstigheid geldt: mishoren, biechten, daarna de opgelegde penitentie doen en meer van zulke gedrochtelikheden, in het leven geroepen om de eer van de eeuwige God aan te tasten en de schandalige kas van de monniken te spekken. In deze Spaanse levensopvatting was hij dus geboren en, met veel zorg, getogen.

Maar luistert u nu naar zijn bekering, zo wonderbaar als ik er nog nooit een heb meegemaakt of van anderen heb gehoord.

In 1540 waren enige kooplieden uit Bremen niet op de jaarmarkt te Antwerpen komen opdagen om hun schuld, een groot geldbedrag dat toen verviel, aan bepaalde Spanjaarden te voldoen. Die besloten toen gemachtigden naar Bremen te sturen om dat geld namens hen van die debiteuren op te eisen. Voor die taak leek mijn vriend Francisco de San Roman bij uitstek de geschikte persoon. Hij kende immers die kooplieden persoonlijk en de zorgvuldigheid waarmee hij zulke zaken afhandelde, was afdoende bewezen.

In het gezelschap van een andere Spanjaard die met hem die kwestie zou proberen op te lossen, kwam hij dus in Bremen aan. Toen hij daar uit devotie een kerk wilde bezoeken, liep hij bij toeval binnen op het moment dat magister Jacob, nu de predikant van die stad maar vroeger prior van de augustijnen te Antwerpen, een uitmuntend en diepgelovig mens, aan het preken was. Francisco kende weliswaar maar weinig Duits, maar wilde toch die preek aanhoren om e] enig idee van te krijgen wat voor een leer het was die in Duitsland werd verkondigd en door onze landgenoten zo fel werd

bestreden.

Hij begreep daar toen — u zult er versted van staan wanneer u het hoort — niet alleen heel die preek maar bovendien raakte hij door hetgeen die predikant verkondigde, zo begeesterd dat hij, alsof hij een ander mens was geworden of door een soort horzel des hemels gestoken, alle zaken waarvoor hij was gekomen, in de steek liet en buiten adem naar de predikant rende. Deze ontving hem buitengewoon vriendelijk en nam hem mee naar huis, waar Francisco die hele preek uit het hoofd kon opzeggen. Ik verzin hier niets, maar vertel uitsluitend wat ik heb gehoord uit de mond van die Bremense predikant zelf.

Nog niet tevreden dat hij de preek had aangehoord en uit zijn hoofd kon opzeggen, begon hij met de predikant over de inhoud ervan te debatteren. Hij verzocht hem ook met veel aandrang hem die leer, waarvan hij in de eerste preek een voorproefje had genoten maar die hij nog niet goed kende, uitvoeriger uit te leggen. De predikant, die zich aanvankelijk over 's mans gretigheid en zijn wonderlijke bekering verbaasde, spoorde hem aan maat te houden en omzichtig te werk te gaan en hij legde hem zeer vriendelijk en zorgvuldig alles uit wat hij voor betrokkene nuttig en nodig achtte. Onze vriend Francisco bleef in de woning van de predikant, van wie hij zich drie dagen lang niet kon losrukken, en in dat tijdsbestek is hij in een ander, totaal nieuw, mens veranderd.

Daarna droeg hij de zorg voor alle zakelijke kwesties over aan zijn metgezel en ging hij terug naar de predikant, met wie hij almaar over godsdienst bleef praten. Overdag dacht hij aan niets anders en 's nachts droomde hij van niets anders dan van de religieuze leerstellingen die hij van de predikant te horen had gekregen. Hij ging naar al diens preken, die hij niet alleen kon verstaan maar die hij bovendien, door hem eigenhandig opgetekend, aan de predikant aanbod als deze weer naar huis ging. Zelfs zegde hij die preken uit het hoofd op, zo vaak dat nuttig leek. De predikant had meteen door dat er bij hem iets bijzonders aan de hand was en dat deze bekering niet verliep volgens de gangbare regels. Mensen gaan immers gewoonlijk slechts stap voor stap vooruit in de kennis die zij zich willen eigen maken.

Onze Francisco echter had niet slechts binnen enkele dagen de onderscheidene geloofsartikelen geleerd en zich daarvan een redelijk precieze kennis verworven, maar begon ook als predikant van zijn zojuist verworven kennis op te treden. In zijn toewijding aan dat werk was hij onvermoeibaar. Hij las veel van de Franse en Duitse boeken die hij in die stad kon vinden. Hij wisselde regelmatig van gedachten met de predikant, magister Jacob, en met doctor Machabaeus, die toen bij toeval ook in Bremen was en aan wie hij, naar hij zei, ook een groot deel van de daar verworven kennis te danken had.

Hij schreef zelf ook het een en ander, waarbij om te beginnen een omvangrijke brief aan onze landgenoten te Antwerpen. Daarin bracht hij de eeuwige God uitgebreid dank dat deze hem naar een plaats had geleid waar hij de juiste kennis had verworven van Christus de Verlosser en een onschatbare bekendheid met de heilige leer. Hij spoorde hen allen aan zich precies zo te bekeren, wilden ze niet tezamen met hun bedriegers voor eeuwig verloren gaan. Hij betreurde de tirannie in Spanje en de blindheid van onze landgenoten, die immers hun ogen niet openden om het stralende licht van het evangelie te zien en evenmin hun oren en verstand openstelden voor de duidelijke woorden van God, die tot bezinning opriep. Daarom was hij voornemens naar Antwerpen te gaan teneinde met iets van het licht van die hemelse kennis de harten van zijn vrienden te verlichten. Daarna zou hij naar Spanje reizen teneinde zijn ouders en vervolgens heel onze stad, die, zoals hij verkondigde, in een

afschuwwekkende duisternis van afgoderij ondergedompeld en begraven lag, tot de onvervalste dienst aan God en de ware godsdienst te bekeren.

Vervolgens schreef hij nog twee of drie brieven aan de Keizer, waarin hij de ontzaglijke rampspoed van de christenheid onder ogen zag en betreurde. Hij wees de Keizer, die hij de door God aangestelde grootste monarch van de christelijke wereld noemde, tevens hartstochtelijk op diens plicht de eeuwige God, schenker van alle goeds, voor zulke grote weldaden passende dank te brengen en de huiveringwekkende majesteit van de eeuwige God met gepaste oprechtheid des harten te aanbidden. Dat zou echter niet mogelijk zijn tenzij hij uit alle macht en niet alle inspanning zou proberen de woelingen in de christelijke wereld tot bedaren te brengen, Gods heerlijkheid op aarde te bevorderen, de zuivere, onopgesmukte en door niets menselijks verontreinigde leer van Christus de Verlosser in geheel Spanje en in alle overige aan zijn gezag onderworpen gebieden in ere te herstellen en nog veel meer van gelijke strekking.

Tenslotte schreef hij een omvangrijke catechismus en nog andere Spaanse werkjes waarin op tal van afzonderlijke geloofsartikelen werd ingegaan. Dit alles wat ik u net verteld heb— het lijkt ongelooflijk—is allemaal begonnen én voltooid binnen de tijd van een maand of hooguit veertig dagen, toen hij nog geen antwoord had op de brief die hij naar de Antwerpenaren had geschreven. Want dezen hadden bij het lezen van zijn brief terstond in de gaten aan welke kwaal hij leed en vroegen hem vol sluwheid in de meest vleierende bewoordingen terug te komen, waarbij ze hem ook de hoop gaven dat zijn aanwezigheid daar iets groots tot stand zou kunnen brengen. Vol verwachting, geput uit de brief uit Antwerpen, begaf hij zich onverwijld op reis.

Wat deden onze Antwerpse landgenoten ondertussen? Zij wisten enkele dominicaner monniken zover te krijgen hem bij zijn aankomst op te vangen en op geloofspunten te ondervragen, en wel met de vooropgezette bedoeling dat zij hem, als hij met het minste of geringste woord met de monniken van mening zou verschillen, uit de weg zouden ruimen of als een onbegraven levend lijk in hefcachot werpen. Van dit alles was de stakker niet op de hoogte en daarom reisde hij vrij en blij naar Antwerpen in de veronderstelling dat hij in een handomdraai alle Spanjaarden zou bekeren tot die vorm van godsdienst die hij zichzelf nog maar net had eigen gemaakt.

Maar onze landgenoten hielden de afgesproken dag van aankomst goed in de gaten en nauwelijks was hij de stad binnen of de monniken, die daartoe als beulsknechten klaar stonden, vlogen met man en macht op hem af, sleurden hem van zijn paard en voerden hem gevankelijk de woning van een koopman binnen. Bij zijn aankomst was hij met zijn bruisende geestdrift reeds een en al vuur en vlam, maar dat vuur flakkerde nog veel hoger op toen hij merkte hoe ongebruikelijk en onverwacht wreed tegen hem werd opgetreden.

Bij de woning aangekomen, maakten de monniken de viervoeter meteen aan de muur vast en Francisco deden zij hand- en voetboeien aan. Toen pas begonnen zij aan zijn ondervraging. Wie zou, zo vraag ik u, al heeft hij nog zoveel zelfbeheersing, zo'n onvoorstelbaar wreed optreden over zich heen kunnen laten gaan zonder totaal van slag te raken? Eerst doorzochten ze zijn koffers, waarin ze een groot aantal boeken aantroffen, in het Duits, Frans en in het Latijn, van Philip Melanchthon, Luther, Oecolampadius en andere Duitsers en ook enkele spotprenten van de paus.

Toen wendden de monniken zich tot hem en zeiden hem: 'U bent een echte Lutheraan'. Hij echter antwoordde in hevige opwindung: 'U bent aartsboeven. Ik ben helemaal

geen Lutheraan maar belijdt onomwonden uitsluitend de eeuwige wijsheid en ware leer over de Zoon van God, onze Zaligmaker die door u afschuwelijk wordt vervolgd. Dit is de enige en ware leer die mij over de Christus is onderwezen: hij heeft geleden voor de zonden van heel het menselijk geslacht en is verzezen omwille van de rechtvaardiging van diegenen die het royale geschenk van de vrijgevigheid Gods dat in het evangelie aan ieder schepsel wordt aangereikt vanwege het om niet geschonken geloof met een gerust hart omhelzen. Die leer, waarvan u geen notie hebt, verkondig ik luide. Uw waandenkbeelden, uw bedrog, uw valstrikken en uw ontaarde leer verfoei ik uit de grond van mijn hart.'

Bij deze woordenwisseling waren nogal wat Spanjaarden aanwezig, die op de hand van de monniken waren. Toen die mijn vriend Francisco met groot enthousiasme in deze zin hoorden betogen, beweerden zij zonder enige aarzeling domweg dat hij krankzinnig was geworden. Omdat de monniken zich nu verzekerd wisten van de sympathie van de Spanjaarden, die zonder nadenken hun zijde kozen, beledigden zij de ongelukkige Francisco nog erger en begonnen zij nog veel brutaler tegen de vastgebonden en geboeide man in te gaan: 'Indien onze religieuze staat verafschuwt, die de kerk de staat van volmaaktheid noemt, en niettemin voor christen wilt doorgaan, hoe ziet die fraaie religie van u er dan wel uit? Wat houdt dat geloof van u, die leer van u dan in? Wat is per saldo hetgeen u gelooft?'

Hij antwoordde hun: 'Ik heb u al gezegd dat ik eenvoudigweg een christen ben en dat ik onder u niets anders wil verkondigen dan Christus alleen en Die gekruisigd. Ik geloof daarmee niets anders en zal ook nooit iets anders geloven dan hetgeen de ware kerk van Christus, die over heel de aarde verspreid is, sinds het begin der tijden heeft geloofd en onderwezen en nog steeds belijdt. De ware en eenvoudige leer van deze gekruisigde Christus hebt u, godvergeten boeven, met uw bedriegerijen en niet uw goddeloos gedrag verpest, verkracht en veranderd in een goddeloze manier van leven, die heel het menselijk geslacht ten verderve leidt.

Dus, ik geloof in God de Vader, die alles heeft geschapen. Ik geloof in God de Zoon, Jezus Christus, die heel het menselijk geslacht met zijn bloed heeft verlost en uit de slavernij van duivel, zonde en dood tot de vrijheid van het evangelie heeft verheven. Ik geloof in God de Heilige Geest, die met zijn onzichtbare en werkelijk goddelijke kracht de gelovigen heiligt. Ik geloof dat mij omwille van deze Zoon van God al mijn zonden om niet vergeven zijn. Ik geloof dat ik het eeuwige leven zal verwerven, uitsluitend dankzij deze Middelaar en zonder enige verdienste, goede werken of pauselijke aflaten.'

'Geloof u dat de paus van Rome de plaatsbekleder van Christus is, het hoofd van de kerk op aarde, die de zeggenschap heeft over de schatten van de kerk, en bovendien de macht om naar goedvinden te binden en te ontbinden, nieuwe geloofsartikelen af te kondigen en bestaande te herroepen?'

'Ik geloof van dit alles niets en beweer daarentegen dat de paus de ware antichrist is, die is geboren uit de duivel, zijn vader, de vijand van Christus, die er op staat dat hem Goddelijke eer wordt bewezen en die, gedreven door de geest van de satan, in de wereld op zo'n manier huishoudt dat hij een belediging is van de eeuwige God en met zijn misleidende leerstellingen als een wolf ongelukkige schapjes van Christus verstroot, laat verdwalen en verscheurt.'

Toen vonden ook mijn Spaanse landgenoten dat hij weloverwogen godslasterlijke taal uitsloeg. Immers, mocht hij het naar de letter genomen misschien op bepaalde hoofdpunten van het geloof met de monniken eens lijken te zijn, als de macht van de

paus van Rome, de sacramenten, de mis, het vagevuur en de pauselijke aflaten ter prake kwamen, dan liet hij zich ongeremd en wellicht al te teugelloos gaan.

Trouwens, ik vraag u, welke jonge man, die hartstochtelijk gewonnen is voor de nieuwe leer en die dan zo ernstig en onverwacht met smaad overladen wordt, zou zijn tong in bedwang hebben kunnen houden tegenover zo'n onbehoorlijke en beledigende behandeling van de zijde van zijn belagers? Een dergelijke zelfbeheersing zie je ook bij mannen van rijpere leeftijd niet zelden ontbreken.

De monniken dreigden daarop met de dood en de brandstapel. Maar hij antwoordde: 'Ik ben niet bang te sterven voor mijn Heere, die het niet beneden Zijn waardigheid achtte Zijn bloed voor mij te vergieten. Integendeel, ik denk eerder dat het mij tot eer zal strekken als het mij gegeven wordt in zo'n verheven zaak de hemelse leer ook met mijn bloed te bezegelen als dank aan hem die het Zijne voor mij heeft vergoten. Wat hebt u rechtens over mij te zeggen? Wat kunt u meer dan dit armzalige en zondige vlees verbranden? Ik heb altijd geleerd dat ik bang moet zijn voor hem die de macht heeft tegelijk niet het lichaam de ziel naar de eeuwige martelingen van de Tartarus te sturen, maar niet voor u. U is immers alleen maar toegestaan u te vergrijpen aan dit armzalige lichaam, hoezeer u ook uw krachten verenigt met uw god, de satan, wiens werktuig u bent. Ik daarentegen zal het als een grote weldaad beschouwen wanneer ik, bevrijd uit uw dwingelandij en in het geheel niet besmeurd met uw vuiligheid en misdaden, spoedig zuiver en onbevlekt naar dat hemelse vaderland, de glorie Gods en de gemeenschap van de heilige engelen zal overgaan.'

Hierop staken de monniken een vuur aan en verbrandden in zijn bijzijn alle boeken die hij had meegebracht. Toen hij echter zag dat het Nieuwe Testament en nog meer boeken met een godsdienstige inhoud verbrand werden, voer hij buiten zichzelf tegen de monniken uit. Per slot van rekening, omdat hij naar het oordeel van onze landgenoten gek, erger nog waanzinnig geworden was, sloten zij hem op in een fort, dat zes mijl buiten Antwerpen ligt. Daar hielden zij hem in een donker hok acht maanden lang gevangen.

In die periode kwamen veel vooraanstaande lieden hem bezoeken, die hem aanrieten van standpunt te veranderen en zijn taal te matigen. Hij ontkende evenwel ooit enige goddeloze opvatting te hebben gehuldigd of bewust een dergelijke opvatting nu te willen verkondigen. Als hij zich wat te onbeheerst had uitgelaten, wat hij niet bestreed, dan moest dat geheel op het conto worden geschreven van het geraaskal van de monniken die met hun volstrekt goddeloos gedrag in staat geweest zouden zijn om zelfs de incest bedachtzame mens in woede te laten ontsteken. Toen onze landgenoten de indruk hadden dat hij wel degelijk goed bij zijn hoofd was, omdat hij beloofde voortaan in elk situatie zijn gedachten en tong in bedwang te zullen houden, is hij ten slotte in vrijheid gesteld en wel in de dagen dat de Keizer te Regensburg de Rijksdag hield.

Na zijn invrijheidstelling bleef hij ongeveer twintig dagen in Antwerpen. Daarna ging hij naar Leuven, waar ik op dat moment ook was. Ik was erg blij hem toen te zien. Ik had hem lang niet meer gezien en ik had niet naar hem durven gaan om mij en hem niet nog meer narigheid te bezorgen. Hij heeft mij toen veel verteld en naar mijn mening was dat op geen enkele wijze strijdig met de betamelijkheid dan wel met de waarheid. Ofschoon veel van wat hij toen vertelde mijn instemming kon hebben en volstrekt niet ongerijmd was, heb ik hem toch ernstig onderhouden over het feit dat hij zich in strijd met de van God gegeven ordening onverstandig en onvoorzichtig een

roeping aanmatigde die hem niet toekwam. Ik ried hem daarom aan God te blijven dienen in die staat waartoe de Heer hem had geroepen. Vroeger had zijn leven zich afgespeeld in de handel, waarin hij fatsoenlijk kon leven, niemand schade toebrengen en zoveel mogelijk mensen van nut zijn. Wat echter het leerstellige betrof drong ik er bij hem op aan dat hij niets moest beweren of ondernemen om de mensen terwille te zijn als daardoor op de een of andere manier de eer van God schade zou lijden. Een dergelijk nuchter, rechtschapen en juist oordeel diende zich echter te baseren op de vaste en allerm minst onduidelijke wil van God en de kennis van de hemelse leer, die in de Heilige Schrift ligt vervat, niet op de bevestigingen van deze of gene of op vage ideeën, die meestal ernstig met de wil van God in strijd zijn.

Hij echter had de Heilige Schrift nog nooit gelezen en kende de dogmatische geschilpunten niet zodanig dat hij wist met welke argumenten de redeneringen van de tegenstanders ondergraven en evenmin met welke argumenten de juiste opvattingen verdedigd moesten worden. Hij had dan wel door nu en dan wat te studeren of uit gesprekken met geleerden of zeker ook krachtens een bijzondere genade van Godswege een wat juistere kijk op het geloof gekregen dan de tot nu toe algemeen gevolgde praktijken maar dat was geen reden om de straat op te stormen en als een gek zonder nadenken en zonder een duidelijk plan te gaan verkondigen dat de mensen zich tot deze vernieuwde of in ieder geval herstelde leer dienden te bekeren. Zij schaamden zich immers en het ging hun aan het hart om in die allerbelangrijkste en gevaarlijke kwestie te bekennen dat zij inzake de verering van God tot dan toe in dwaling hadden geleefd. Afgezien daarvan, in veel zaken sloeg hij de plank nog net zo mis als die anderen en indien hij het al op enig onderdeel bij het rechte eind dacht te hebben, dan was zijn kennis nog erg vaag. Bij een meningsverschil en in een debat zou die kennis daarom niet bij machte zijn haar eigen standpunten met overtuigende redeneringen te verdedigen en de uitgangspunten van de tegenstanders te ontzenuwen. Tenslotte, als hij dit alles wel goed voor elkaar zou kunnen krijgen, wat hij ongetwijfeld niet kon, dan was het van een grote impertinentie, die getuigde van gebrek aan vroomheid, om zonder wettige roeping zich het predikambt aan te matigen. Hij moest daarom voortaan binnen de perken van zijn eigen roeping blijven en daarin God op wettige wijze dienen en het predikambt overlaten aan anderen die God daartoe had uitverkoren. God had immers grote zorg voor zijn kerk en zou hem, als hij oordeelde dat er voor hem in het kerkelijk ambt nuttig werk te doen was, ongetwijfeld daartoe roepen op het moment dat hem dat het meest geschikt zou voorkomen. Dan was dat de tijd om risico's te nemen en om te leren en te verkondigen wat werkelijk het beste was naar de regel van de waarheid, niet naar wat mensen zich inbeeldden. Zolang het nog niet zover was, leek liet mij niet raadzaam en ook niet God welgevallig zich door driest optreden in gevaar te brengen en publieke opschudding te veroorzaken.

Hij gaf zelf ook toe dat alles wat ik zei maar al te waar was en nadat hij de monniken de schuld van zijn vergissing had gegeven, zegde hij toe zich voortaan zo geweldig rustig te zullen gedragen dat zelfs Momus geen kritiek op hem zou kunnen hebben. Hij heeft zijn woord echter niet gestand gedaan. Want zoals de afloop aantoonde en ik zelf heb vernomen van zijn reisgezellen, die beweerden dat zij alles persoonlijk hadden gezien, reisde hij, zodra hij bij mij was vertrokken, naar Regensburg af, waar de Keizer toen verbleef. Gedurende heel die reis heeft hij zelfs tegenover zijn reisgezellen niet gerept van wat hij voorhad.

Toen hij in de stad was aangekomen, ging hij rechtstreeks naar de Keizer. Hij stak

voor hem een lang en astant betoog af, waarin hij welsprekend betoogde dat de Duitsers de ware godsdienst beleden maar dat onze Spaanse landgenoten op het punt van de godsvrucht in de walgelijkste dwaling verkeerden en dat het ook tot de taak van de Keizer hoorde in diens gebied de ware eredienst van God te herstellen. Daarenboven spoorde hij hem aan met de Duitsers vrede te sluiten, zich van wreedheden te onthouden en ook zelf de leer van de Zoon van God, die zo zuiver in de Duitse kerken weerklonk, oprecht te omhelzen en ervoor te zorgen, zoals zijn plicht was, dat deze leer over heel de wereld werd verbreid en meer zaken van dezelfde strekking.

De Keizer hoorde alles geduldig aan en antwoordde hem bijzonder vriendelijk dat die hele kwestie hem natuurlijk zeer ter harte ging en dat hij eraan zou doen wat in zijn vermogen lag. Na dat antwoord van de Keizer was mijn vriend Francisco weer vol goede moed. Die moed zakte hem echter opnieuw in de schoenen tengevolge van de vele wreedheden die, naar hij bemerkte, in diezelfde stad Regensburg door mijn landgenoten tegen de beoefenaren van de vroomheid werden gepleegd. Francisco echter zat daarom niet bij de pakken neer en ging, onverschrokken en volhardend voortgaande op de ingeslagen weg, voor een tweede maal naar de Keizer en zelfs voor een derde maal; iedere keer bracht hij in alle openheid zijn mening naar voren en iedere keer kreeg hij van de Keizer een welwillend antwoord.

Tenslotte, toen hij met steeds meer aandrang bleef aanhouden en zijn bezoeken niet opgaf en de Keizer voor de vierde keer wilde benaderen, hebben de wachtslieden hem de toegang ontzegd en op last van de Spanjaarden is hij ter plekke in bewaring gesteld. Ze wilden hem meteen in de Donau gooien maar de Keizer verbood dat en verordende dat Francisco geen onrecht mocht worden aangedaan, maar dat er in diens zaak op alle onderdelen een zorgvuldig onderzoek moest worden ingesteld en volgens de vanouds geldende wetten rechtgesproken moest worden. Ze hebben hem dan in een onderaardse kerker gesmeten en daar, gesloten in ijzeren voetboeien, net zolang vastgehouden totdat de Keizer vandaar naar Afrika vertrok.

Toen ook Francisco, geboeid en wel, samen met andere gevangenen op een wagen meegevoerd werd en iemand van degenen die kort tevoren samen met hem van Leuven naar Regensburg waren gereisd, hem in die toestand zag, vroeg deze hem, verbaasd over dit onverwachte schouwspel, wat dit te betekenen had en waarom hij in het gezelschap van misdadigers, zo smadelijk en pijnlijk geboeid, meegevoerd werd. Hij lachte heel innemend naar hem en hief, voor zover hij dat kon, zijn armen omhoog en, terwijl hij de ijzeren ketenen waarmee die geboeid waren, liet zien, zei hij: 'Ziet u deze ijzeren boeien?'

Die ander antwoordde: 'Die zie ik en dat doet me veel verdriet.'

'Maar toch, deze boeien, dit ijzeren tuig, deze smadelijke gevangenschap, die ik voor de glorie van onze Heere Jezus Christus nu onderga, bereiden mij een veel luisterrijker triomf voor het aangezicht van God dan u ooit hebt gezien, luisterrijker zelfs dan de vorstelijke praal aan het hof van de Keizer. Ziet u dit lichaam, aan alle kanten in ijzeren boeien geslagen, waaraan nu een onaanzienlijke en smerige plaats is toebedeeld? In waarheid verkeert het reeds nu in de glorie van de Heere. Mijn zuivere geweten houdt me op de been en ik baad me dankzij mijn hoop op de toekomstige zaligheid in een onzegbare Goddelijke vreugde. O eervolle boeien en eervolle foltering, die binnenkort als uiterst kostbare edelstenen in een krans om mijn hoofd voor Gods aangezicht, voor de ogen van heel de wereld, te zien zullen zijn!

Dan zal de Keizer ontdekken wat de meningen van zijn strooplikkers waard zijn, dan zullen die vrome monniken, die achter die wreedheden zitten, merken door welke ra-

zernij tegen de godvruchtige lidmaten van Christus, dus tegen de Zoon van God zelf, zij zich nu buitensporig laten meeslepen. U ziet dan wel, mijn broeder, dat deze armen gebonden zijn, deze voeten geboeid en dat heel mijn lijf door het te zware gewicht van het ijzerwerk als het ware aan de wagen vastgekleefd zit zodat het zich niet meer kan bewegen. Toch verhinderen al deze boeien geenszins dat mijn volstrekt vrije geest, waarover de Keizer niets te zeggen heeft, door de ononderbroken overweging van de zaken des hemels omhooggestuwd wordt naar het huis van de eeuwige Vader. Daar wordt zij voor Gods aangezicht en in het alleraangenaamste gezelschap van de gelukzalige zielen zo goed als ononderbroken verkwikt. Kon mijn ziel toch maar, bevrijd uit deze boeien en vrij van de vuiligheid van dit aardse lichaam, reeds nu naar dat hemelse vaderland uitvliegen! Maar ik heb goede hoop dat de rechtvaardige rechter die God is, mij voor deze voorbijgaande boeien spoedig de eeuwigdurende vreugde in Gods heerlijkheid in de plaats geeft.'

Zijn gesprekspartner hoorde deze woorden met stomme verbazing en onder een stortvloed van tranen aan, maar de hevigheid van zijn verdriet en de haast die de stoet maakte, verhinderde dat hij anders dan alleen met zuchten en steunen hierop kon reageren. De hele reis van de keizerlijke hofstoet heeft hij, op deze wijze geboeid op die wagen mee afgelegd, naar ik heb gehoord tot en met de Afrikaanse expeditie, totdat uiteindelijk de Keizer na die verschrikkelijke nederlaag naar Spanje is teruggekeerd. (najaar 1541) Er was geen gebrek aan lieden die meenden dat die ernstige nederlaag de Keizer van Godswege was gezonden wegens de wreedheden, met zijn toestemming tegen godvruchtige mensen begaan.

In Spanje aangekomen, werd Francisco meteen overgedragen aan de inquisiteurs, die hem aan een veel wredere behandeling onderwierpen dan hij tijdens de hachelijkste avonturen op zee, in zijn gevangenschap en overige narigheden van de soldaten had ondervonden. Ze smeten hem in een walgelijk smerig hok en schakelden de domste monniken in om hem met hun vele bezoeken het Ieven te vergallen en met die overlast of op wat voor andere manier dan ook over te halen om zijn overtuiging te laten varen. Hij werd door hen publiekelijk te kijk gezet en er ging geen dag voorbij zonder dat hij door hen werd uitgemaakt voor alles wat lelijk is. Maar bij die afschuwelijke vervolging, bij almaar die ellendige kwellingen - u zult daar met recht van staan te kijken - bleef zijn geestkracht zo ongebroken en zijn overtuiging zo onaangestast dat zijn standvastigheid hoe dan ook nog toenam en zijn kracht met de dag groter leek te worden.

Hij bleef dus alles afwijzen wat de monniken hem als openbaring voorhielden. Daarentegen kreeg vooral datgene zijn instemming wat de monniken veroordeelden als naar hun mening verwerpelijk. In hoofdzaak kwam zijn overtuiging, die hij tot zijn laatste snik luid verdedigde, neer op het volgende:

- hij ontkende dat enig schepsel op eigen kracht, door zijn goede werken of op grond van zijn betekenis, vergeving van zijn zonden kon verdienen en ten overstaan van God zijn zieleheil en rechtvaardiging kon bewerken;
- uitsluitend door Gods barmhartigheid, zonder enige hulp van de mens, omwille van de Zoon en middelaar, die ons met zijn bloed van iedere smet heeft gereinigd, die de toom van de Vader door het ene en eeuwige offer van zichzelf tot bedaren heeft gebracht en voor heel het mensengeslacht het heil heeft bereid, dienen alle mensen zalig te worden;
- de leer van de monniken dat het misoffer uit kracht van het enkele opdragen

zelf (zij noemen dat 'ex opere operato') de vergeving van de zonden, voor de levenden zowel als voor de overledenen, zou verdienen, was naar zijn zeggen een gruwelijke godslastering;

- de leer over de oorbiecht, de opsomming van de misstappen, de boetedoening voor de zonden, het vagevuur, de pauselijke aflaten, de aanroeping van heiligen en de aanbidding van beelden was een aperte godslastering en een ontheiliging van het bloed van Christus.

Toen zij tenslotte bemerkten dat er geen hoop op herroeping was, is door de inquisiteurs in het openbaar het oordeel uitgesproken dat hij levend moest worden verbrand als een hardnekkige ketter die maar doorging met het verdedigen van zijn goddeloze opvattingen. Mensen die bij die veroordeling aanwezig waren, vertelden mij dat er samen met hem talrijke misdadigers, godlozen, joden en godslasteraars op de openbare zitting werden voorgeleid van wie er behalve deze ene niemand werd veroordeeld. Je kunt dus met recht zeggen dat op hen het gezegde van toepassing was: *'Raven wordt vergeven maar duiven bestraft men.'*

Dus werd alleen hij, terwijl hij van alle kanten verwensingen te horen kreeg, de stad uit gebracht naar de plaats van executie. Hij was getooid met een papieren muts met wel duizend afbeeldingen van de meest afschuwelijke duivels en moest ook nog ontelbare beledigingen ondergaan, die wranger waren dan de dood zelf.

Onderweg gebeurde er iets lachwekkends dat u niet zult kunnen aanhoren zonder glimlach maar dat ik niet kan vertellen zonder tranen. Buiten de stadspoort stond een houten kruis, zoals we die in de meeste steden in de buitenwijken of nog wat meer buitenaf zien staan. Daar aangekomen, werd de veroordeelde bevolen het kruis te aanbidden. Hij antwoordde onverschrokken dat een christen geen hout mocht aanbidden en dat hij een christen was die de tegenwoordigheid Gods voelde en hem eerbiedig in zijn hart aanbad. Hij bleef bovendien onverdroten doorgaan met aanspraken aan het adres van de inquisiteurs om de door hen ingeslagen weg te vervolgen.

Toen zette heel de menigte die hem volgde, het in alle toonaarden op een schelden op die ketterse kerel die had beweerd *dat het kruis niet aanbeden mocht worden*. Maar nog veel meer bewonderden zij de goddelijkheid van het kruis dat liet immers niet over zijn kant had laten gaan te worden aanbeden door een ketter. En alsof zij hadden gezien dat van Godswege met dat kruis voor hun ogen een reusachtig groot wonder was verricht, renden zij massaal met getrokken zwaard af op dat kruis, dat zij in duizend stukken hakten. Wie zelfs maar de kleinste splinter van dat heilige hout wist te bemachtigen, prees zich overgelukkig omdat hij door de kracht van dat hout allerlei soorten ziekten zou kunnen uitdrijven. De vereerders van het hout, die er niet voor terugdeinsden een onschuldig mens te verbranden, waren zo godvruchtig dat er binnen de kortste keren van dat hout geen spoor meer over was. Ach, wat een ontaarde godsdienst!

Toen ze op de plaats van de terechtstelling aankwamen, stonden de monniken al klaar om de veroordeelde met de verschrikkelijkste vragen te bestoken en erop aan te dringen dat hij zijn overtuiging alsnog zou herroepen. Hij echter spoorde met zijn onvoorstelbare geestkracht hen aan om door te gaan met de uitvoering van wat zij hadden besloten en hun woorden en tijd niet langer te verdoen. Toen ze dit hoorden, plaatsten ze hem op de stapel hout die voor zijn verbranding gereed lag. Men stak het vuur op een groot aantal plaatsen aan en toen het de man zelf begon te naderen, hief deze onwillekeurig zijn hoofd wat op, hetzij omdat de rook hem last veroorzaakte, hetzij om een andere reden.

De inquisiteurs die dit zagen, dachten toen dat hij alsnog spijt van zijn overtuiging had gekregen en dat hij al zijn foute opvattingen wilde afzweren. Zij lieten daarom meteen het vuur van hem verwijderen. Dat gebeurde zo rap dat zij hem nog ongedeerd uit het vuur kregen.

Toen Francisco dit doorhad, richtte hij zich tot hen als een briesende leeuw en sprak: 'Wat is dit voor een boosaardigheid die van geen ophouden weet? Waarom misgunt u mij mijn grote geluk? Waarom hebt u me van mijn ware heerlijkheid weggetrokken?' In hun verwachting teleurgesteld, zetten ze hem toen onmiddellijk weer op de brandstapel, die inmiddels een en al vuur was, zodat hij sneller dan ik het u vertellen kan, verteerd werd.

Hoort u nu hoe verschillend er na zijn dood over het gebeurde werd gedacht. De inquisiteurs beweerden onomwonden dat hij was veroordeeld zodat er voor hem op geen enkele manier mocht worden gebeden. Zij houden zelfs ook nu nog iedereen die omtrent de veroordeling van deze man zijn twijfels durft te hebben, voor een ketter. Alle monniken delen die opvatting. Ik heb zelf van veel Spaanse monniken, die nu in Leuven en in Antwerpen wonen, gehoord dat het blijkens de eensluidende opvatting van al hun richtingen en het oordeel van de heilige inquisiteurs een vaststaande en uitgemaakte zaak is, dat wie het bestaat aangaande het heil van die Francisco nog hoop te koesteren, terwijl vaststaat dat hij door de heilige vaders, die niet kunnen dwalen, is veroordeeld, zelf als een ketter moet worden beschouwd. De redenering daarachter is dat hij aldus tegen een kerkelijke beslissing zou ingaan omdat immers iets dat onherroepelijk vaststaat, noodzakelijkerwijze in de hemel én op aarde onherroepelijk moet vaststaan. Wat een verwerpelijke godslastering, waarvoor de hemel binnenkort wraak zal nemen op een wijze die zij zich niet kunnen voorstellen en die deze opperste goddeloosheid aan zichzelf te danken heeft!

Ook hier waren weer wachtslieden van de Keizer aanwezig die de as van het verbrande lichaam met veel toewijding hebben vergaard en met zorg hebben bewaard alsof het de overblijfselen van een heilige betrof. Bovendien was ook de Engelse gezant aanwezig, die voor zichzelf een stukje liet zoeken, als dat te vinden was, van de man in wie hij een ware martelaar voor Christus zag. Toen men hem een halfverbrand stukje van diens schedel bracht, zou hij voor dit presentje driehonderd goudstukken hebben betaald. Maar dit had niet zo in het verborgene kunnen gebeuren dat de mare daarvan niet de inquisiteurs en wellicht ook de Keizer ter ore kwam. Omdat de Keizer, naar men zei, daardoor zeer gegriefd was, zijn op diens bevel de wachtslieden gevangen genomen en is de gezant enige maanden de toegang tot het hof ontzegd.

U hebt nu gehoord wat ik over de beide mannen heb kunnen achterhalen en aan de volstreckte juistheid waarvan ik niet twijfel. Ik heb namelijk zelf een deel van wat verteld is, gezien en wat ik niet zelf heb gezien, heb ik van ooggetuigen en uitermate betrouwbare mensen gehoord."

Zij zeiden daarop. "Zo is het inderdaad met de godsdienst bij onze landgenoten gesteld. Wij weten dat op grond van tal van bewijzen. Want hoewel zij deze man, zoals hun gewoonte is, onmenselijk hebben behandeld, zijn wij geneigd niet zozeer hun wreedheid aan de kaak te stellen als ons over hun geduld te verbazen. Ze hebben immers de man, die standvastig was in de belijdenis van zijn geloof, toch nog lang laten leven als zij dat tenminste niet expres hebben gedaan om hem des te wreedaardiger met een lange en slopende lijdensweg te doden.

VII. Rochus, een Brabantse beeldhouwer

Maar nu ga ik u iets vertellen dat misschien nog verbazingwekkender lijkt en dat een paar maanden geleden gebeurde in de Spaanse stad San Lúcar, die niet ver van Sevilla ligt.

In die stad woonde een Brabantse beeldhouwer, een zekere Rochus, een vermaard kunstenaar en een fatsoenlijk mens. Omdat hij op het punt van de godsdienst goed onderlegd was, ergerde hij zich zeer aan zijn eigen handwerk en hij vervaardigde daarom niet, zoals de meeste beeldhouwers doen, beelden ten dienste van het bijgeloof maar beelden waarin de zeldzame waardigheid van zijn kunst tot uiting kwam.

Eens had hij met zijn uitzonderlijke bedrevenheid een houten Mariabeeld vervaardigd, dat hij in zijn werkplaats te koop aanbood. Bij toeval zag een inquisiteur dat beeld en vroeg hem een prijs daarvoor te noemen. De kunstenaar noemde een bepaalde prijs doch de inquisiteur bood niet eens de helft.

Rochus antwoordde daarop: 'Als ik voor zo'n bedragje dit beeld zou weggeven waaraan ik veel werk en tijd heb gependeed, zou ik me met de opbrengst zelfs amper een glas water kunnen permitteren'.

De inquisiteur reageerde: 'Ik geef niet meer dan wat ik heb gezegd en toch moet ik dat beeld hebben'

'U krijgt het ook' zei de kunstenaar 'als u de redelijke prijs betaalt. Anders sla ik het nog liever kapot dan dat ik het voor uw prijs aan u laat.'

Rochus pakte daarop een stuk gereedschap, dat toevallig voor het grijpen lag, en wierp dat naar het beeld, waarvan hij het gezicht licht beschadigde.

Onmiddellijk werd Rochus gevangen genomen en afgevoerd alsof hij een groot misdrijf had begaan. Hij voerde aan: 'Staat het mij soms niet vrij het werk dat ik eigenhandig heb gemaakt naar welgevallen ongedaan te maken of op een andere manier uit te voeren? Als het beeld me nu eens niet was bevallen en ik een betere uitvoering wilde?'

Er werd niet naar hem geluisterd, geen van zijn verweren werd geaccepteerd. Drie dagen later werd hij weggeleid om als ketter, die de heilige Maagd had onteerd, te worden verbrand.

Vlak voor hij de brandstapel beklom, vroeg hij luid of er ook Vlamingen aanwezig waren. De Vlamingen die er toevallig waren, antwoordden dat er in de haven twee schepen lagen, die zodra de wind gunstig was naar Vlaanderen zouden vertrekken. Dus als hij wilde dat daar iets voor hem werd gedaan, kon hij dat vrijuit zeggen. Zij zouden dat dan nauwgezet afhandelen. Hij antwoordde hun: 'Het is alleen maar dat u aan mijn vader, die in Antwerpen woont, laat weten dat ik in deze stad ben verbrand, maar dat om geen enkele andere reden dan de reden die u hebt vernomen.'

Zo is die stakker op de brandstapel geëindigd.

Denkt u nu niet dat wat ik u heb verteld maar een verhaaltje is, want in mijn verontwaardiging over de waanzin van het gebeuren heb ik me zeer veel moeite gegeven om erachter te komen of in Antwerpen nog een spoor van die man te vinden was dan wel of enig bericht van hem bij de familie van die kunstenaar was terechtgekomen. Uiteindelijk vond ik enkele familieleden van Rochus die samen niet hem in Antwerpen en in Spanje hadden gewoond en deze bevestigden mij dat de zaken zich precies zo hadden afgespeeld. Zelfs vertelden ze me dat de vader van Rochus kort voordien was gestorven van het intense verdriet dat hij van de dood van zijn zoon had gehad.

VIII. Joost van Ousberghen wordt de gevangenis binnengebracht

De eerste dag van het afgelopen jaar, 1544, werd een gevangene, een Leuvens burger, die Joost van Ousberghen heette, uit Leuven naar Brussel overgebracht, naar de gevangenis waar ik ook zat. De wachtslieden droegen hem namens de drossaard over aan de cipier met de opdracht hem in zijn cel opgesloten te houden en te verhinderen dat andere mensen hem spraken of zagen. Drossaard is in Brabant de naam van het ambt waaraan de Keizer de bevoegdheid heeft toegekend binnen een precies omschreven streek van dat gewest naar eigen goeddunken iedereen gevangen te laten nemen of ter dood te laten brengen van wie hij als magistraat oordeelt dat hij de dood, de gevangenis of een andere bestraffing heeft verdiend. Op dat moment was echter degene die de functie bekleedde, een door en door verdorven mens, een duidelijke epicurist, die zich met allerlei soort smeerpijperij had besmeurd.

Joost van Ousberghen nu kwam zonder dat wij van iets wisten nog voor het middageten, rond tien uur 's ochtends, binnen in de ruimte waar de gevangenen altijd bijeen kwamen. Hij groette ons allervriendelijkst en zei: "Heren, gegroet: ik hoop dat mijn aanwezigheid u niet hindert, ofschoon ik een verstoten mens ben, die noch u noch iemand anders, naar ik wel moet aannemen, nog lang tot last zal kunnen zijn."

Van onze kant kreeg hij een hartelijke begroeting terug en omdat hij onderweg doornat was geworden, lieten we hem vlak naast het vuur plaats nemen. Mijn vriend Gilles omhelsde hem met de grootste genegenheid. Hij kende hem van vroeger en hij liet geen vriendendienst of werk van barmhartigheid achterwege om het hem naar de zin te maken zodat u zonder moeite zijn intense en volstrekt ongeveinsde vriendschap had kunnen vaststellen.

Omdat ik zag dat hij een bekende was van mijn vriend Gilles, vroeg ik hem wat voor iemand het was. Hij antwoordde: "Het is een heilige man, die veel uiterst zware vervolgingen omwille van de verkondiging van Gods heerlijkheid heeft geleden. Als u zijn uitmuntende godsvrucht, zijn waarachtige kennis van Christus, zijn bijzondere bescheidenheid, die gepaard gaat met een grote gelijkmoedigheid en levensernst, meer van nabij zoudt kennen, zoudt u de eeuwige God luid prijzen omdat hij hem met zoveel grootheid van geest en met zoveel stralende gaven van zijn vrijgevigheid heeft overladen. Verzuim daarom alstublieft niet, mijn broeder, zo nu en dan wat met hem te praten en zo uw beider geloof te verstevigen in een gezamenlijke overdenking van de Heilige Schrift."

Ik antwoordde: "Dat zal ik maar al te graag doen maar omdat ik zie dat hier nu veel mensen bij elkaar zijn en het bijna tijd voor het middagmaal is, denk ik niet dat dit het geschikte moment voor zo'n gesprek kan zijn. Maar ik regel wel met de cipier dat hij het middagmaal met ons gebruikt, waarna er wat meer gelegenheid is om elkaar te spreken." Aldus geschiedde.

Na het middagmaal ging ik naar hem toe en vroeg waarom hij in de gevangenis zat. Hij antwoordde: "U zult, vermoed ik, niet neerzien op deze boeien en u niet verbazen over mijn beklagenswaardig lot, als u alleen maar naar uzelf kijkt of de toestand van de kerk op aarde of het lot van degenen die de leer van Christus belijden aandachtig beziet. Ik zal u vertellen wat u vraagt en wat mijn vriend Gilles, aan wie alles wat mij is overkomen evenzeer bekend is als aan mijzelf, u ook had kunnen vertellen.

Al sinds geruime tijd heeft de Heere mij bezocht met de zwaarste beproevingen. Maar

laat ik het niet hebben over die vroegere narigheid, die mij vaak en zwaar trof. Lof zij God de Vader en hem zij eeuwige glorie. Met de kracht die Hij gaf en met Zijn hulp ben ik al die narigheid te boven gekomen. Ik zal u in het kort het een en ander vertellen over mijn huidige ellendige gevangenschap, die ik eigenlijk roemrijk moet noemen daar zij mij binnenkort, naar ik hoop, een roemrijk einde in het aangezicht van God zal bereiden.

Het is inmiddels een vol jaar geleden dat de procureur-generaal en de overige bestuurders van deze gewesten het plan smeedden om wreed te gaan optreden tegen hen die de zuivere leer van Christus, onze Verlosser, omhelsden. Zij stelden een lange lijst samen van mensen die zij in de verschillende steden van Brabant en Vlaanderen wilden laten arresteren. Meer dan naar de overigen ging hun verdenking vooral uit naar een aantal Leuvenaren, hetzij omdat toen in die stad het Woord Gods zeer floreerde, hetzij omdat daar voor de theologen gemakkelijker te constateren was of de zuivere leer er voet aan de grond had gekregen. Die doen immers hun uiterste best de namen van degenen van wie zij denken dat deze hun niet zo gunstig gezind zijn, aan de weet te komen en door te geven. Wellicht ook gebeurde dat omdat de procureur-generaal met zijn helpers, vooral omdat ze versterking kregen van die godgeleerden met heel hun aanhang, dachten met weinig moeite de Leuvenaren onder de duim te krijgen. Wat precies de doorslag heeft gegeven, ik zou het niet kunnen zeggen.

Om onduidelijke redenen was ik van alle Leuvenaren vanouds degene die het meest verdacht was. Dus werd ik gezocht, om te beginnen in Leuven. Omdat men mij niet vond en wist dat ik gevraagd was naar een klooster te komen, dat maar twee mijl buiten de stad ligt, om daar voor het maken van monnikspijen mijn beroep van bontwerker uit te oefenen, droegen ze aan de drossaard op mij te arresteren. De procureur met de zijnen begaf zich naar Leuven, waar hij het moorddadige bloedbad en de slachting onder de christenmensen aanrichtte, waarvan u zonder twijfel hebt gehoord.

De drossaard kwam naar het klooster, vergezeld van een grote schare rakkers, en trof mij aan bij de poort waar ik huden zat te bewerken. Op zijn wenk stortten zijn handlangers zich als hongerige wolven massaal op mij. Met geweld trokken ze het bont waar ik mee bezig was, onder mijn handen vandaan, al mijn gereedschap en ook ikzelf werd grondig geïnspecteerd. Ik heb me geen moment tegen hen verzet en ik was evenmin erg ondersteboven van dat plotselinge voorval. Ik kende de aard van die mannen al van vroeger en wist ook dat mij iets dergelijks te wachten stond. Bij het fouilleren stuitte ze op een Nieuw Testament mi een bundeltje preken van Luther, boeken die ik altijd bij me droeg. Met die vangst, waarvan ze begrepen dat het een uiterst trefzeker wapen tegen mij was, waren ze ongelooflijk blij en ze brachten mij, met touwen geboeid als een misdadige rover, onverwijld naar het huis van de drossaard in Brussel.

Daags nadien kreeg ik bezoek van twee raadsheren van de kanselarij, die ze daar commissarissen noemen, om mij over mijn geloof uit te horen. Ze dreigden met de verschrikkelijkste folteringen als ik niet op alle vragen die zij mij wilden stellen, onomwonden vertelde wat ik wist. Ik zei hun dat ik iemand was die tot zijn laatste snik naar beste vermogen de waarheid wilde verkondigen en blijven verdedigen, ook zonder dat ik met folteringen werd bedreigd.

Ze vroegen mijn mening over elk van de verschillende artikelen van het geloof, over de bevoegdheid van de paus van Rome, het vagevuur, het misoffer, de aflaten, het

sacrament onder beide gedaanten en over een schier eindeloze reeks andere onderwerpen.

Ik antwoordde kort en oprecht wat een christen moet belijden, die erkent en verkondigt dat uitsluitend de Christus als gerechtigheid, zaligmaking en verlossing aan heel de mensheid om niet is gegeven, in overeenstemming met de leer die ik uit de Heilige Schrift had leren kennen.

Ze vroegen me waarom ik die boeken, die verdacht waren, bij me had, omdat lezen toch niet mijn gewone werk was.

Ik antwoordde dat mijn werk was te lezen wat tot mijn zaligheid nodig was en dat de verlossing door de Zoon van God, die in de Heilige Schrift vervat ligt, evenzeer mij aanging als de grote leraren of zelfs de belangrijkste vorsten van heel de wereld.

'Maar het zijn ketterse boeken!'

'Voor mij zijn het wel degelijk godvruchtige, heilzame en christelijke boeken, ook al vindt u dat ze kettters zijn.'

Daarna eisten ze dat ik anderen van wie ik wist dat zij met dezelfde ketterij als ik besmet waren, aan hen zou verraden.

Mijn antwoord was dat ik me van geen enkele ketterij bewust was en dat ik absoluut geen andere leer dan die van de Zoon van God wilde belijden en dat ik ook helemaal geen kettters kende behalve degenen die deze leer des hemels vervolgden, wie dat dan ook mochten zijn.

Toen werd ik als een godslasteraar beschouwd omdat ik hen vervolgers had genoemd, hoewel ik niemand met name had genoemd.

Tenslotte dreigden ze met zware foltering en zoals geen sterveling ooit had ondergaan. Ze wilden heel het lichaam, stukje bij beetje, verscheuren, de afzonderlijke lichaamsdelen met gloeiend ijzer losbranden en weet ik veel wat voor wreedheden nog meer, als ik hun niet verried met wie ik omging.

Ik heb hun toen eenvoudigweg gezegd dat de drossaard met zijn eigen ogen de monniken van dat klooster had gezien, met wie ik zo nu en dan contact had. Als ze die wilden oppakken, dan moesten ze hun gang maar gaan.

Toen zij zagen dat er geen hoop bestond mij te ontwringen wat zij vóór alles wilden weten, wierpen ze mij daar in de gevangenis en ze zetten me er in een kamertje op de bovenverdieping waar ik negen volle weken met de blinden voor de ramen in diepe duisternis bleef zitten. Ik mocht er van niemand bezoek ontvangen behalve van de kostvrouw, die me nu en dan wat te eten bracht. Daarna brachten ze mij om onbekende redenen naar Leuven over, waar ik tot en met vandaag in een smerig hok zat. Voor mij staat vast dat ze me naar hier hebben laten komen om eindelijk aan al het gemartel een einde te maken en, werkelijk, er kan mij op dit moment niets gebeuren waar ik meer naar uitkijk. Want nog afgezien van die voortdurende zware fysieke ellende, het valt niet te beschrijven wat voor een moeilijke geestelijke strijd ik heb geleverd en hoe vaak ik de dood, de duivel en de hel en ten langen leste zelfs de wanhoop heb getrotseerd. Wie immers zou in zo'n wanhopige situatie en gegeven de menselijke zwakheid zo nu en dan niet de schrik en de angst om het hart slaan? Welke sterveling kan heel zijn leven lang een onverstoerbare grootmoedigheid en eenzelfde ononderbroken standvastigheid en geestkracht bewaren? Is er iemand die geconfronteerd met het gekonkel en de aanslagen van die vijand van het mensdom en met het besef van zijn zondigheid, met de dood en de hel voor ogen, zwak mens als hij is, niet wankelt, niet bang wordt en niet van zijn stuk wordt gebracht?

Gelukzalig acht ik de man die tot het einde staande weet te blijven en die hoewel hij soms tegen de lastigste hindernissen van deze wereld oploopt, niet valt. En u, mijn

broeders, vraag ik bij de barmhartigheid van de eeuwige Vader dat u met mij de oren van God onafgebroken blijft belagen met de vurige bede dat hij mij in zijn onmetelijke goedheid in deze laatste dagen van mijn leven de volmaakte geestkracht geve die mij in staat stelt de hinderlagen van de aloude vijand te ontlopen en in deze krijgsdienst van Christus behouden de eindstreep te bereiken."

Toen ik hem zo over zichzelf hoorde praten, was er bij wat hij zei iets dat mij deed denken aan een niet onbelangrijk gerucht dat over hem de ronde deed. Want ook ik was in Leuven toen hij uit Brussel daarheen werd gebracht en volgens hetgeen daar algemeen werd beweerd, was hij het die de andere Leuvenaren verraden zou hebben. Of dat waar was, heb ik hemzelf kort voor zijn dood heel voorzichtig gevraagd.

Maar hij ontkende niet alleen dat het wijdverbreide gerucht waar was geweest doch hij zwoer er ook een eed op dat hij zelfs niet één woord over wie dan ook had losgelaten en dat hij zich er altijd op had ingesteld liever alleen de verschrikkelijkste kwellingen te doorstaan dan met hemzelf of zijn vrienden en godvruchtige broeders in gevaar te brengen. Het is dus terecht dat mijn vriend Joost inzake dit misdrijf van alle blaam wordt gezuiverd in de ogen van alle fatsoenlijke mensen die van de onschuld van deze waarlijk rechtvaardige mens tot nu toe nog onwetend waren.

Heel die dag, waarop de zaken tegen Joost en de overige gevangenen geen voortgangvonden omdat het een feestdag was, brachten we door met stichtelijke gesprekken. Ook de volgende dag werd er niets verricht vanwege het vertrek van de Keizer, die door de voltallige magistraat en alle kopstukken tot Leuven werd begeleid.

Diezelfde dag kreeg ik tegen de avond bezoek van iemand van het hof die me vertelde dat ik over de afloop van mijn zaak optimistische verwachtingen mocht koesteren en beweerde dat hij mij een blijde tijding kwam brengen. Toen hij namelijk een keer in het gezelschap reisde van de president die bij het Bourgondische hof de hoogste regeringsfunctie bekleedt, hoorde hij hem tegen andere reisgenoten het volgende zeggen: "Die Spaanse monniken bezwoeren dat een zeker iemand, ook een Spanjaard, gearresteerd was op grond van zijn vertaling van het Nieuwe Testament in het Spaans, waarvan ze op hoge toon beweerden dat dit boek ontzettende fouten bevatte en goddeloze leerstellingen, maar per slot van rekening blijkt nu dat op dat boek niets valt af te dingen. Wanneer zij niets anders tegen hem kunnen inbrengen, zullen zij hem tot hun grote schande moeten laten gaan." Mijn zegsman vervolgde: "Die boodschap heb ik me toen ingeprent en ik wilde u dit laten weten voor ik naar huis ga. Ik leid eruit af dat we met Gods hulp uw spoedige invrijheidstelling mogen verwachten." Ik bedankte hem voor het goede nieuws, dat mij flink opbeurde.

Noch zijn mening echter, noch alle sympathie van overigens de meest belangrijke mensen, die geheel aan mijn kant stonden, hebben voor mijn invrijheidstelling veel opgeleverd, zoals ik verderop zal verduidelijken. Nu ga ik weer terug naar het proces tegen Joost.

Joost voor zijn rechters

De volgende dag stuurde de drossaard in de namiddag een paar gerechtsdienaren naar de gevangenis om Joost naar de zitting te brengen. Daar zat de procureur-generaal, tevens zijn verwoede tegenstander, met de overige raadsheren en rechters, allen in dezelfde school gevormd. De twee lieden die eerder met dezelfde zaak belast waren geweest en die hem zijn geloofsbelijdenis hadden weten te ontfoetselen, kwamen toen naar voren en lazen in het bijzijn van Joost het meegebrachte proces-verbaal daarvan voor.

Daarna vroegen ze hem of hij het daarin vermelde als zijn geloofsbelijdenis erkende. Joost antwoordde: "Ik geef toe dat u beiden mij destijds hebt opgezocht en van mij eiste dat ik getuigenis van mijn geloof aflegde, hetgeen gepaard ging met het in het vooruitzicht stellen van de afschuwelijkste folteringen. Ook geef ik toe dat ik u toen uitgebreid heb toegelicht wat in dezen mijn opvattingen waren, die ik had geput uit de Heilige Schrift en die alle christenen als uit één mond zouden moeten belijden. Verder houd ik staande dat er toen niets door mij is gezegd waarvoor ik niet meteen overduidelijke bewijsplaatsen uit de Heilige Schrift heb aangevoerd. Nu merk ik echter dat de bewijsplaatsen uit de Heilige Schrift waarin die opvattingen steun vinden, uit opzettelijke boosaardigheid of met een andere aanleiding allemaal heel bekwaam zijn verwijderd en dat door u niets achterwege is gelaten om mijn woorden te verdraaien. Maar niettemin, hoe die opvattingen, die u zojuist hebt voorgelezen, ook op schrift staan, ik neem ze graag voor mijn rekening als de belijdenis van wat ik geloof en ik hen bereid æ opnieuw te onderbouwen met het gezag van de Heilige Schrift."

Daarop antwoordden zij: "Aangezien u deze geloofsbelijdenis als de uwe onderschrijft, verzoeken wij u haar te herroepen als zijnde ketters en in strijd met de traditionele leer van onze moeder de heilige kerk. Als u dit doet, bevordert u het heil van uw ziel en verzacht u wellicht de tenuitvoerlegging van uw doodstraf. Als u daarentegen liever in uw dwalingen volhardt, wordt u zonder pardon levend verbrand en zal men u om een voorbeeld te stellen dusdanig straffen als nog niet eerder door het menselijk brein is bedacht. Zo kan de straf, die u hebt verdiend, anderen nog tot een afschrikwekkend voorbeeld dienen."

Joost antwoordde: "Mijn geest is vrij van elke vorm van goddeloosheid en ik zou, als ik zulks wist of vermoedde, geen opvatting willen huldigen die op enigerlei wijze leek af te wijken van de waarheid of de voorschriften van het woord Gods. Indien ik me heb vergist, wat menselijk is, wil ik graag beleerd worden aangaande wat beter is. Dus als er onder u iemand is die met solide argumenten en terzake doende getuigenissen, ontleend aan Gods openbaring, een betere opvatting leert, zal ik dat niet alleen graag van hem aannemen doch zal ik ook oprecht alles herroepen waarvan blijkt dat ik daaromtrent voordien heb gedwaald."

Zij antwoordden: "Het is hier niet de plaats om te debatteren, u wordt uitsluitend gelast die verderfelijke opvattingen te herroepen."

Joost zei: "Vooralsnog zie ik niets verderfelijks in hetgeen ik heb gezegd en de overtuiging die ik heb beleden, zou ik niet kunnen herroepen zonder daarmee in één moeite door Gods eeuwige waarheid te loochenen. Dat ben ik nog niet van plan en ik bid God dat hij mij niet tot zo'n waanzin laat vervallen."

Ze vonden dat hij met deze woorden godslasterlijke taal uitsloeg en gelastten hem opnieuw alles zonder verder redetwisten af te zweren, wilde hij niet levend verbrand worden.

Joost antwoordde hun: "Dit is pure dwang, die mij echter, als God mij mijn gemoedsinstelling van dit moment laat behouden, nooit tot zulk onmiskenbare goddeloosheid zal brengen." Zij zeiden: "Om te voorkomen dat u over iets als dwang of onrecht zoudt kunnen klagen, krijgt u van ons tot morgen de tijd om erover na te denken." Daarop lieten ze hem naar de gevangenis terugbrengen.

Een groot aantal wachtslieden voerde hem, geboeid en wel, af naar de gevangenis waar mijn vriend Gilles hem opving, vol medeleven begroette en vroeg wat er voor nieuws was te melden. "De Heere heeft me geroepen", antwoordde hij.

Toen Gilles hem nog meer wilde vragen, duwden de wachtslieden hem met groot ge-

weld en op een krenkende manier terzijde. Ze zeiden hem: "Maak jij dat je weg komt, je lijkt geen mildere straf te verdienen dan deze andere verstokte ketter. Maar binnenkort zal ook jouw uur slaan en volg je het voetspoor van jouw broeder hier."

Gilles antwoordde hun heel beleefd: "Ten onrechte duwt u mij zo bruusk weg van die man, die ik als een waarachtige broeder beschouw. En als binnenkort mijn uur is geslagen, ook u bent maar mensen en moet daarom ook aan uw eigen uur denken. Voor mij echter zal mijn uur, ongeacht wanneer het komt, niet onwelkom en niet onverwacht zijn en niemand van u hoeft mijnentwege enig gevaar te duchten."

Deze woorden van mijn vriend Gilles zijn ter terechtzitting herhaald en hebben hem ernstig in gevaar gebracht, ze betekenden feitelijk zijn dood.

Toen nu de wachtslieden weer weg waren, gingen Gilles en ik naar boven, naar Joost. Hij vertelde ons wat er was gebeurd. Wij spoorden hem aan zich in zijn lot te schikken, God aan te roepen en standvastig de eeuwige waarheid te blijven belijden. Toen gaf mijn vriend Gilles blijk van zijn onvoorstelbaar meelevend en bad samen met Joost met zo'n vurigheid en bemoedigde hem met zulke verheven overwegingen, dat hij ook bij mij de tranen te voorschijn riep. Tenslotte, toen het al tijd was voor het avondmaal, gingen we in alle rust naar beneden om niemand te laten merken dat wij bij hem waren geweest, hetgeen verboden was.

Tweede ondervraging van Joost

De eerstvolgende vrijdag, vijfjanuari, kwamen de wachtslieden 's ochtends weer naar de gevangenis om Joost naar de terechtzitting te brengen. Toen hij voor zijn rechters stond, vroegen ze hem of hij van mening was veranderd en zijn ketterijen wilde herroepen. Joost bleef standvastig ontkennen dat zijn geloofsbelijdenis ook maar iets bevatte waarvan hij spijt zou moeten hebben.

Toen zeiden de rechters: "Als u niet alles afzweert, betekent dat uw dood."

"Maar dat is toch van een ongehoorde dwingelandij en gewelddadigheid dat u mij niet wilt onderrichten in wat dan wél de juiste leer zou zijn en toch blijft proberen mij zonder enig recht en zonder enige reden te bewegen tot herroeping van wat Gods vaststaande en ontwijfelbare wil is. Ik wil graag door u onderricht worden, als u me maar op goede gronden aantoont waar ik van het rechte pad ben geraakt. Ik ben ook bereid voor mijn geloofsovertuiging goddelijke bewijsplaatsen aan te voeren. Maar als u mij niet wilt onderrichten en ook niet naar dergelijke argumenten wilt luisteren doch de zaak alleen naar eigen goeddunken, in strijd met alle goddelijk en menselijk recht, op basis van uw macht wilt afdoen, doet u dan vooral wat u goeddunkt want er is niemand die u dat nu kan beletten. Maar weet wel dat ook u eens voor Gods rechterstoel rekenschap van dit optreden zult moeten afleggen. Ikzelf echter zal het nooit zover laten komen dat ik op dit ondermaanse ten overstaan van mensen de eeuwige waarheid Gods loochen, waarvan ik immers begeer in de hemel ten overstaan van de hemelse Vader getuigenis af te leggen."

Daarop zeiden zij: "We hebben u al eens gezegd dat dit niet de plaats is om te debatteren. Maar nu u van uzelf vindt dat u zo'n goed debater bent, zullen we u na het middagmaal twee monniken sturen, met wie u kunt debatteren zolang u wilt. Om te beginnen spreken wij echter bij dit ons onherroepelijk vonnis uit dat u, omdat wij hebben vastgesteld dat u een verstokte ketter bent, op grond van deze misdrijven gestraft moet worden met de vuurdood en prijsgegeven aan de vergetelheid. Uw lichaam zal daarom door de vlammen worden verteerd en tot as teruggebracht."

In het bijzijn van de rechters viel Joost toen op zijn knieën en prees eerst God en

vervolgens bedankte hij zelfs zijn rechters omdat zij bepaald hadden dat er aan de verschrikkingen van dit bestaan tenslotte een einde kwam en hij vroeg hun met klem, niet om de veroordeling te herzien, hetgeen hij zelf niet wenste, doch om onthoofd en niet verbrand te worden. Zij gaven hem ten antwoord dat het vonnis was gewezen en dat zij dit op geen enkele manier konden herroepen of wijzigen, tenzij de koningin hem gratie zou verlenen waarop hij niet moest rekenen.

Twee monniken op bezoek bij Joost

Die middag kwamen er twee paters. De een was een dominicaan met een licentiaat in de theologie, een leugenachtig en gewetenloos personage, en de ander een franciscaan, wel ongeletterd maar niet zo'n verdorven karakter. Ze werden met Joost alleen gelaten en hebben hem met hun hinderlijke vragen die hele middag verschrikkelijk gekweld. Ze begonnen met te vertellen dat zij door de heren van de Raad waren gestuurd om hem te troosten en over het heil van zijn ziel te onderhouden nu zijn lichaam nog slechts een wisse dood te wachten stond. Ze vroegen hem ook zeer instantelijk zijn verdorven opvattingen te laten varen en niet tegelijk met zijn lichaam ook zijn ziel op het spel te zetten.

Joost van zijn kant vroeg hun dringend naar huis terug te gaan, henzelf de moeite te besparen en hem niet langer lastig te vallen. Als ze echter in zijn zaak iets zouden willen doen, moesten ze bij de rechters of bij diegenen die terzake bevoegd waren, proberen te bereiken dat hij onthoofd werd. Als ze dat voor elkaar konden krijgen, zou hem dat welkom zijn, maar overigens konden ze beter in het klooster blijven en hun tijd en inspanning niet verdoen aan iets dat niet alleen ongerijmd maar ook goddeloos was.

De monniken beloofden daarvoor hun uiterste best te doen maar maakten toch geen einde aan hun herhaald in en uit wandelen van de gevangenis waar zij dagelijks het grootste deel van de dag bij Joost verdedden. Want na zijn veroordeling is hij nog drie volle dagen in de gevangenis gebleven en ze wilden hem niet eerder dan de eerstvolgende maandag laten executeren, kennelijk in de hoop dat Joost de godsdienstige opvattingen die hij standvastig en onverschrokken was blijven belijden en waarvoor hij was veroordeeld, alsnog zou afzweren.

Altijd als de monniken er niet waren, waren Gilles en ik bij hem en Joost vertelde ons dan van alles over de gemeenheid van die monniken die hem naar zijn zeggen in die laatste dagen een veel groter kruis te dragen gaven dan hij ooit eerder in een gevangenis had meegemaakt, zelfs niet toen hij eenzaam en in het donker opgesloten had gezeten.

Maar mijn vriend Gilles had met zijn goddelijke stem en zuiver hemelse bezieling nog veel meer en hartstochtelijker zaken te vertellen. Zijn verhaal kwam met zo'n grote zeggingskracht en welsprekendheid, met zo'n vroomheid uit zijn mond, opgebouwd en gepolijst met de ernst die hij kwesties van leven en dood past, dat ieder woord in het hart van zijn toehoorders binnendrong en ons tranen ontlokte. Je zag overduidelijk dat zijn verstand en zijn uitspraken door God werden geleid. Voor mij althans was het een uitgemaakte zaak dat de Geest van God, die hem een dergelijke overvloed en innemendheid van woorden had geschonken, persoonlijk in diens zuivere hart zijn intrek had genomen en als hij sprak, van zijn tong bezit had genomen.

Die verachtelijke monniken zaten ons buitengewoon in de weg en stoorden ons met hun herhaald komen en gaan in het intense genoegen dat wij aan onze gesprekken beleefden. Tussen de bedrijven door kwamen er nogal wat andere monniken, wereldgeestelijken en andere uitgesproken slechte lieden die samen met die monniken

bij de veroordeelde ijverden voor het afzweren van de waarheid Gods en met hun aanwezigheid ook onze aangename omgang onmogelijk maakten. Behalve 's avonds, als dat volk weg was, of 's ochtends heel vroeg, voordat het kwam, mochten wij derhalve niet van onze gesprekken genieten.

Op zondagochtend, toen de monniken inzagen dat het uitgesloten was Joost tot herroeping van zijn overtuiging te bewegen, gaven ze hem in bedekte termen te verstaan dat er enige hoop was dat hij zou worden onthoofd. Want twee leden van de Raad waren bij de koningin geweest om haar namens Joost te vragen dat zijn straf bij wijze van gratie zou worden verzacht zoals hij dat wenste. Na het aanhoren van dat verzoek had de koningin gezegd: "Een mooie gratie is dat! Natuurlijk moet die gunst hier worden verleend, als dat al enig soelaas kan bieden en een doodstraf op welke wijze dan ook als gratie kan worden beschouwd."

Dat dit verzoek zonder meer was ingewilligd, wilden de monniken toen nog helemaal niet zeggen. Zij gaven hem slechts een sprankje hoop dat gratie kon worden verleend met de bedoeling dat hij zich gedweeër zou onderwerpen aan hun ceremoniën. Zij spoorden hem namelijk aan zijn zonden te biechten en vertelden hem daarbij dat zij bij hem de mis wilden komen opdragen en hem het sacrament van het lichaam en bloed des Heren toedienen, zodat de mensen van oordeel zouden zijn dat hij was gestorven zoals een christen paste.

Joost antwoordde: "Om hetgeen de mensen denken, maal ik niet. Ik wil dat mijn ziel uitsluitend door God beoordeeld wordt en vol vertrouwen op zijn barmhartigheid sterf ik met een gerust hart. Ik heb mijn zonden allang aan God de Vader beleden. Die kent niet alleen de geheimen van mijn hart maar hij kan en hij wil mij ook, omwille van zijn Zoon, de Middelaar, al mijn zonden vergeven. Ook nu belijd ik ronduit dat ik een en al zondaar ben en daarom niets anders dan een met veel zondevlekken bezoedeld hoopje mens, die de goddelijke majesteit vaak en ernstig heb beledigd. Maar ik weet met zekerheid dat ik dankzij de Zoon van God, onze bevrijder Jezus Christus, een Vader heb die met mij verzoend is, die mijn zonden bedekt met zijn barmhartigheid zodat ze voor mij niet langer een heilsbeletsel kunnen vormen, en die mij, met zijn rechtvaardigheid bekleed en uitgerust, eerstdaags in het eeuwige leven zal binnenleiden. Met die wapens uitgerust en versterkt zal ik onbekommerd verschijnen voor de rechterstoel van God, voor wiens aanschijn ik mij binnenkort hoop te bevinden.

Maar het sacrament en het verbond van het lichaam en bloed van onze Heere Jezus Christus heb ik allang door het geloof in mijn ziel ontvangen en het is daar vast verankerd, niet door het te nuttigen onder de gedaante van brood en wijn zoals u dat doet en het aan anderen uitdeelt, maar het is in levende letters in de wand van mijn hart gegrift en gedrukt. Ik weet maar al te goed hoeveel ik te danken heb aan dit heilige verbond, dat ingevolge bewonderenswaardig en onpeilbaar goddelijk raadsbesluit in het Nieuwe Testament, in het evangelie over de Zoon van God, aan alle christenen wordt voorgehouden, ook al reikt u mij uw brood en wijn helemaal niet uit. Overigens heb ik niet zo'n geringe achting voor deze heilige symbolen en als het ware goddelijke tekenen van de allerbelangrijkste zaken dat ik deze nu niet heel graag zou ontvangen als het incest betrouwbare getuigenis van het bewonderenswaardige verbond en het meest waardevolle onderpand van Gods beloften, maar alleen als deze op de juiste wijze worden toegediend.

Als u mij daarom het sacrament van het lichaam en bloed des Heren wilt toedienen onder de beide gedaanten van brood en wijn, zoals het door onze Verlosser Zelf is

ingesteld en aan ons gegeven, zal ik het heel graag ontvangen. Wilt u dat niet, dan maak ik me niet al te druk om dat uitwendig teken omdat ik inwendig beschik over de pure, volledige kracht en werkzaamheid van dit sacrament, die, God zij dank, hecht met mijn innerlijk verbonden zijn."

Tenslotte beloofden de monniken, na veel heen en weer gepraat, dat zij het sacrament onder beide gedaanten wilden toedienen en onder die voorwaarde wilde hij het wel ontvangen. Of zij hem echter het geconsacreerde brood en de geconsacreerde wijn ook werkelijk hebben toegediend of hem daartoe alleen maar hebben overreed, kan ik niet zeggen want ik kan niets anders vertellen dan wat ik van Joost zelf heb gehoord.

Bemoeizucht van de pastoor van De Kapel

Diezelfde dag gebeurde er na het middagmaal iets dat ons allemaal diep heeft gegriefd. Want bij alle anderen die toen bij Joost kwamen om hem tot hun geloof te bekeren, was ook de pastoor van de kerk die *De Kapel* genoemd wordt, en die als eerste de procureur-generaal ertoe had aangezet Gilles te laten oppakken. Toen hij Gilles, die op dat moment net een kind van een van de huisgenoten op de arm had, daar in het gebouw zag rondlopen, begon hij in mijn bijzijn vreselijk fel tegen hem uit te varen. Hij noemde hem *een ketter, die zich met zijn verdorven opvattingen aan de eenvoud van talrijke lieden in de stad had vergrepen*.

Gilles antwoordde hem uiterst beheerst dat hij geen ketter was en dat hij zich aan niemands eenvoud had vergrepen.

Toen kon ik me niet meer inhouden en bijna had ik de pastoor onder zijn neus gewreven dat hij een walgelijke onverlaat was, maar met meer terughoudendheid dan zijn goddeloze woorden verdienden, verzocht ik hem niet zo tekeer te gaan tegen een gevangene die al voldoende onder zijn diepe ellende gebukt ging, ook al raakte zijn wrange beschuldiging hem niet.

Hij antwoordde me: "U neemt een zware taak op u als u die man zoudt willen verdedigen, die als een wolf met opengesperde muil mijn schaapjes zo niet zijn giftige tanden heeft gebeten — zo drukte hij zich uit — dat k ze daarna met geen enkel middeltje, geen enkel zalfje, heb kunnen redden. Want, bijgeval u het nog niet weet, het is iemand die heel de kerk te gronde kan richten en zelfs heel de stad op haar kop zetten."

Ik antwoordde hem: "Ik ken hem als een beheerst en goed mens."

"U zoudt anders oordelen, indien u hem evengoed kende als ik. Maar ik zal met Gods hulp ervoor zorgen dat men hem niet lang meer voor een slecht mens kan uitmaken."

Ik verzocht hem wat milder te zijn en zich niet zo te laten meeslepen door zijn onbeheerste haat tegen een hoogst fatsoenlijke man, die niemand kwaad deed en iedereen probeerde van dienst te zijn en te helpen. Maar ik sprak aan dove mansoren. Nadien ging hij Gilles nog hatelijker bejegenen en in een kwalijk daglicht stellen bij de procureur-generaal, bij wie hij op alle mogelijke wijzen diens dood probeerde te bewerken. En zijn inspanningen bleven niet zonder resultaat, zoals ik weldra zal vertellen. Nu ga ik verder met de laatste momenten van mijn vriend Joost.

De laatste nacht van Joost

Diezelfde nacht, dat wil zeggen daags voor hij geëxecuteerd zou worden, gingen wij met bijna alle huisgenoten naar boven om hem als het ware een laatste vaarwel te zeggen. We troffen een wat neerslachtige man aan, die — je zou het nauwelijks geloven — gekweld werd door een ongelooflijke dorst. We lieten wijn voor hem halen. Hij dronk er maar een klein slokje van, maar bleef klagen over zijn vreselijke dorst. Men zegt dat mensen die op het punt staan te sterven door een ondraaglijke

dorst worden gekweld, misschien omdat door het intensieve denken aan de dood en het daarbij komende wegwijnen van de levensgeesten tengevolge van het niet te bevatten verdriet, het lichaam langzaam wegwijnt en door de diepe droefheid van de zieltogende het inwendige een tekort aan vocht krijgt, van lieverlede verdroogt en daarom naar drinken verlangt als naar een soort bevoeiing. Alhoewel, zelfs dat drinken kon de dorst van mijn vriend Joost niet lessen.

Toen hij daar bijna alle huisgenoten bij elkaar zag, wendde hij zich tot ons en sprak: "U ziet, christenbroeders, dat het uur van mijn dood nabij is en ook al ben ik als mens, die in dit sterfelijk lichaam nog gebukt gaat onder de last van de zonde, daar bang voor, toch heb ik me voorgenomen hem standvastig en opgewekt te ondergaan, als een christen, die rotsvast erop vertrouwt dat alle smetten van dit zondelichaam aan het kruis van onze Heere Jezus Christus, zijn genageld, en die weldra onbekommerd rust in Gods barmhartigheid.

Het betaamt derhalve dat ik, mij bewust van de grote weldaad die ik van de Zoon Gods heb ontvangen doordat Hij mij voor de prijs van Zijn heilig bloed heeft vrijgekocht van de slavernij van de duivel en de zonde, van mijn kant tegenover zoveel goedgeefsheid enige vorm van dankbaarheid stel en dat hier na mijn vertrek Gods eeuwige glorie door het offer van mijn lichaam heerlijk straalt en Zijn hemelse leer het zegel draagt van mijn bloed. Dit temeer omdat de hieruit voortvloeiende baten overvloedig aan mij ten goede komen. *Want in ruil voor de onbetekenende foltering van dit lichaam heeft de hemelse Vader mij in de hemel de kroon van de eeuwige heerlijkheid in het vooruitzicht gesteld en hoe eerder ik uit de boeien van dit verdorven lichaam ben bevrijd, hoe vlugger ik die kroon zal krijgen.*

In die tussentijd vermaan ik u, christenbroeders, de onderlinge liefde hoog te houden, de oprechtheid des harten en de zuiverheid van Gods leer boven alles te bewaren en ook en vooral u naar ziel en lichaam voor te bereiden op een hachelijke strijd als deze. Want, tenzij mijn voorgevoelens mij volstrekt bedriegen, zijn er onder u misschien die binnen niet al te lange tijd mijn voetstappen zullen drukken, die dan ook deze zelfde gemoedsbewegingen, deze strijd en deze geheimenissvolle beproevingen van God zullen ondergaan."

Bij deze woorden richtte hij zijn ogen op Gilles, waarna een stortvloed van tranen hem overmande, zijn stem stokte en zijn tong het begaf zodat hij geen woord meer kon uitbrengen.

Daarop verhief Gilles, als door een Goddelijke ingeving geïnspireerd, zijn stem en sprak: "O verhevenheid van de mysteriën Gods, hoe bewonderenswaardig zijn de geheimen Gods! U ziet nu, broeders, onze broeder Joost: naar het oordeel van deze wereld is hij verdoemd en verworpen en moet hij als een vervloekte zondebok; uit de herinnering van de mensen worden geschrappt maar, krachtens het oordeel van de eeuwige Vader moet u diezelfde Joost zien als een ware zoon Gods en een roemrijke martelaar van Christus, wiens naam geschreven staat in het boek des levens.

U hebt allen uit zijn eigen mond de belijdenis van deze christelijke en alleszins heldhaftige man gehoord, het stralend bewijs van standvastigheid en moed, dat God ons in zijn martelaar hier voorhoudt als een voorbeeld dat eerder nog dan lof, navolging verdient.

Het oordeel van de wereld of de trieste aanblik van deze mens zal u geheel niet deren, als u het lot van de Zoon van God, Wiens voetstappen wij drukken, goed in ogenschouw neemt. Van Hem staat immers geschreven: *'Wij echter hielden hem een door God geslagene, en dat om onze overtredingen'*. Met deze ene, uiterst smartelijke

uitspraak worden nog wredere kwellingen aangeduid dan wanneer heel de wereld én de hel zelf alle werktuigen van hun eigen wreedheid bij elkaar zouden voegen.

'Een discipel staat niet boven zijn meestert' zegt onze Zaligmaker. *'Indien de wereld u haat, weet dan, dat zij Mij eer dan u gehaat heeft.'*

Dit is inderdaad het lot van de christenmens en dat ondervinden degenen die Christus belijden, vandaag de dag meer dan ooit. Zijn er nog vormen van wreedheid te vinden, die niet dagelijks tegen ons worden gepleegd? Welke gevangenis is onbekend met ons lijden? Hoeveel bos is er verbruikt voor het verbranden van onze lichamen, hoeveel zwaarden zijn bebloed, hoeveel beulen met ons bloed besmeurd, hoeveel zielen van godloze rechters met ons bloed bespat! Welk gebied op aarde tenslotte is niet vervuld van ons verdriet?

Maar dit is onze bewonderenswaardige roem dat wij in dergelijke beproevingen, bij zulk verdriet en uiteindelijk in de dood zelf overwinnaren zijn en onze hevige verontrusting door een soort innerlijke kracht te boven komen wanneer wij die uitspraak van onze vorst horen: *'Wees niet bevreesd, gij klein kuddeke! Ik heb de wereld overwonnen.'* Hij die onze Verlosser is, wist dat de kudde van hen die zijn heilsleer zouden omhelzen, heel klein zou zijn en Christus bemoedigt dat kleine aantal zwakke mensen. Hij heeft voor ons de wereld overwonnen, hij overwon onze vijanden, de zonde, de dood en de bel heeft hij verslagen. *'Welke veroordeling kan er dan zijn voor hen die zijn in Christus Jezus? Want in hem zijn wij vrijgemaakt.'*

U beschouwen wij als een waarlijk gelukkig mens, broeder Joost, omdat wij zien dat u van Godswege met zoveel grootheid van geest bent gesterkt dat u van oordeel bent alles, ongeacht wat, in dit rampzalige leven van ons stervelingen voor nietswaardig te moeten houden om zo de belijdenis van Gods leer zuiver en ongerept te bewaren. O gelukkige ziel, die nu woonplaats heeft in dit lichaam en morgen, getooid met de kostbaarste juwelen van haar bruidegom Christus, vrij van alle aardse smetten en weer volkomen blank, voor Gods aangezicht uw opwachting maakt zodat wij ons echt met recht kwaad maken op die beulen die u immers dit geluk nog tot morgen onthouden! Daarom, christenbroeder, ga door, met diezelfde standvastigheid waarmee u begon en belijdt de leer van ons heil tot uw laatste ademtocht."

Daarna draaide hij zich om naar ons en zei: "Nog dringender vraag ik u, mijn broeders, met mij op onze knieën Gode deze ziel van onze broeder Joost aan te bevelen:

"Eeuwige en levende God, Vader van onze Bevrijder Jezus Christus, die onze harten doorschouwt, ons handelen bestuurt en de gebeden van de Uwen verhoort: zie, wij zijn voor Uw aangezicht in Uw Naam bijeen en vol vertrouwen op onze Bemiddelaar Jezus Christus geloven wij dat U onze gebeden wilt verhoren en alles inwilligen wat wij van U vragen. Wij bidden U dus de ziel van Uw dienaar Joost tot diens laatste ademtocht te bemoedigen en haar, wanneer diens laatste uur heeft geslagen en hij met het offer van zijn lichaam Uw glorie moet verheerlijken, zuiver en onbevlekt in Uw eeuwige vreugde op te nemen."

Op dat moment schoten bij ieder van ons de tranen in de ogen en op onze knieën bevalen wij de ziel van die heilige mens aan God. Deze en nog veel meer van Godswege geïnspireerde woorden sprak onze dierbare Gilles met een enorme bevlogenheid uit en ik moet bekennen dat ik in mijn relaas nog geen afschaduwning daarvan kan oproepen. Wanneer wij de voortreffelijk geschreven dialogen van Plato lezen, die ongeveer de hele gedachtegang van Socrates weergeven, dan hebben wij toch, ondanks Plato's voortreffelijke formuleringen, het idee dat Socrates zelf iets nog groters en verheveners was. Zo zou ik ook wensen dat wij van onze dierbare Gilles,

van wie blijkens het getuigenis van alle fatsoenlijke mensen vaststaat dat hij een man Gods was, een veel bewonderenswaardiger en luisterrijker voorstelling bewaren dan wat ik in mijn onbeholpen en futloze relaas schetsen kan.

Daarop sprak Joost: *"Ik bespeur een groot licht van de Heilige Geest dat mijn hart vervult met een onverklaarbare vreugde en ik verlang niets anders dan weldra heen te gaan en met Christus te zijn."*

Omdat de cipier bezwaar maakte nog langer te wachten en wij al het grootste deel van de nacht hij hem hadden doorgebracht, trokken wij ons even later in onze eigen verblijven terug nadat wij voor Joost de troost van de Heilige Geest hadden afgesmeekt.

De terechtstelling

De volgende morgen kwamen in alle vroegte de overheidsdienaren met de beulen en kwam ook de drossaard zelf, die op zijn knieën aan Joost vergiffenis vroeg voor de veroordeling.

Joost antwoordde hem: "Ik vergeef u graag alles waarin u tegen mij hebt gezondigd en ik bid God dat hij u dit niet als een misdrijf wil toerekenen. Voor het overige moet u zelf bezien hoe u voor Gods rechterstoel dit ge drag van u kunt rechtvaardigen."

Toen alles voor de executie in gereedheid was, voerden zij onze dierbare Joost naar de Grote Markt waar hij in een oogwenk werd onthoofd.

Hij liet ons allen in droefheid en treurnis achter en in heel de inrichting was er niemand die zijn tranen kon bedwingen. Eenvoudige vrouwen die erbij aanwezig waren, waren er vast van overtuigd dezelfde voorstelling voor zich te zien als zij in de kerken vaak hadden zien afgebeeld, met Christus die door de goddeloze Joden ter dood werd gebracht.

Onze goede Gilles wilde de vriend die hij bij zijn leven had liefgehad, ook bij zijn dood niet in de steek laten. Hij werd door een hevig verlangen gedreven en wilde hem tot elke prijs naar het schavot vergezellen en daar samen met hem sterven. Als onze cipier hem niet achter slot en grendel had laten zetten totdat de terechtstelling van Joost voltrokken was, had hij dat ook zeker gedaan.

Toelichting van Ds. W. Bax

In de oude archieven ontbreekt helaas het dossier betreffende **Josse van Ousberghen**. Zijn vurigheid kan blijken uit de verklaring van Jan Schats (Campan I, p. 350), volgens welke Josse de hoop had uitgesproken „datmen eer vier oft vyff jaeren alle die monicken hier te lande vuyt hueren cloosteren jaghen sonde."

Maar deze man was nederig en zacht. Als hij, op de Nieuwjaarsdag van 1544, uit Leuven naar Brussel gevoerd, de gevangenis *de Vrunte* binnentreedt, begroet hij zijn medegevangenen met de aandoenlijke woorden dat hij niet lang bij hen zal zijn. Josse had al eerder in de gevangenis te Brussel vertoeft.

De gevangenen in de Vrunte genoten, zeker vooral door de goedheid van de cipier Jehan Thysens, een zekere mate van vrijheid. Herhaaldelijk hadden zij de gelegenheid om rustig met elkander te praten.

Vrijdag de 5^e januari, werd Josse opnieuw voor de rechters geleid, en tot de brandstapel veroordeeld. Maar hij, dit vonnis vernemend, werpt zich op de knieën en ... dankt God! Dan vraagt hij aan de rechters dat zij aan al zijn lijden een einde zullen maken. Hij begeert niet te blijven in het leven, waaraan hij niet hecht, maar

verzoekt alleen dat hij zal worden onthoofd. De rechters antwoorden dat niemand dan de koningin het vonnis kan wijzigen. Inderdaad heeft Maria van Hongarije de gevraagde gunst verleend. Maria heeft haar goedgunstige daad *een gering gunstbewijs* genoemd.

Jan van Ousberghen, Josse's broeder, had draaglijker lot, daar hij met de bekende penitentie zijn afwijking van het orthodox geloof mocht boeten. Deze geringe straf verbaast ons, als wij bedenken dat hij, naar eigen bekentenis, reeds vóór een twaalfstal jaren (wegens ketterij!) een kaars in de processie droeg. Zeven jaren geleden heeft Jan van Ousberghen ketterse boeken in zijn huis gehad, als *de Postille, Het gulden bedeboexken en D'boexken van de doot*. En hij had goed gevonden dat zijn broeder Josse deze weghaalde, om ze in het water te werpen. Want Josse had aan Jan gezegd dat deze allicht (tot straf) inkwartiering zou krijgen. En het ware zeer gevaarlijk geweest als de officier, die „in zyn goet soude gaen liggen“, ook Jan's boeken vond!... Ook *Emaüs, de Psalter van Johannes Campensis, en de kerstelycken ridder* bezat hij. Hij ontkent dat hij ooit heeft gewenst „dat eens hier te lande sulcke wereke ende geloeve soude zyn nu tertyt in Duytslant es.“ Hij was dus geen Lutheraan.

IX. Proces en verbranding van Gilles Tielmans

De tegenpartij had ondertussen allesbehalve stilgezeten en de inspanningen der goddelozen waren niet te vergeefs. Die herder van *De Kapel*, die je beter *de gemeenste wolf* kunt noemen, en diens handlangers, werktuigen van de satan, hielden niet op de procureur-generaal te bestoken totdat hij eindelijk ook het onderzoek in de zaak tegen Gilles en de afronding daarvan ter hand nam. Zodoende stonden de overheidsdienaren een week na de dood van Joost al voor de deur om Gilles naar de terechtzitting te brengen.

Hij stond nog niet voor de rechters of de procureur-generaal, die als aanklager optrad, verklaarde: "Ik eis uw leven en uw vermogen omdat u de keizerlijke wet hebt overtreden."

Gilles reageerde: "Het een zowel als het ander staat voor u. Het is geheel aan u met allebei te doen wat u wilt en wat u denkt dat het meest nuttig en nodig is."

"U bent een ketter en daarom des doods schuldig."

Gilles antwoordde: "Ik een ketter? Ik ben een christen! Dat is de enige godsdienst die ik erken en een andere zou ik niet willen belijden."

Daarop haalden zij zijn geloofsbekentenis te voorschijn en lazen hem die in haar geheel voor. Hij hoorde alles geduldig aan. Vervolgens verlangden ze van hem dat hij al wat die verklaring bevatte eenvoudigweg als goddeloos zou herroepen.

Hij zei: "Ik heb uitsluitend juiste opvattingen gehoord en ik vind het onjuist en niet godvruchtig die te verwerpen. En al zou ik dat zelf nog zo zeer willen, u zoudt mij dat absoluut niet mogen toestaan. Maar als in mijn verklaring ook maar iets staat dat in enig opzicht in strijd met de waarheid zou kunnen lijken, alstublieft, brengt n mij dan met de liefde die christenmensen past en met deugdelijke argumenten tot het inzicht van mijn dwaling. U zult merken dat ik ten volle bereid ben de juiste leerstellingen aan te nemen. Want ook ik ben maar een mens die kan dwalen en niets is me liever dan onderwezen te worden in de juiste en onomstotelijke leerstellingen op het stuk van de godsdienst en deze, eenmaal uit de kennis van Gods openbaring als juist erkend, vastberaden staande te houden."

Toen gingen ze hem over van alles ondervragen en op alles antwoordde hij met een grote ernst en een opvallende kalmte en wel zo dat hijzelf de waarheid niet tekort deed maar de overigens allesbehalve onpartijdige rechters evenmin al te zeer tegen de haren instreek. Hij had immers zo'n zachtaardig karakter dat hij nooit iemand voor het hoofd stootte, dat ieder fatsoenlijk mens op hem was gesteld als op een broer en dat zelfs zijn vijanden hem in dit opzicht roemden.

Nadat Gilles op de vele en vervelende vragen van hen antwoord had gegeven en zij bij alles wat hij gezegd en gedaan had niets verwerpelijks konden vinden, integendeel alles evenzeer te prijzen en te bewonderen was, lieten ze, verslagen als ze waren door het getuigenis van hun eigen geweten, hem onverrichterzake naar de gevangenis terugbrengen.

We hoorden hoe het was gegaan, en bij ons allemaal rees de sterke hoop dat Gilles' proces veel sneller en veel beter zou aflopen dan iemand onzer kort daarvoor had durven hopen. Maar de werktuigen van de satan gingen oudergewoonte door kwaad aan te richten zoveel ze konden. Zij smeekten de hulp van de goden af in hun strijd tegen deze ketterse man en zij maanden de rechters hem onverwijld uit de wereld te helpen. Want als het volk zou zien dat de man van wie men wist dat hij wegens

ketterij gevangen werd gehouden, in vrijheid werd gesteld, zou niet alleen diens naam, toch al geliefd bij iedereen, nog beroemder worden, maar zou hijzelf door de mensen ook als een heilige worden vereerd.

Daarmee zouden ze alleen maar zichzelf veroordelen omdat ze een onschuldige geruime tijd gevangen hadden gehouden en nu gedwongen waren hem, nog in aanzien gestegen, te laten gaan. Erger nog, ze zouden de hele stad aan deze ene ambteloze burger ten prooi laten vallen. Daarom was het van het grootste belang voor hun eigen prestige en voor het nut van het algemeen die ketter, die nog niet één woord van zijn geloofsovertuiging wilde herroepen en die hun de scepter uit handen zou kunnen rukken als hij vrijkwam, zeer streng te straffen.

Gilles opnieuw voor zijn rechters

Aangeslagen door deze drogredenen van de satan, lieten de rechters Gilles weer voor zich verschijnen. Ze vroegen hem of hij de talrijke ketterijen wilde herroepen die de geloofsbelijdenis die hij als de zijne erkende, bevatte en terzake waarvan hij conform de keizerlijke wetten zowel het leven als zijn vermogen zou moeten verliezen. Doch hij antwoordde hun wederom met dezelfde standvastigheid en ernst als de eerste maal "Onlangs heb ik u gezegd dat ze allebei voor u staan en dat u allebei in uw macht hebt. Neemt u ze dus allebei en doe met beide wat naar uw oordeel het meest in het belang van de gemeenschap is."

Ze vroegen hem verder of hij een advocaat en procureur wilde hebben, om zijn zaak in rechte volgens de toen bij het hof geldende gebruiken te bepleiten.

Hij antwoordde 'dat hij geen andere advocaat of procureur wilde toelaten dan hem die hij in de hemel reeds had, de Zoon van God, Die de harten doorgrondt en die Zijn zaak bij de hemelse Vader, de Rechter over alle vorsten, op de beste en meest eerlijke manier zou gaan bepleiten. Wat echter het onderhavige proces betrof, waarin uitsluitend hun oordeel telde, wilde hij slechts een beroep doen op het geweten van iedere rechter. Ieder van hen moest onbevagen bij zichzelf te rade gaan en zonder pleidooi van een advocaat of procureur maar bepalen wat naar zijn oordeel in deze zaak diende te geschieden, wat voor hen en heel de gemeenschap het meest dienstig was en wat tenslotte de rede zelf en hun geweten voorschreef.'

"Om evenwel te voorkomen" vervolgde hij "dat u zich door een verkeerde voorstelling van zaken laat misleiden, wil ik u recht in uw gezicht en zonder aarzeling voorhouden wat u in het verdere verloop zelf zult ondervinden. In heel dit proces kunt u niet tot een beslissing geraken, ongeacht hoe het vonnis uitvalt, zonder dat het voor ieder van u zal uitdraaien op een grote blamage en schande. Immers mocht u beslissen mij ter dood te brengen, dan staat u te kijk als degenen die een onschuldig christenmens uit de weg hebt geruimd. Overdenk bij uzelf hoezeer het volk u die blamage zal aanrekenen, wat voor vijandigheid dit zal veroorzaken en hoe zwaar God u daarvoor zal veroordelen. Mocht u mij daarentegen op vrije voeten stellen, dan moet u goed bedenken welk een schandelijk brandmerk u op uw reputatie zet, omdat u een onschuldig mens, die grote verdiensten voor de gemeenschap heeft gehad, zo lang zonder gegronde reden gevangen hebt gehouden."

Toen hij dit had gezegd, lieten ze hem weer naar de gevangenis brengen alsof ze hem godslasterlijke taal hadden horen uitslaan.

Na de middag liet de procureur-generaal door zijn wachtslieden aan de bewaker van de gevangenis weten dat hij Gilles in een aparte cel moest opsluiten zodat niemand met hem kon spreken. Even later kwamen er vier monniken, twee dominicanen en twee franciscanen, die door de rechters werden gestuurd om Gilles te ondervragen. Zij

werden niet hem alleen gelaten en bleven daar tot de avond. Wat ze daar al die tijd bij hem deden, heeft Gilles zelf ons later verteld.

Om te beginnen zeiden ze hem dat zij door de procureur-generaal naar hem waren gestuurd om zijn geweten te onderzoeken. Ze verzochten hem daarom vrijuit met hen te spreken en hun bereidwillig te vertellen wat hij geloofde en wat zijn diepste overtuiging was. Zij waren immers uitsluitend naar hem toegekomen om hem te troosten en in de ware katholieke leer te bevestigen.

Gilles antwoordde dat hun dienstbetoon hem niet onwelkom was, vooral niet als zij die mooie taak op zich namen vanuit een oprecht gemoed dat er volstrekt niet op uit was hem op zijn woorden te vangen. Overigens stond zijn overtuiging wel onwrikbaar vast en kende hij ingevolge de goddelijke beloften de verkwikkende kracht van de ware godsdienst. Hoezeer hem dat van nut was, had hij in deze dagen van gewetensterreur ervaren zodat hij aan hun troost en onderrichting geen behoefte had. Hij vroeg hun daarom beleefd maar dringend hem en zichzelf de moeite te besparen, weer naar hun klooster te gaan, hun tijd voor zichzelf te gebruiken en ook hem alleen en met rust te laten, Want, voor zover het de berechting door de medemens betrof, had hij de rechters zijn opvattingen al voldoende duidelijk gemaakt, op grond waarvan zij over hem konden beslissen wat hun het meest geraden voorkwam. Hij van zijn kant was bereid in hun oordeel te berusten.

Zelfs nadat zij dit toch voldoende duidelijke standpunt van Gilles hadden gehoord, wilden de monniken niet vertrekken maar belaagden zij hem nog erger met hun onzinnige futiliteiten zodat je zou denken dat ze uitsluitend waren opgeleid om de vreedzame en rustige geest van christenen in de war te brengen en hun gewetens aan verschrikkelijke kwellingen te onderwerpen.

Toen Gilles dus zag dat geen woord of argument goed genoeg was om hen te laten vertrekken, zei hij: "Als u zo volhardt in uw voornemen, leest u dan alstublieft uw getijdeboek of doet u onder elkaar waar u zin in hebt. Ik zal hier dan rustig blijven zitten en niemand van u tot last zijn. Mijn enige verzoek aan u is, mij met rust te laten."

Desondanks wisten de monniken van geen ophouden. Integendeel, naarmate zij merkten dat zij Gilles meer pijn deden, bestookten ze de brave man des te ergerlijker en onbeschofter met hun onzinnig gediscussieer. Toen zei Gilles hun: "Aangezien ik u met mijn vriendelijkheid niet kan vermurwen en ik op geen enkele manier hij u kan bereiken dat u mij mijn rust gunt, moogt u, wat mij betreft, doen wat u wilt. Schreeuwt u zich desnoods schor, als u dat wilt, maar ik zal u met geen woord meer antwoorden."

En dat gebeurde. De monniken begonnen hem te ondervragen over een groot aantal kwesties, hem toe te schreeuwen, te beledigen en te betichten van het misdrijf van ketterij. Gilles zat het allemaal zwijgend aan te horen. De monniken voelden zich verschrikkelijk opgelaten omdat zij geen enkel antwoord kregen en toch bleven zij maar doorgaan met hun getier. Tenslotte, het begon al donker te worden, kwamen ze weer op de kwestie van de tafel des Heren.

Ze zeiden: "We hebben gehoord dat u op het punt van het sacrament van de eucharistie niet rechtzinnig in de leer bent. We vermanen u daarom dat u op dit onderdeel de leer van de katholieke kerk onderschrijft. Dus, als u voor christen wilt doorgaan, moet u onwrikbaar vast geloven dat in het sacrament het werkelijke lichaam van Christus tegenwoordig is en wel zodanig en zo groot als het aan het kruis hing, hetzelfde vlees, hetzelfde gebeente, behalve dan dat het nog levende lichaam van Christus, door de priester aan de mensen wordt uitgereikt om het (ik huiver nu ik het neerschrijf) door te slikken."

Ze beredeneerden ook nog dat dit lichaam tegelijk het bloed bevatte, ook indien dit aan leken niet afzonderlijk werd uitgereikt in de kelk, en nog meer van dergelijke huiveringwekkende enormiteiten, waaraan een godvruchtig mens niet zonder intens verdriet kan denken.

Toen kon Gilles, nu hij merkte dat Gods eer grof werd beledigd en de zuiverheid van liet eerbiedwaardige sacrament bezoedeld, zich niet weerhouden hun in deze geest van repliek te dienen: "Ik ben perplex dat u zo onbeheerst woorden en tijd verdoet en dat u zo oneerbiedig denkt en spreekt over de meest belangrijke zaken. Wat is dat voor een losgeslagen ongeremdheid? Wilt u God tegen zijn eigen wil weer onder aardse grondstoffen schuil laten gaan? Wilt u die eeuwige natuur van God en zijn onmetelijke macht, die uitsluitend door zijn woord kan worden gekend, binnen de gedaante van een willekeurig en vergankelijk geschapen voorwerp als het ware vastgebonden en opgesloten houden? Weet u niet dat God onzichtbaar is en dat hij met het lichamelijke oog niet kan worden gezien noch met de handen kan worden betast, laat staan tussen de tanden kan worden vermalen? Met deze bewering hebt u God diep beledigd en ik kan me iets dergelijks niet dan met de grootste weerzin indenken."

Terwijl dit zich over en weer zo afspeelde, was het buiten donker geworden en omdat de duisternis die avond dicht was en de monniken dachten dat zij voldoende materiaal hadden voor een serieuze aanklacht, lieten ze het voor die dag erbij.

Daarna kwam Gilles naar beneden en vertelde hij een groot aantal van ons die daar toen waren, wat er was voorgevallen, op de rij af, zoals ik het aan u heb verhaald. Ik hoorde alles aandachtig aan en dacht ernstig na over de kwaadaardigheid van de monniken en tegelijkertijd over de naïviteit van Gilles.

Ik zei daarop in het bijzijn van iedereen tegen Gilles: "Volgens mij hebben de monniken dit vraagstuk, dat op het moment het meest gevoelige en riskante vraagstuk is, met boos opzet aan u voorgelegd. Ik voor mij zou daarom graag hebben gezien dat u vooral met wat meer omzichtigheid had gesproken met die monniken, die alleen maar zijn opgeleid om een willekeurig woord tot een valse aanklacht te verdraaien. Naar wat ik van u hoor, hebt u geen enkel precies antwoord gegeven en soms zelfs een geheel niet terzake doend antwoord, hetgeen vooral bij dit soort mensen dient te worden vermeden. Zegt u ons nu, alstublieft, mijn broeder, eerlijk en onverbloemd, zoals u dat altijd al doet, wat u van dit gewichtige vraagstuk denkt. Dat zal wellicht zijn nut hebben, voor u en voor ons en ik denk dat u dat veilig kunt doen. Want vergis ik me niet dan zijn alle aanwezigen hier broeders van ons."

Gilles antwoordde: "Dat weet ik niet." Daar ik zag dat hij iemand van ons niet vertrouwde, hield ik mijn mond en ben ik op een ander onderwerp overgegaan.

Een poos later toen alle andere gevangenen zich onder elkaar vermaakten, heb ik de gelegenheid van het moment aangegrepen om Gilles even apart te nemen. Ik zei hem: "Omdat ik zag dat u betwijfelde of bepaalde figuren wel te vertrouwen waren, wilde ik niet verder ingaan op het vraagstuk dat ik nog maar net had aangesneden. Vandaar dat ik u heb gevraagd even mee naar buiten te komen om van u te horen wat nu precies uw mening over heel deze kwestie is. Ik heb daarmee niets anders voor dan van u te leren, ingeval u daar meer van weet, wat kan dienen tot stichting van de ziel en niet om te debatteren, of anders u deelgenoot te maken van wat ik weet, mocht ik in het langdurig en nauwgezet onderzoek van dit vraagstuk door Gods genade iets hebben opgestoken waarvan ik denk dat het u van nut kan zijn. Dergelijk dienstbetoon is God bijzonder welgevallig en voor ons in de huidige situatie strikte noodzaak."

Hij vertelde mij daarop in alle eerlijkheid hoe zijn opvatting luidde, ongeveer hetzelfde als hij aan de monniken had verteld.

Daarop zei ik hem: "Gilles, ik vertel u wat ik van de zaak denk. U kunt van mijn mening dan gebruik maken als u deze geschikter acht dan uw eigen opvatting. In de eerste plaats zou ik wensen dat u met het slag monniken dat u komt bezoeken, heel voorzichtig omgaat.

Want, zoals ik u al zei, zij hebben zich vóór alles ten doel gesteld uw eerlijke overtuiging tot een lasterlijke aanklacht te verdraaien. Daarom moet het uw eerste zorg zijn dat u tegenover hen zo min mogelijk woorden gebruikt. Als u hun vraag met één woord oprecht, juist en terzake kunt beantwoorden, gebruik er dan geen twee. Verder moet u zich beperken tot uitsluitend en alleen de zaak zelf en, als u het mij vraagt, niet afdwalen naar andere kwesties die niet aan de orde zijn. Waartoe was het bijvoorbeeld vandaag nodig met die goddeloze monniken over het wezen van God te bakkeleien? Ook al is alles wat u hebt gezegd zo waar als wat, toch was het beter geweest dat u het niet had gezegd, omdat het met de gestelde vraag volstrekt niet van doen had. Ze vroegen u immers niet naar de natuur van God. De vraag luidde uitsluitend of Christus in zijn sacrament tegenwoordig was. Daarop had u met één woord kunnen antwoorden: *ja of neen*.

Maar u had zich eigenlijk ook niet door hen mogen laten verleiden tot dit ene woord, alvorens u zeker wist hoe precies uw opvatting over dit vraagstuk luidde. Want, hoe het ook zij, in zo'n belangrijke aangelegenheid mag een christen zelfs niet één woord uitbrengen in strijd met zijn overtuiging, maar moet hij zich integendeel tot het uiterste inspannen dat die overtuiging en zijn verstand zich uitsluitend voeden met wat volstrekt feilloos en absoluut waar is."

Hij antwoordde: "Ik erken dat wat u zegt maar al te waar is en ik verzoek u dan ook met klem mij alstublieft aan te geven hoe mijn standpunt op dit punt moet luiden en wat ik op de vraag die zij me stelden, moet antwoorden.

"Allerbeste Gilles, wat u me vraagt is werkelijk een grote en zware opgave, die bij anderen in veel bekwaamere handen zou zijn. Maar om u ook op dit punt mijn steun niet te onthouden en ons in onze misère niet van iedere vertroosting te beroven, zal ik in het kort zeggen wat ik denk en wat ik vind dat u zou moeten doen. Ik besteed daarbij geen aandacht aan de dwalingen van veel mensen die volgens mij naar beide zijden overdrijven, en ook niet aan de praktisch ontelbare en bijzonder moeilijke andere kwesties, die een ware beproeving voor onze tijd zijn, maar zal ik me beperken tot datgene waarvan ik denk dat het tot onze onderrichting bijdraagt.

Ik nu ben met betrekking tot dit onvolprezen sacrament van mening dat dit mysterie zo verheven is en zozeer het begrip en oordeel van alle mensen te boven gaat, dat degene die vol vertrouwen op de scherpzinnigheid van het menselijke verstand dit vraagstuk, dat van wonderen is vervuld, in zijn geheel tot op de bodem wil doorgronden, zich gedraagt als iemand die met zijn vinger de maan wil aanraken. Ook al kan immers de geest zich door nadenken over veel meer en veel subtielere onderwerpen een oordeel vormen dan hij met zijn tong ooit onder woorden kan brengen, toch is dit sacrament zo verheven dat ook die geest zich bij de beschouwing van iets dat dermate ongrijpbaar is, gewonnen moet geven.

Laten we ons daarom houden aan datgene wat dichtbij ons is en geen hogere gedachten koesteren dan ons, gevangenen, voegen. Beschouwen wij eerst zorgvuldig waartoe dit geweldige sacrament dient en overwegen wij serieus welk een overvloedig voordeel het ons oplevert. Bedenken wij dat Gods barmhartigheid zo groot is geweest dat Hij Zijn Zoon als zoenoffer voor onze zonden over heeft willen geven en dat de liefde van de Zoon van God jegens het menselijk geslacht eveneens zo groot was *'dat*

Hij, die geen zonde gekend heeft, zich voor ons tot zonde heeft gemaakt, opdat wij zouden worden gerechtigheid Gods in Hem'.

Houd u dus, mijn broeder, voor ogen dat het lichaam van Christus eens voor al voor u aldus is overgeleverd en dat Zijn bloed voor u aldus vergoten is, dat u rotsvast gelooft dat het nu ook van u is en voorgoed zal blijven. In het sacrament van het lichaam en bloed van onze Heere Jezus Christus wordt ons een teken van het allerheiligst verbond en een uiterst zeker en ontwijfelbaar onderpand gegeven. Laten wij deze grenzeloze weldaad van de goddelijke vrijgevigheid gewetensvol erkennen en met gepaste lofprijzingen eren. Als die monniken u weer bezoeken, wat ze zeker zullen doen, geef dan alstublieft geen wijdlopieg antwoord, vooral omdat u voor uw antwoord op hun voornaamste vraag met een enkel woord kunt volstaan.

Op de vraag of Christus in het sacrament tegenwoordig is, moet u dus naar mijn mening duidelijk met ja antwoorden. Wat immers is het sacrament zonder Christus? Toch zeker niets anders dan een loos gerinkel van woorden en vergankelijke materie. En als ze terugkomen op die andere vraag en over de wijze van die tegenwoordigheid willen debatteren en vragen naar de omvang en naar de hoedanigheid van het lichaam van Christus, dan zegt u eenvoudig en bescheiden, hetgeen ook juist is: 'Hoe kunt U, mannen van gewicht, theologen die voor grote leraren wilt doorgaan, van mij, een simpele en ongeletterde man, vragen wat niemand van u zou kunnen doorgronden? Ik betwijfel zelfs of ook maar iemand dat vraagstuk werkelijk kan oplossen.'

Gilles had door dit gesprek weer zoveel moed gekregen dat hij zichzelf vast voornam de monniken op deze wijze van repliek te dienen.

Ik ging voort: "Aangezien u in deze levensbelangrijke kwestie een uitgesproken overtuiging hebt, waar helemaal niets op valt af te dingen, stel ik u voor dat wij deze woorden in het bijzijn van iedereen die binnen is, nog eens samenvatten zodat u de achterdocht wegneemt die het afbreken van ons gesprek zojuist mogelijk bij deze of gene heeft gewekt. Dan beschikt u daarmee tevens als het ware over getuigen en verdedigers van uw rechtzinnigheid, die de lasterlijke aantijgingen van de monniken, als ze daarmee beginnen, kunnen weerleggen. Want als ik de praktijken en de instelling van die monniken en van de andere tegenstanders goed ken, dan zullen ze veel van uw opvattingen in grondig verdraaide vorm onder de mensen verspreiden om uw zaak, die zonder meer uitermate rechtvaardig is, bij de ongeletterden nog meer in diskrediet te brengen." We hebben daarop gedaan wat ik had voorgesteld. Iedereen was vol lof over de opvatting van Gilles.

De volgende ochtend vroeg kwamen de monniken terug en zij begonnen opnieuw het debat over *de tafel des Heeren*.

Gilles antwoordde wat wij hadden afgesproken. De monniken wezen zijn antwoord niet zonder meer af en gaven toe dat zij op dit punt Gilles op een bepaalde manier wel als katholiek konden beschouwen.

Wij achtten dat een buitengewoon gelukkige ontwikkeling omdat het mogelijk bleek, althans die ochtend, over een gewichtige en netelige kwestie zo al geen overeenstemming te bereiken dan toch daarover in ieder geval niet zo diepgaand van mening te verschillen. Alhoewel, als iemand zich moeite geeft om het juiste inzicht omtrent de godsdienst bij die gestoorde monniken ingang te doen vinden of probeert de leer van de eeuwige waarheid en de opvattingen van die goddeloze monniken op één lijn te krijgen, dan is dat naar mijn mening net zo'n uitzichtloze onderneming als wanneer hij zich serieus moeite geeft om zich bij zijn volle verstand als een gek voor te doen.

Na het middagmaal ging de discussie over de verdiensten van *de goede werken*. De vraag was niet, of goede werken van de gelovigen aan God welgevallig zijn dan wel of hun door God daarvoor in dit of in het eeuwige leven enige beloning in het vooruitzicht is gesteld, maar veeleer of de mens door de verdiensten van zijn goede werken vergeving van de zonden en het eeuwige leven verwerft.

Gilles zette toen duidelijk uiteen dat hij geen enkele andere verdienste erkende dan die van Christus. De monniken vonden dit een ketterse opvatting en, hoe men ook redeneerde en discussieerde, op dit punt was het onmogelijk tot overeenstemming te komen.

Luister nu hoe verraderlijk en boosaardig die ondeugden van monniken te werk gingen. Telkens als ze bij Gilles vertrokken, gingen ze rechtstreeks naar de procureur-generaal en de andere vijanden van Gilles. Daar gaven ze van de zaak van deze heilige mens een volkomen verdraaide voorstelling en misvormden zij niet hun liegen en bedriegen diens bijzonder nobele opvattingen. De eerste dag verspreidden ze het gerucht onder het volk dat Gilles bezeten was maar dan van een stomme geest, die hem het spreken belette omdat hij hun niet wilde antwoorden.

De tweede dag vertelden zij rond dat hij van een godslasterlijke geest was bezeten omdat hij hun redeneringen (die jegens de eeuwige God lasterlijk waren) niet kon en mocht onderschrijven.

Nu vraag ik u, wie kan het die monsterlijke misbaksels naar de zin maken? Wie niet antwoordt, is een bezetene; wie wel antwoordt, is dat des te meer: "Met wat voor knoop moet ik Proteus vasthouden, als hij van voorkomen wisselt?"

De derde dag sneden zij een nieuw thema aan, *het vagevuur*. Ze vroegen of hij geloofde dat er na dit leven een louterend vuur bestond waarin de zielen van de christenen werden gezuiverd voordat zij tot de glorie van God werden toegelaten.

Hierop antwoordde Gilles: "Of er nu wel of niet een louterend vuur bestaat, laat ik aan u over. Wat mij betreft, ik ontken om te beginnen dat dit woord in de Heilige Schrift voorkomt of dat daarin van dit vagevuur ook maar ooit melding wordt gemaakt. Verder houd ik vol dat al mijn zonden door het bloed van Christus zijn uitgewist en dat mijn ziel uitsluitend en alleen door de barmhartigheid van God zoveel bemoediging heeft ontvangen dat ik vast geloof dat ik, op die barmhartigheid vertrouwend, zonder enig louterend vuur de hemel kan bereiken."

Met dit antwoord waren de monniken, die wilden dat het bestaan van het vagevuur onomwonden werd bevestigd of ontkend, niet tevreden.

Maar Gilles kon hierop alleen maar reageren met het volgende: "Als u wilt dat er voor u na dit leven een vuur bestaat om de zielen te louteren, dan heb ik daar in het minst geen bezwaar tegen, u mag het van mij hebben, of als dat vuur niet heet genoeg lijkt, is er altijd nog de hel zelf. Maar voor mij zal er het een noch het ander zijn; ik, die mij bewust ben van mijn eigen zwakheid, vertrouw dat mij omwille van de Middelaar Christus alle zonden zijn vergeven, ik, die wanhoop aan mezelf, vind mijn vrede uitsluitend in de barmhartigheid van God. Maar waartoe zouden we niet discussies over zulke onnutte vraagstukken, die trouwens niet van goddeloosheid zijn gespeend, ons onledig houden? Daarom verzoek ik u andermaal dringend wat ik u in het begin al vriendelijk heb gevraagd: ga naar uw klooster, neem er daar uw gemak van, spaar uw krachten en bespaar mij deze kwellingen. Want uw inspanningen zullen u geen enkel resultaat opleveren en uw aanwezigheid en uw vragen over een veelheid van onderwerpen bezorgen mij zeer veel verdriet. Laat de procureur-generaal en de rest van de rechters in mijn zaak doen wat zij voor hun eigen geweten het meest nuttig en

voor de gemeenschap noodzakelijk achten. Maar hoe zij in deze zaak ook beslissen, zij zullen — zoals ik al heb gezegd toen ik voor hen stond — met deze zaak weinig eer inleggen en haar niet kunnen afsluiten zonder zichzelf te schande te maken. Want doden ze mij, dan hebben zij een christen gedood, wiens bloed voor Gods rechterstoel tegen hen zal getuigen en de eeuwige Rechter zal dat uit hun handen terugvorderen. Laten ze me echter vrij, dan zullen zij desondanks van alle weldenkende mensen ernstige verwijten te horen krijgen, omdat ze een onschuldige zonder geldige reden zo lang gevangen hebben gehouden. U evenwel vraag ik dringend terug te gaan naar uw klooster of waarheen u maar verkiest en mijn gemoedsrust niet langer te verstoren. Want of u nu blijft of weer vertrekt, ik zal u met geen woord meer antwoorden."

Dit alles heeft zich afgespeeld zoals ik het u vertel. En er zijn ook nu nog veel Brusselaren voor wie dit alles overbekend is en die met mij hetzelfde zullen getuigen. Dezen kwamen dagelijks bij ons op bezoek met als enig doel ons te berichten wat de monniken uitvoerden en wat in de stad werd verteld en ook zelf te zien wat zich in de gevangenis afspeelde.

Na veel aandringen gingen de monniken tenslotte weg, niet naar het klooster doch naar de procureur-generaal. Zij overtuigden hem ervan dat er geen enkele hoop was op een bekering van Gilles, die hun niet eens een antwoord waardig keurde, laat staan dat hij met hun betogen instemde.

De geestvervoering van Gilles

Het was ongelooflijk hoezeer mijn vriend Gilles in deze dagen brandde van Gods vrucht, hoe hij iedere dag opnieuw zich zelf overwon en, alsof hij krachtens een voorgevoel datgene wat komende was, reeds nu met eigen ogen zag gebeuren, zich erop voorbereide gelukzalig heen te gaan. Hij bleef ononderbroken tot God bidden en raakte daarbij soms zo in vervoering dat wie hem had zien bidden, echt gedacht zou hebben dat zijn ziel, verlost en bevrijd van de boeien van het lichaam, naar de hemel was gevlogen en zijn kille en ontzielde lijk op aarde had achtergelaten.

Meer dan eens overkwam het ons dat wij Gilles zochten en dat hij, hoe luid de cipier hem ook riep, niet antwoordde en dat ook niemand kon zeggen waar hij was. Niemand verdacht hem ervan dat hij de gevangenis had verlaten. Hij was immers zo betrouwbaar dat hij zelfs indien de buitendeuren opengestaan hadden (wat vaak genoeg het geval bleek) nog geen voet buiten de deur zou hebben willen zetten om de cipier en zijn vrouw, van wie hij wist dat zij met zijn bewaking waren belast, door zijn toedoen niet in grote moeilijkheden te brengen. Wanneer we hem gelijkvloers niet konden vinden, gingen de cipier en ik naar de kamers boven en we vonden hem dan in de hoek van een slaapkamer, waar hij op zijn knieën zat te bidden, zijn ogen ten hemel geslagen en zijn gezicht onder de tranen.

Maar wat nog wonderlijker mag lijken, hij werd in het vuur van zijn gebed zo zeer meegevoerd dat hij, hoewel wij voor hem stonden en hem luid riepen, ons niet kon horen of zien voordat wij hem beetgrepen en zo uit zijn diepe Goddelijke beschouwing wekten. Alsof hij zojuist uit zijn slaap gewekt was, antwoordde hij ons dan: "Wat wilt u, broeders?"

"Niets, Gilles, alleen maar dat u komt eten."

Dan ging hij met een uiterst opgewekt gezicht naar beneden en bediende iedereen.

Voor zichzelf was hij zo bescheiden en matig op het punt van eten en drinken dat men hem, zolang hij in de gevangenis zat, nooit aan tafel heeft zien zitten. Hij at alleen een klein beetje van hetgeen de anderen overlieten. Drinken deed hij nog veel minder. Ik spoorde hem vaak aan een slokje wijn te nemen maar op een keer of twee na had ik

daarmee geen succes. Dat hij dat niet deed was bij hem geen kwestie van bijgelovigheid maar hij vond het niet nodig en weinig christelijk het lichaam al te goed te verzorgen, temeer omdat hijzelf een blakende gezondheid genoot en veel anderen zag die arm waren en het zeer krap hadden en zelfs niet voldoende brood hadden om in leven te kunnen blijven.

Maar terwijl mijn vriend Gilles binnenshuis zich wijdde aan deze vrome bezigheden, zat daarbuiten de procureur-generaal met de zijnen te beramen hoe zij de man Gods in liet verderf zouden storten. Om dat onder een geloofwaardig voorwendsel te laten gebeuren, hadden ze een nieuwe goddeloze list bedacht. Immers omdat Gilles niet had bevestigd dat er een vagevuur bestond, moest hij nu, zeiden ze, volgens de wet worden gefolterd om er bij hem uit te trekken wat zijn daadwerkelijke overtuiging op dit punt was. Maar dat was alleen maar een loos voorwendsel dat geen enkel ander doel had dan hem om te brengen zonder al te veel beroering onder de bevolking, omdat ze wel wisten dat zijn naam hij alle rechtschapenen een zeer goede klank had.

Gilles' afscheid

Dus stuurden ze op 22 januari zeer vroeg in de ochtend, toen de klok nog geen vijf had geslagen, wachtslieden naar onze gevangenis om Gilles nog voor zonsopgang (want ze waren bang voor het volk) naar een andere stedelijke gevangenis te brengen om hem daar te folteren. Want waar wij vertoefden, was geen foltertuig en het was ook niet gebruikelijk daar iemand te folteren. Zodra ze bij ons waren binnengelaten en Gilles wist wat zij van hem wilden, ontving hij hen heel opgewekt. En omdat zij even bleven wachten tot onze cipier, die met hen mee wilde gaan, zijn kleren had aangeschoten en het steenkoud was, liet Gilles de wachtslieden in de keuken en stookte hij het vuur wat voor hen op.

Hij liet die wachtslieden daarna hij het vuur achter en repte zich naar mijn bed. Nadat hij om Gods zegen had gebeden zoals zijn vaste gewoonte was, zei hij: "Mijn broeder, de wachtslieden zijn er om me mee te nemen naar een mij onbekende plaats, maar voor zover ik op mijn vermoedens kan afgaan is het om ter dood te worden gebracht of om andere afschuwelijke wreedheden te ondergaan, waarvoor ik overigens niet bang ben. Sterker nog, als het nodig is, zal ik het allebei graag ondergaan voor de glorie van onze Heere Jezus Christus.

En omdat ik u misschien niet meer zal zien terwijl ik nog word belemmerd door de boeien van dit aardse lichaam, wilde ik u nog even zien alvorens ik uit dit leven vertrek. In de eerste plaats wil ik u bevelen in Gods genade, waarvan ik weet dat die in u woont. Verder wil ik u aansporen in uw standvastigheid te volharden en u bidden en bezweren bij het schrikwekkende oordeel van God, voor Wiens aangezicht wij allen binnenkort staan, u mijn dood noch ongeacht welke andere gevaren van de wereld aan te trekken, maar u daarover te verheugen en ondanks het razen van de massa's en de verschrikkingen en bedreigingen van de duivel ongebroken te blijven doorvechten tot u met ere de eindstreep van uw roeping hebt bereikt.

Broeder, in deze wereld kan er voor een sterveling niets bestaan dat blijft of beklijft, zolang als wij, heen en weer gesmeten op de golven van onze ontzaglijke ellende, als zwervers zonder vaste woonplaats in dit vlees ronddolen. Wij moeten smachten en hunkeren naar dat ene hemelse vaderland, dat het rechtmatig erfdeel is van de kinderen Gods en waar wij binnenkort allen bijeengebracht zullen worden om samen eeuwig te leven. U ziet dat ik nu van u gescheiden word en door onbekende mensen hiervandaan word weggevoerd naar plaatsen die mij volledig onbekend zijn. Maar

omdat ik zeker weet dat dit Gods wil is, betreed ik vastberaden en welgemoed deze weg waartoe ik mij door God geroepen voel, of hij nu naar het leven of naar de dood leidt. Eenzelfde lot zal u binnen niet al te lange tijd te wachten staan. Want zo is en was altijd al 's levens loop.

Maar ik bezweer u bij de barmhartigheid van God, laat u niet ontmoedigen door welke menselijke wreedheden dan ook, laat u door geen enkel gevaar breken en wees niet bedroefd vanwege mijn dood. Misschien komen er lieden om ook u hiervandaan weg te voeren, aan foltering en onderwerpen of anderszins op tal van manieren wreed te behandelen. Bedenk dan dat het maar mensen zijn, Gods vijanden, vervolgers van de hemelse leer, die tegen u niet meer vermogen dan God hun toestaat. God staat hun echter slechts zoveel toe als hij nuttig en nodig oordeelt om uw geloof op de proef te stellen of zijn glorie te doen toenemen. Overweeg bij uzelf ondertussen uw zoveel verhevener waardigheid en bezie aandachtig hoezeer u, gestut en geleid door de hand en de aanwezigheid van God, hun meerdere bent.

U hebt weliswaar de satan tot vijand, die in zijn vlamme haat tegen de Zoon van God gebruik maakt van zijn onderdanen, die in hun onvoorstelbare razernij overal ter wereld tekeergaan, de kinderen van God vervolgen, de ware kerk van Christus, waarin de stem van het evangelie klinkt, wreed verwoesten en plunderen, kortom, dat moet ik toegeven, een grote en geduchte vijand. Echter, hij die ons verdedigt en beschermt, de Zoon van God, heeft lang geleden die vijand van de menselijke soort bestreden en, smadelijk verslagen en overwonnen, aan de voeten van zijn gelovigen gelegd zodat hij ons, die door het geloof in Christus in diens lichaam zijn ingelijfd, geen kwaad meer kan doen. Als nu die bandieten niet ophouden ons te belagen, ons van tijd tot tijd met hun giftige angels steken en ons in de rug aanvallen, moeten wij ons goed blijven realiseren dat Christus, onze overwinning, bij ons is en onze strijd gadeslaat. Hij zal niet dulden dat iemand onzer boven vermogen verzocht wordt. Hij zal integendeel met de verzoeking ook voor de uitkomst zorgen. Van alles wat hij ons in Zijn broederlijke genegenheid laat overkomen, moeten wij aannemen dat het voor ons alleszins noodzakelijk en heilzaam is.

Of dacht u dat God de Vader zijn zorg voor ons heeft laten varen? Ziet u met wat voor een zorgzame liefde God heel de schepping beschermt, verfraait en kleedt met een wonderbaarlijke schakering van kleuren en vormen en met hoeveel zorg en toewijding de Wijsheid van God zich met ons vermeit door samen met ons vorm en kleur te geven aan zelfs het kleinste bloempje, dat Hij ten behoeve van de mensen heeft geschapen? Hij laat zelfs het onaanzienlijkste van die bloempjes niet verdwijnen zonder dat het volgens de eeuwige wet van de natuur het jaar daarop herleeft, getooid met groter fleur en zwier dan tevoren. En zou Hij zich dan afwenden van dit unieke en bewonderenswaardige, naar Gods beeld gemaakte, werkstuk, in welks ziel Hij een vleugje van Zijn eigen Goddelijkheid heeft gegrift, waarin nog steeds enige vonken van dat vroegere, volmaakte beeld oplichten of zou Hij dat verwaarlozen? Neen, Hij zal dat nooit in de steek laten, temeer omdat deze uitermate voortreffelijke menselijke natuur in de allereerste plaats daartoe geschapen is om meer dan alle overige schepselen de almacht van zijn Schepper te erkennen, Diens glorie te prijzen en Diens eeuwige leven met hem te delen.

Als u zo'n machtige verdediger hebt, wat hebt u dan de dreigementen van de mensen te vrezen? Wat kunnen die nietige wormpjes u voor kwaad doen als God u beschermt? Broeder, verheffen wij onze harten tot God, laten we moed vatten en, zoals afgeleefde oude mannen steunen op hun stok om veiliger en vaster ter been hun weg te gaan, zo moeten ook wij onze Verlosser Christus van ganser harte omhelzen en als het ware steunend op die zeldzaam veilige stok onbevreesd de woestijn van deze wereld

betreden tot wij de door God voor ons getrokken grenzen bereiken.

Ongeacht wanneer het einde daar is of hoe dat voor de christenmens eruit ziet, er kan hun die in het lichaam van Christus opgenomen zijn en daarop als een onoverwinnelijk bolwerk tegen alle hinderlagen van de wereld vertrouwen, niets onverwachts, niets smartelijks of al te vreeswekkende overkomen. Integendeel, we moeten het als een zeer grote winst beschouwen als wij spoedig, bevrijd van de verschrikkelijke ellende en gevaren van deze wereld, worden overgebracht naar het hemelse leven met de eeuwige majesteit. Indien God u uit deze gevangenis wil bevrijden, bedenk dan, broeder, dat u niet, zonder Zijn bewonderenswaardig plan gespaard bent zodat Hij uw geloof in een nog zwaardere strijd op de proef kan stellen. Daarom moet u uw ziel op nog zwaardere beproevingen voorbereiden zodat in overeenstemming met uw roeping Gods glorie in u als Zijn trouwe dienaar steeds helderder gaat stralen...."

Op het moment dat Gilles dit zei, werd hij geroepen door de wachtslieden, die hem wilden wegbrengen, zodat hij gedwongen was ons gesprek af te breken. Ik had al die tijd aan zijn lippen gehangen en de tranen biggelden over mijn wangen. "Broeder" zei hij "ik word gedwongen u te verlaten. Niets had mij op dit moment zwaarder kunnen vallen. Maar ik moet dit menselijk lot gelijkmoedig ondergaan en aan de roepstem van God gehoorzamen. Ik weet niet of ik u nog eens kan weerzien. Als ik het overleef, kom ik u ofwel bezoeken als dat van de tirannen mag, ofwel, ik laat u, waar ik dan ook mag zijn, alles weten wat er met mij gebeurt. Ondertussen, allerbeste broeder, het ga u - voor altijd - goed in Hem Die ons leven en onze sterkte is en Wiens geest en kracht mij, naar ik voel, al zeer krachtdadig bijstaat. Ik bid u dat u in onafgebroken gebeden mijn leven en mijn zaligheid aan God aanbeveelt." Zo is die heilige man bij mij weggevoerd, zonder dat ik hem van mijn kant behalve met mijn tranen en zuchten iets heb kunnen antwoorden.

Transport en foltering van Gilles

Ze brachten hem naar een andere stadsgevangenis, waar hij werd gefolterd onder geen ander voorwendsel (zoals ik eerder al zei) dan dat hij had geweigerd met stelligheid te verklaren of er wel of niet een vagevuur bestond. Tijdens die folteringen ondervroegen ze hem juist helemaal niet over het vagevuur of enig ander christelijk geloofspunt. Het ging er hun alleen maar om dat hij zijn medegevangenen zou verraden en dat hij hun zou vertellen welke verdachten hij in de stad kende.

Maar de man Gods, die zo goed van inborst was, dat hij liever zelf de meest wrede dood tegemoet wilde gaan dan dat wie dan ook door zijn schuld in gevaar zou komen, heeft niemand verraden. Volgens mij was het echter een buitengewoon Godswonder dat hij er bij al dat vreselijke gemartel fysiek nog zo goed vanaf gekomen is.

Toen het bekend werd dat Gilles naar elders was overgebracht, kreeg hij uit de stad nog diezelfde dag zeer veel bezoek. Vooraanstaande burgers stuurden hem alle geneesmiddelen die voor zijn verzorging nodig waren.

Daags nadien kwam de pastoor (Hippo de Campo Nigri) van de voornaamste kerk, die toegewijd is aan ene heilige Goedele, bij hem op bezoek. Die pastoor werd in de stad algemeen de paus van Brussel genoemd. Hij straalt namelijk een zekere voornaamheid uit en heeft een eerbiedwaardig voorkomen, al zit er in heel dat grote lijf geen greintje ware leer maar een massa goddeloosheid. Om met één woord de staat van dienst van die man te karakteriseren: het is een echte epicurist, die er bekend om staat dat hij zich zijn hele leven lang aan vele grove wandaden schuldig heeft gemaakt en zich meer aan

de geneugten des vlezes gelegen laat liggen dan aan de ware leer. In het algemeen lacht hij daarover lichtelijk en hij heeft er zoveel dedain voor dat hij kennelijk volstrekt geen idee heeft van het ambt dat hij vervult.

Die befaamde Brusselse paus kwam, God betere 't, om Gilles van zijn dwalingen te bekeren. Gilles ontving hem aller-hoffelijkst, stookte het vuur wat op zodat hij het niet koud zou hebben, gaf hem een gemakkelijke stoel bij de haard en bediende hem met een voorkomendheid die niet groter had kunnen zijn als hij zijn eigen vader voor zich had gehad. Hij luisterde vriendelijk naar wat hij zei en begreep daaruit meteen dat de man niet oprecht was en een losbol maar hij bleef hem zeer beleefd antwoorden.

Na het middagmaal kwamen de monniken weer om hem nog meer te kwellen. Gilles verzocht hun naar het klooster terug te gaan en hun onnutte inspanningen niet te hervatten. Zij gingen daarop terug naar de rechters en vertelden dal zij het opgaven omdat Gilles zelfs niet naar hun betogen wilde luisteren.

De volgende dag, het feest van *Paulus' Bekering*, de vijftiengste januari, beslisten de rechters in raadkamer bij onherroepelijk vonnis dat Gilles zou worden verbrand. Ze deden dat op een dusdanige wijze dat mensen die al lang in de stad woonden en de rechtsgang goed kenden, beweerden dat het sinds mensenheugenis nog niet was vertoond dat een doodvonnis zo werd gewezen. Wanneer ze immers iemand wilden veroordelen, was de gewoonte dat de rechtbank in aanwezigheid van de verdachte uitspraak deed ter openbare zitting.

Maar in deze zaak van Gilles wilden ze heel anders te werk gaan. Ze waren namelijk bang — en de toestand was daar inderdaad naar—dat als Gilles over de openbare weg werd opgebracht om de doodstraf tegen zich te horen uitspreken, de burgerij hem onderweg met geweld zou bevrijden. Daarom wezen ze het vonnis in raadkamer, in het geheim, en na het middagmaal lieten ze dat vonnis door enkele griffiers in de gevangenis aan Gilles aanzeggen.

Toen Gilles zijn vonnis hoorde, *dankte hij God op zijn knieën omdat die hem eindelijk waardig geoordeeld had te sterven wegens zijn opkomen voor de zuivere hemelse leer*. Hij deed dat met zoveel Godsvrucht, zoveel gevoel, zoveel zeggingskracht dat hij, naar men zegt, zelfs de mannen die hem zijn vonnis waren komen aanzeggen, tot tranen bewoog. Daarna bedankte hij ook zijn rechters omdat die op zo'n gelukkige manier zijn zaak hadden afgesloten en vervolgens nog de griffiers omdat zij dit goede nieuws aan hem hadden gebracht. In het bijzonder wenste hij echter zichzelf geluk met een dergelijk gelukkige afloop, die hij als een onmiskenbaar en zeldzaam geschenk van God zag.

Kort nadien heeft hij datzelfde nieuws als was het een geweldige gelukstijding (en dat was het inderdaad) via een Brusselse burger aan ons laten weten. Mij werd het erg droef te moede toen ik dat in- en intrieste ongeluksbericht hoorde, ofschoon ik van de andere kant voor Gilles blij was vanwege zijn opmerkelijk grote onverschrokkenheid en wenste dat ik ook zo sterk zou blijken te zijn wanneer mij eenzelfde lot zou treffen.

De uitvoering van het vonnis

Toen nu de veroordeling van Gilles in de stad bekend werd, ontstond er onder de hele bevolking onrust en het zag er naar uit dat er overal in de stad onlusten zouden uitbreken. Vanaf de preekstoel probeerden predikanten dan ook de opschudding onder het volk te bedaren door talrijke leugens tegen Gilles te bedenken maar ze bereikten er niets mee.

Tenslotte realiseerden de rechters zich dat ze het tegen Gilles gewezen vonnis niet ten uitvoer konden leggen zonder dat het in de stad tot relletjes zou komen en daarom riepen ze de volgende dag alle gilden van de stad op één plaats bij elkaar. Daaruit rekruteerden zij een flink detachement schutters, dat een dag later, gewapend en wel, op de markt moest staan wanneer het doodvonnis aan Gilles zou worden voltrokken.

Zo waren er dus op het aangegeven tijdstip op de markt meer dan zeshonderd gewapende mannen te zien, van wie de meeste, ingeval er onder het volk een opstootje zou ontstaan, veel liever de wapens hadden willen opvatten tegen de rechters dan aan die goddeloze lui bescherming te bieden. Toch waren de andere mensen erg bang van de aanblik van die gewapende macht, die daar op liet eerste gezicht gezien klaarstond om de rechters te beschermen.

Die rechters echter, die immers heel goed wisten dat het volk hun buitengewoon vijandig gezind was, waren er ondanks de dekking van deze schutters niet gerust op dat hun beveiliging voldoende was. Daarom lieten zij Gilles nog voor het licht werd van de gevangenis overbrengen naar het stadhuis, dat aan de markt ligt. Ze waren namelijk bang dat zij niet al hun macht niet zouden kunnen verhinderen dat de burgerij hem zou bevrijden, indien hij bij daglicht daarheen werd gebracht.

Het was de ochtend van de zevenentwintigste januari van het afgelopen jaar toen de godvergeten beulsknechten Gilles om tien uur uit het stadhuis naar de plaats van executie brachten. Vlak bij de uitgang van het stadhuis staat een stenen Mariabeeld en Gilles kreeg het bevel voor dat beeld te knielen en de heilige Maagd te aanbidden.

Hij antwoordde dat hem uit het evangelie bekend was dat uitsluitend God aanbeden mocht worden en dat alleen God in geest en waarheid moest worden gediend. Ze konden beter doorlopen en hun karwei afmaken. Toen gaf de procureur-generaal, hoogst verontwaardigd omdat hij het stenen beeld niet wilde aanbidden, opdracht hem onverwijd te verbranden.

Toen men hem naar de plaats van executie had gebracht en hij de ontzaglijke hoop takkenbossen zag die daar bij elkaar lagen, zei hij met duidelijke stem: "Waartoe was het nodig zoveel hout bij elkaar te slepen om dit nietige lichaam te verbranden? Een paar bussels waren daartoe meer dan voldoende. Waarom houdt u niet liever rekening met de behoeftigen en laat u dit hout niet onder de armen verdelen? U ziet toch dat dezen her en der in de stad omkomen van de extreme kou."

Er was op de bewuste plaats een soort huisje van hout en van stro in elkaar gezet en de beulen wilden hem daarin laten plaatsnemen om hem daarbinnen naar plaatselijk gebruik te wurgen zodat de terechtstelling niet zo wreed zou lijken als wanneer het vuur het lichaam van een levende verbrandde.

Gilles zei toen: "U hoeft die moeite niet te doen, broeders. Ik ben immers niet bang van het zien van vuur en die vlammen wil ik graag zien en doorstaan voor de eer van onze Heere Jezus Christus, die om mijnentwille zoveel zwaardere folteringen naar lichaam en geest heeft doorstaan. Laat mij even bidden. Daarna zal ik uit mezelf het huisje binnengaan en alles doen wat u wilt."

Daarop heeft hij, geknield en zijn ogen naar de hemel gericht, gebeden.

Na de beëindiging van zijn gebed stond hij op om het houten huisje binnen te gaan. Maar voordat hij dat deed, trok hij zijn schoenen uit en zei: "Geef deze aan een arme die erom verlegen is. Want waar is het goed voor ze nodeloos mee te verbranden?" Toen hij het huisje was binnengegaan, ging hij op zijn knieën zitten in een houding die het deed voorkomen als richtte hij uit de diepste diepte van zijn hart een gebed tot God

en beval hij zijn lichaam en ziel met een opmerkelijke vurigheid aan God de Vader aan.

Daarop staken de beulsknechten het strooien huisje aan en Gilles kwam daarin om. Er werden schildwachten op post gesteld, die tot twee uur 's middags zijn as bewaakten. Daarna hebben de beulsknechten op last van de magistraat de as tot het laatste restje in de rivier gestrooid.

Onrust onder de bevolking

Toen ontstond er een hevig gemor in de stad en de mensen spraken in felle bewoordingen schande van een dergelijk goddeloos optreden. De goddeloze monniken vertelden daarentegen overal rond dat Gilles terecht was verbrand omdat hij het altaarsacrament had geloochend, ofschoon voor veel hoogst betrouwbare mensen in de stad juist het tegendeel vaststond. De priesters probeerden vanaf de preekstoel de rechters vrij te pleiten, alhoewel niemand van hen (voor zover ik althans heb gehoord) behalve dan die ene godloze pastoor van De Kapel, het heeft gewaagd Gilles *een ketter* te noemen. Zo geliefd was hij, óók bij zijn vijanden. Velen bleken onbewimpeld en luide ten overstaan van het kerkvolk de rampspoed van ons tijdsgewricht te betreuren, waarin de waanzin zover was doorgeslagen dat mensen die prat gingen op de naam van Christus wel farizeeërs, misdadigers, ongelovigen en godslasteraars mochten zijn maar geen echte christenen.

Sindsdien bestaat er een grote afkeer van heel het monnikendom en de clerus, die vanouds toch al weinig in de gratie stonden. En als ze weer eens bij een burger aan de deur komen voor een aalmoes, stuiten ze op een botte weigering en wordt hun bovendien meteen ingepeperd dat je toch onmogelijk kunt verwachten dat iemand iets geeft aan lieden die weldaden vergelden met de dood op de brandstapel. Gilles was immers uitsluitend verbrand omdat hij al zijn bezit onder de armen had verdeeld. Zij wilden hun echter niets geven om niet op hun beurt door toedoen van hen op de brandstapel terecht te komen. Ook nu nog zingen de kinderen in Brussel daar een liedje op.

DEEL 3

HISTORIE VAN MARTELAREN DOOR A. VAN HAAMSTEDÉ

“In de Franse vertaling van de mémoires van Francisco de Enzinas, dateert van 1558. *Van Haamstede heeft dit werk niet gelezen; hij geeft bijv. heel andere gegevens over de martelaar Gillis Tielmans* (Gesch. p. 117, 118; de Enzinas, p. 136 ev; p. 253 ev.). De uitgave van het Martelaarsboek van Van Haamstede dateert van maart 1559.”
Adriaan van Haamstede en zijn martelaarsboek, door A. J. Jelsma.

Francisco San Roman

JAAR 1541

In het jaar 1541 werd er een Spanjaard, Francisco San Roman genaamd, door de Spaanse kooplieden te Antwerpen naar Bremen in Neder-Saksen om enig geld gezonden. En, aangezien hij graag weten wilde, welke godsdienst er toch bij de Duitsers en Saksers, die in Spanje zo gehaat en gevloekt was, beleden werd, bezocht hij te Bremen de kerk. Ofschoon hij weinig van de Hoogduitse taal verstond, verleende God hem nochtans de bijzondere genade, dat hij de predicatie ten dele begreep, en daarna met de predikanten daar, vooral met de heer Macabes zolang omging, totdat hij de hoofdzaken der christelijke leer juist vernomen en die geheel beleden heeft.

Toen hij te Antwerpen gekomen was, en vernomen werd, dat hij van godsdienst was veranderd, lieten de monniken hem daar terstond gevangen nemen, en vroegen hem onder andere, of hij niet geloofde, dat de paus van Rome de stedehouder van Christus en het hoofd der christelijke kerk was, die alle schatten der kerk in zijn macht had, die naar zijn believen alle dingen binden en ontbinden, ja zelfs nieuwe artikelen van het geloof maken en de vorige vernietigen kon.

Francisco antwoordde daarop, dat hij van al deze dingen niets geloofde, dat hij er zeker van overtuigd was, dat de paus de ware antichrist en uit de duivel was, aangezien hij als vijand van Christus zich goddelijke eer toe-eigende, en op aandrijven van zijn vader de duivel alle zaken met elkaar vermengde en verwarde om zijn bedrog daarmee goed te maken en te bedekken, waardoor hij de kudde van Christus verstrooide en zijn lammeren verscheurde en verslond. Toen nu Francisco de majesteit van de paus dus aantastte, en daarenboven de kramèrij der mis, het vagevuur en de pauselijke aflaat verwierp, scholden zijn landslieden, de Spanjaarden, en de monniken hem vooreen godslasteraar, en begonnen hem met de vuurdood te dreigen.

Francisco antwoordde daarop: “Ik weiger niet wegens deze mijn belijdenis te sterven; ja ik acht het een bijzondere eer te zijn, de leer van Christus met mijn bloed te bevestigen, Die voor mij, armen zondaar, vroeger ook Zijn dierbaar bloed op het hout des kruises vergoten heeft. En, ofschoon gij uzelf voor geweldige en machtige lieden acht, nochtans kunt gij mij niet anders ontnemen of iets anders verbranden dan deze ellendigen zondigen wormenrok. Ik heb geleerd hem te vrezen, die te gebieden heeft over het lichaam en de ziel. Zalig zal ik mij achten, wanneer ik slechts, tot mijn heil, van uw tirannische en boze gemeenschap verlost, in de eeuwige vreugde en

heerlijkheid mag opgenomen worden."

Deze toespraak hinderde de monniken derwijze, dat zij de boeken van Luther, Melanchton, Oecolampadius, ja zelfs het Nieuwe Testament, dat hij van Bremen had meegebracht, voor zijn ogen verbrandden. Toen Francisco zag, dat deze snoodaards ook het Nieuwe Testament niet spaarden, sprak hij hen met krachtige woorden op hoogst ernstige wijze aan. Ten gevolge daarvan werd hij door zijn landgenoten, alsof zij uitzinnig waren, naar een toren zes mijlen van Antwerpen gebracht, waar hij in de duisternis, in een diepe kuil onder de grond gedurende acht maanden, onder zware verdrukking moest vertoeven.

Eindelijk werd hij weer losgelaten, en terwijl keizer Karel de vijfde omstreeks die tijd te Regensburg een rijksdag hield, reisde Francisco daarheen, sprak de keizer zelf driemaal met grote vreugde aan, en vermaande hem, dat hij zijn landen van de zwerm der valse leer zuiveren en de ware godsdienst weer invoeren moest. Hij overtuigde hem ook, dat de Duitse vorsten, die geprotesteerd hadden, en de Staten een betere zaak voorstonden, en dat hun gevoelens omtrent de godsdienst oneindig oprechter en meer waarachtig waren dan die der Spanjaarden, die in hun afgoderij en andere dwalingen ten enenmale verblind en verzonken bleven. In het begin luisterde de keizer goedgunstig naar hem, en antwoordde hem vriendelijk, dat hij op zijn bede wilde letten, ja, dat hij er reeds werk van maakte, de zaak ten goede te schikken.

Toen Francisco de keizer voor de vierde maal wilde aanspreken, werd hij door de Spanjaarden aangegrepen, en zou in hun eerste woede bijna in de Donau geworpen zijn, indien de keizer dit niet had verhinderd. De keizer beval, dat men hem gerechtelijk moest onderzoeken.

In de eerste plaats werd hij in een onreine gevangenis geworpen, daarna met andere boosdoeners op een wagen gesmeten, en moest het keizerlijke hof volgen. Zoals sommigen zeggen is hij zelfs met de keizer, die toen een tocht naar Afrika ondernam, naar Afrika en van daarnaar Spanje gebracht, aan de inquisiteurs overgeleverd, en andermaal in een verschrikkelijke, diepe en duistere gevangenis geworpen, en eindelijk tot de vuurdood veroordeeld. Toen hij daaruit geleid en voorbij een houten kruis gevoerd werd, wilden zij hem dwingen dat kruis te aanbidden. Francisco wilde dit echter op generlei wijze doen, en zei: "De ware christenen zijn niet gewoon hout en steen te aanbidden. Ik ben een christenmens en gevoel de hulp en de bijstand van God in mijn hart. Gaat daarom nu maar voort en brengt mij ter plaats waar ik sterven moet."

En dit geschiedde ook. Onder het volk had er een groot geroep plaats, dat deze ketter het kruis niet had willen aanbidden. Terstond daarna, zoals de beeldendienaars van nature tot leugens genegen zijn, schreven zij aan dit kruis een Goddelijke kracht toe, en zeiden, dat dit kruis zoveel macht en kracht bezat, *dat het zich door zulk een vervloekte ketter niet had willen laten aanbidden*. Ja, het duurde niet lang, of het gerucht werd verbreid, dat men een bijzonder wonderteken aan dit kruis opgemerkt had; waarom iedereen met messen naar dit kruis liep, teneinde een stukje van dit heiligdom machtig te worden.

Toen men aan de brandstapel gekomen was, hielden de priesters en hun aanhangers voortdurend bij Francisco aan, om hem tot herroepen te bewegen. Doch Francisco verzocht hun met een onbeschroomd hart en een vrijmoedig gelaat, dat zij er een einde aan zouden maken, en het vonnis, dat over hem geveld was, uitvoeren; dat het nodig was, de tijd niet te vergeef, te verspillen, en zij toch met hun aanhouden niets vorderden. Zo werd dan eindelijk het hout aangestoken.

Toen Francisco geruime tijd in de vlammen gestaan had, trokken zij hem er weer uit,

terwijl zij meenden, dat hij zou herroepen. Alles was echter tevergeefs; want Francisco bleef standvastig. Onder andere zei hij ook: "Hoe kunt gij toch zo nijdig en afgunstig zijn, dat gij mij met dat talmen zulk een groot goed, waarnaar ik zozeer verlang, kunt misgunnen?" Daarop werd hij terstond verbrand.

Wel is het te verwonderen, en Gods genade en barmhartigheid daarom zeer te prijzen, dat Hij in de grote en verschrikkelijke duisternis, waarin Spanje nog heden meer dan enig ander volk verkeert, deze Spanjaard en nog anderen verlichtte, en tot kennis van Zijn goddelijke waarheid liet komen. Immers, een van de roomse basiliken heeft zelf gezegd, dat hij Duitsland en Engeland wel had verloren, maar dat hij Spanje nog behield, als zijn kuise en onbevleete dochter.

Joost Jusburgh (Ousbergen)

JAAR 1544.

Toen de vijanden der waarheid Joost Jusburgh te Leuven lieten zoeken doch hem niet vonden, vernamen zij, dat hij naar een abdij twee mijlen van die stad gegaan was, om daar de klederen van de monniken te herstellen, daar hij een kleermaker van beroep was. Zij baden de landvoogd van Brabant, om hem gevangen te nemen, die hem dan ook, terwijl hij aan zijn werk was, door enige schutters in de abdij liet vatten en gevangen nemen. Toen hij hem bezocht, vond hij het Nieuwe Testament en enige prediciën van Luther bij hem, over welke buit zij zich verblijdden, en hem gebonden naar Brussel overbrachten. De volgende dag kwamen er twee raadsheren tot hem, die hem vroegen, wat hij van de Leuvense artikelen dacht, te weten van de pauselijke macht, van het vagevuur, van de offerande der mis, van de aflaten, van de sacramenten en andere artikelen. Hij antwoordde daarop kort, dat hij geloofde, dat de gerechtigheid, de heiligheid en de verlossing van het menselijke geslacht de mensen uit loutere barmhartigheid geschonken worden. Toen zij hem vroegen, waarom hij zulke boeken bij zich droeg, aangezien het hem niet betaamde dergelijke boeken te lezen, antwoordde hij, dat het hem wel betaamde te lezen, wat tot zijn zaligheid nodig was; dat de zaligheid, die in het Nieuwe Testament vervat is, hem niet minder aanging dan grote heren of groten vorsten. Doch zij zeiden: "Het zijn ketterse boeken." Hij antwoordde: "Ik beschouw ze voor goede en heilzame boeken."

Op zeer scherpe wijze vorderden zij van hem, dat hij zijn geloofsgenoten, die met dezelfde ketterij besmet waren, zou aanwijzen. Hij antwoordde echter, dat hij geen ketter was, daar hij niets anders geloofde dan de leer van de Zoon van God, en dat hij niemand voor kettters hield, dan die de zuivere leer vervolgen. Op het woord vervolgen, ofschoon hij niemand noemde, werden zij zeer beroerd, en bedreigden hem, dat zij hem zo zouden mishandelen, als zij nog niemand gedaan hadden, ja, dat zij hem met gloeiende tang het een lid na het andere van het lichaam zouden scheuren, indien hij zijn geloofsgenoten niet bekend maakte. Daarop zei hij, dat de landvoogd in het klooster een aantal monniken rondom hem had gevonden, met wie hij gesproken had. Wilden zij die gevangen nemen, dat moesten zij naar hun goeddunken handelen.

Toen de commissarissen zagen, dat zij niets van hem vernemen konden, lieten zij hem weer naar de gevangenis brengen, en gedurende negen weken op een hoge afgesloten kamerplaatsen, zodat niemand met hem spreken kon. Daarna bracht men hem naar Leuven, om zijn geloofsgenoten daar aan te wijzen, doch tevergeefs, want hij had bij

zichzelf besloten, zich liever in stukken te laten scheuren, dan zijn lieve vrienden en medebroeders in gevaar te brengen.

Te Brussel andermaal in de gevangenis gebracht, liet de landvoogd hem voor het gerecht stellen. In die vergadering stonden de beide bovengenoemde raadsheren op, die zijn vrijmoedige belijdenis gehoord hadden, lazen die in het openbaar voor, en vroegen hem, of dit zijn belijdenis niet was.

Hij antwoordde daarop: Ofschoon gij de getuigenissen, waarmee ik mijn belijdenis bevestigd heb, er hebt uitgelaten, erken ik deze enkele artikelen, en ben bereid die op grond van het goddelijke Woord te bevestigen."

Toen zeiden zij: "Aangezien gij deze artikelen voor de belijdenis van uw geloof erkent, verlangen wij, dat gij die herroept, want zij zijn ketters en tegen onze heilige moeder de roomse kerk. Maar, indien gij daarbij volhardt zal men u levend verbranden, en anderen tot een afschrikkend voorbeeld op een ongehoorde wijze pijnigen."

Joost antwoordde: "Ik zou met mijn weten niet graag een slecht gevoelen aanhangen, maar heb ik, op menselijke wijze, ergens in gedwaald, dan verlang ik, dat men mij op grond der Heilige Schrift terecht brengt."

Zij zeiden: "Veel redetwisten baat hier niet, men wil, dat gij uw schandelijke gevoelens zult herroepen."

Joost antwoordde: "Ik zie niets kwaads in mijn artikelen, en daarom kan ik ook niets herroepen, of ik zou tegelijk de eeuwige waarheid Gods moeten verloochenen. Dat ben ik nimmer voornemens te doen."

Zij zeiden echter: Opdat gij u niet te beklagen zoudt hebben, dat men u zou hebben overhaast, zal men u tot morgen tijd geven om u te bedenken." Aldus lieten zij hem ditmaal weer naar de gevangenis brengen.

De volgende dag op Vrijdag de 5e januari, kwamen de dienaren der stad in de gevangenis, en brachten Joost weer voor het gerecht. Toen hij voor de rechters stond, vroegen zij hem: "Zijt gij in deze nacht van gevoelen veranderd, en wilt gij herroepen? Indien gij u niet haast en herroept, moet gij sterven."

Joost antwoordde daarop: "Ik ben bereid uit de Heilige Schrift van u te leren, en ben ook bereid mijn artikelen met de Heilige Schrift te verdedigen. Wilt gij mij niet onderwijzen noch aanhoren, maar met mij tegen recht en met geweld handelen, bedenkt, dat gij Gode daarvan rekenschap geven moet. Wat mij aangaat, ik zal met Gods hulp de eeuwige waarheid Gods voor de mensen niet verloochenen."

Doch de rechter antwoordde: "Men behoeft hier niet te redetwisten, maar, wanneer gij u voor zulk een goede redetwister houdt, dan zullen wij na etenstijd twee of drie geleerden zenden; met hun kunt gij dan zolang redetwisten, totdat gij moe wordt."

Intussen veroordeelden zij hem, dat hij als een ketter tot as zou verbrand worden. Toen Joost dit vonnis vernam, viel hij op de knieën, en dankte God allereerst en ook daarna de rechters, dat zij hem door dit vonnis van alle jammeren van het vergankelijke leven wilden verlossen.

Des namiddags kwamen tot hem twee geestelijken, van wie de één een predikmonnik en doctor der Heilige Schrift, een rechte huichelaar, en de ander een bedelmonnik was. Men liet deze beiden in een kamer met Joost alleen gaan, opdat zij hem de gehele dag met hun vragen zouden kwellen.

In de eerste plaats zeiden zij, dat zij door de raadsheren waren gezonden om hem te troosten, en de zaligheid zijner ziel hem op het hart te drukken, aangezien hij geen hoop kon voeden om het tijdelijke leven te behouden; daarom baden zij hem, dat hij zijn ziel niet tegelijk met het lichaam in gevaar zou brengen. Joost verzocht hun daarentegen, dat zij maar weer naar huis zouden gaan, en zich over hem niet moesten

bekommeren, en hem geen verdriet zouden aandoen. Of, indien zij toch iets voor hem doen wilden, dat zij de rechter zouden verzoeken, dat hij onthoofd mocht worden; wanneer zij dit voor hem konden gedaan krijgen, dan was alles goed, en zij konden weer naar hun klooster terugkeren.

De monniken beloofden, dat zij hun best wilden doen, om dit, indien het mogelijk ware, voor hem te verwerven. Zij bleven niet lang uit, kwamen terstond terug, en bleven bijna voortdurend in de gevangenis bij hem.

Na het uitspreken van het vonnis zat Joost nog drie dagen gevangen, en zij wilden hem niet ter dood brengen voor de volgende Maandag, op hoop, dat hij intussen zou herroepen. Des Zondags in de vroege, toen de monniken zagen, dat Joost geenszins wilde herroepen, gaven zij hem te kennen, dat er hoop bestond, dat hij met het zwaard zou worden gedood; doch de monniken zeiden hem niet, dat de koningin toegestaan had hem met het zwaard te doden, maar gaven alleen voor, dat dit wellicht zou mogen plaats hebben, teneinde zij hem des te beter zonden kunnen dwingen, en van hem verkrijgen, wat zij begeerden. Zij hielden daarom sterk bij hem aan, dat hij zou biechten opdat het volk weten zou, dat hij als een vroom christen gestorven was. Doch Joost wilde er niet naar horen, en zei, dat hij aan God zijn zonden gebiecht had, vertrouwende, dat hem door Jezus Christus zijn zonden vergeven waren, en dat hij het lichaam en bloed van Jezus Christus reeds sedert lang door het geloof in de geest ontvangen had, enz.

Onder hen, die tot Joost kwamen, om hem van de waarheid tot de afgoderij te doen afvallen, was ook de pastoor van de kapel, door wiens tussenkomst hij in de gevangenis was geworpen. In de nacht voor de morgen, dat hij zou worden ter dood gebracht, gaf men de anderen gevangen christenen vrijheid, om Joost eens te mogen aanspreken en afscheid van hem te nemen. Hij werd zwak, en had grote dorst. Men bracht hem wijn; maar hij dronk weinig, en klaagde zeer over de dorst.

Toen hij in de gevangenis een groot aantal mensen rondom zich vergaderd zag, deelde hij in een voortreffelijke rede mee, hoe gewillig hij zich de Heere opofferde, en wekte de omstanders op tot gelijke standvastigheid. Met vele troostrijke spreuken uit de heilige Schrift sterkten de omstanders, onder wie zich ook Gillis Tieleman bevond, hem andermaal, en baden met gebogen knieën voor hem tot God.

Toen zij de gehele nacht bij Joost hadden vertoefd, en zagen, dat de dienaars niet langer wilden wachten, namen zij afscheid van Joost, wensten hem goede nacht en bovenal de troost des Heilige Geestes, tot aan zijn einde. Aldus keerde ieder naar zijn plaats terug.

Des morgens vroeg kwamen de schutters en de beul, ook de rechter, die hem veroordeeld had, en verzocht hem om vergeving. Joost antwoordde: "Wat mij aangaat, wil ik u van harte vergeven; maar zie toe, dat gij het in het gericht van God verantwoorden kunt."

Nadat alles, wat tot de terechtstelling behoorde, gereed gemaakt was, werd Joost naar de markt gebracht, en hem daar het hoofd afgeslagen.

Vele goede lieden werden daarover zeer bedroefd, omdat zij zagen, dat men iemand om het leven gebracht had, die nergens over had gesproken dan over God en het Evangelie. Dit geschiedde in het jaar onzes Heeren 1544.

Gillis Tieleman (Gilles Tielmans)

JAAR 1544.

Gillis Tieleman, woonachtig te Brussel, in Brabant, was een Godvruchtig, eenvoudig man, die veel voor de armen over had, zodat hij dikwijls 's nachts werkte, en op de dag de zieken en behoeftigen hielp. Deze man had door Gods genade zijn verkeerde neigingen dermate overwonnen, dat hij omtrent niemand onderscheid maakte, welke mening men ook toegedaan was, of tot welke sekte men ook behoorde. Voor ieder was hij dienstvaardig en behulpzaam, en allen bewees hij eerbied.

Omstreeks het jaar 1540 was er een dame, die haar testament gemaakt had, waarin zij een groot deel van haar bezittingen aan de priesters en monniken had vermaakt, opdat zij voor haar zouden bidden. Gillis bezocht haar, bracht haar op zachte wijze onder het oog, dat zij daaraan niet goed deed, en zei: "O dame, gij weet toch wel, dat het onmogelijk is met uw voet de zee te bedekken, alzo is het u ook onmogelijk de buik te kunnen vullen van deze priesters en monniken." Toen de dame dus door Gillis vermaand en terecht gewezen was, herriep zij haar testament, en vermaakte aan de armen het geld, dat zij vroeger de priesters en kloosterlingen beschikt had. De gemeentegelovelingen van de kapel hoorde, dat alzo de buit aan zijn handen ontnomen was, en in aanmerking nemende, dat Gillis overal zieken ging bezoeken, en dat, waar hij kwam, de dienst der priesters niet meer werd begeerd, klaagde hij hem aan, en liet hem als ketter gevangen nemen. Terwijl hij gevangen zat, en men in tangen tijd nog geen aanklacht tegen hem ingebracht, noch een vonnis over hem geveld had, stond hij in de gevangenis de gevangenen ten dienste, en was de gevangenenbewaarder behulpzaam, en wel zo getrouw, dat hij hem zelfs toeliet op de straat te gaan, om water, hout en andere dingen te halen.

Eindelijk benijdden de vijanden hem dit, en beschuldigden hem nog heviger van ketterij. Toen men Gillis dienaangaande ondervroeg, beledigde hij zeer onversaagd de Evangelische waarheid, en verwierp het roomse bijgeloof en de afgoderij. Daarna werd hij op de pijnbank gelegd, om van hem te vernemen, wie zijn gevoelens waren toegedaan, doch hij wilde niemand verklappen. Onder de aangedane martelingen viel hij in een erge flauwte, zodat men meende, dat hij onder de handen van de scherprechter sterven zou. Hij lag zo lang in flauwte, dat zij hem bij het vuur moesten brengen, en warm drinken geven, opdat hij weer zou bijkomen. Toen zei Gilles: "O goede God! Gij bestuurt ook, dat mijn vijanden mijn dienaars moeten zijn, om mij te genezen."

Daarna bedreigden zij hem, dat hij om zijn hardnekkige ketterij zou verbrand worden, en dat hij schande zou ondergaan voor het oog van alle mensen. Doch Gilles zweeg op alles, wat zij zeiden. Hij antwoordde "Ja," en zei dat een christen niet anders had te verwachten, aangezien Christus Zijn navolgers niet anders beloofd had.

Zo werd hij dan veroordeeld, om in het openbaar te worden verbrand, welke dood hij standvastig om de naam van Jezus Christus onderging, in het jaar onzes Heeren 1544. De medelijdende mensen bedreven over Gillis grote rouw, beklagden hem zeer na zijn dood, en ieder gaf een goede getuigenis van zijn onberispelijk leven voor de mensen.

Rochus, een Brabander

JAAR 1545.

Rochus, uit Brabant, was een bekwaam beeldhouwer, en gedroeg zich in zijn leven en wandel eerlijk en oprecht. In het jaar 1545 woonde hij in Spanje en wel in de stad St. Lukas, niet ver van Sevilla. Toen God de Heere hem de waarheid enigermate had geopenbaard, begon hem zijn ambacht tegen te staan. Het hinderde hem, dat hij de afgoderij en het bijgeloof door zijn arbeid bevorderde. Hij maakte toen enige kunststukken uit liefhebberij. Eens tijd had hij een kunstig houten Mariabeeld gebeeldhouwd, en dat in zijn werkplaats opgericht. Op zekere tijd ging daar een inquisiteur voorbij, die hem vroeg, voor hoeveel hij dat Mariabeeld wilde afstaan. De beeldhouwer noemde hem de prijs, doch de inquisiteur bood hem nauwelijks de helft daarvoor. Rochus zei, dat, wanneer hij het voor die prijs gaf, hij er nauwelijks zout aan zou verdiend hebben, toen hij daaraan werkte. De inquisiteur zei: "Ik geef er niet meer voor; gij kunt het mij voor dat geld wel afstaan." Rochus antwoordde: "Gij zult het hebben, indien gij mij betaalt, wat billijk is; doch liever sla ik het aan stukken dan het te geven voor het geld, dat gij mij geboden hebt." De inquisiteur zei: "Eilieve, laat zien, bekijk het eens, en sla het in stukken." Toen greep Rochus een stuk gereedschap, wierp dat op het Mariabeeld, zodat het gezicht van het beeld enigermate werd beschadigd. Om die reden werd hij terstond in de gevangenis gebracht, alsof hij een grote misdaad bedreven had. Maar hij zei: "Hoe, mag ik met mijn werk niet doen, wat ik wil? Mag, ik dat niet maken en veranderen naar mijn goeddunken? Het was niet naar mijn zin gemaakt." Geen verontschuldiging hielp echter, men wilde niet naar hem horen.

Drie dagen daarna werd hij als een ketter veroordeeld om levend verbrand te worden. En onder het volk liep het gerucht, dat hij verbrand zou worden, omdat hij de maagd Maria had beschadigd. Toen hij naar de brandstapel gebracht werd, riep hij met luider stem, en vroeg, of er niemand uit Vlaanderen tegenwoordig was. Enige zeiden, dat er twee schepen in de haven lagen, die op een goede wind wachtten, om naar Vlaanderen te zeilen. Men verzocht hem vrij te zeggen, wat hij te bestellen had, terwijl men hem beloofde, dat dit getrouw zou worden uitgevoerd. Toen zei hij: "Och, helaas! niets anders heb ik te verzoeken dan mijn vader te Antwerpen te willen meedelen, dat ik in deze stad verbrand ben om geen andere reden dan gij vernomen hebt." Aldus werd de goede man verbrand.

Johannes Diazius

Jaar 1546

Johannes Diazius was geboren in de stad Cuenca, gelegen op de uiterste grenzen van Spanje bij Granada boven de grenzen van het rijk Toledo. Nadat hij gedurende dertien of meer jaren aan de hogeschool te Parijs vertoefd had, reisde hij eindelijk naar Genève, om de staat en de gesteldheid der gemeenten te leren kennen, waarvan hij gehoord had, dat zij door de geleerde man, Johannes Calvijn, hervormd en door, de waarachtige en Apostolische leer gereinigd en vernieuwd waren. In deze stad sprak hij met Calvijn en andere dienaren der gemeente gedurende enige maanden over de godsdienst.

Daarna vertrok hij naar Duitsland, om ook daar de gemeenten te leren kennen, waar hij wist dat het zuivere en reine Woord van God werd gepredikt. Hij kwam eerst te Bazel, waar hij de bedienaars der gemeenten, die het bestuur over de scholen en gemeenten hadden, aansprak en vriendelijk groette. Vervolgens ging hij naar Straatsburg, waar hij zich metterwoon vestigde, aangezien hij daar vele geleerde mannen vond, bij wie hij zeer geliefd was en aangenaam verkeerde, vooral bij de geleerde man Martinus Bucer.

Toen de keizerlijke majesteit een vergadering had bijeen geroepen te Regensburg, besloot de wijze raad van Straatsburg, ook Johannes Diazius met Martinus Bucer van stadswege daarheen te zenden. Toen zij te Regensburg waren, sprak Diazius een Spanjaard aan, Petrus Malvenda genaamd, die van roomse zijde daarheen was gezonden om aan het gesprek deel te nemen. Toen Malvenda Diazius zag, met wie hij te Parijs zeer gemeenzaam om had gegaan, was hij zeer verwonderd en zei, dat hij ternauwernood geloven kon hem met eigen ogen te zien, vooral in Duitsland en onder de protestanten, die zich meer verheffen en er mee pralen zullen, een Spanjaard tot hun gevoelens en geloof gebracht te hebben, dan tienduizend Duitsers of ontallijk vele andere lieden daartoe te hebben bekeerd. Hij vroeg aan Diazius, hoe lang hij in Duitsland gewoond had, om welke reden hij daar gekomen was, en of hij de leer van Martinus Bucer en van andere Duitsers als de ware erkende.

Diazius antwoordde, dat hij omtrent zes maanden in Duitsland vertoefd had; dat hij om geen andere reden daar gekomen was dan om het land te leren kennen, en de Apostolische godsdienst, die daar weer in het leven was geroepen, oprecht te belijden, en zijn gevoelens en mening daarover met geleerde mannen te bespreken. Ja, waarlijk," zei Malvenda, "zes maanden in Duitsland te vertoeven schijnen een godvruchtig mens geen maanden, maar gehele jaren, ja zelfs eeuwen toe, zo ellendig is het om in Duitsland te wonen voor hen, die de eenheid der roomse kerk lief hebben."

Na deze eerste samenspraak ontmoette hij Diazius twee malen alleen, en redeneerde veel met hem over de godsdienst. Bij de laatste samenspraak vroeg Malvenda Diazius, waarom hij te Regensburg was gekomen. Diazius antwoordde, dat hij vanwege de stad Straatsburg was gezonden teneinde zijn gebeden te voegen bij de gebeden der kerk van Christus, en mee te werken om eenheid tot stand te helpen brengen in die artikelen, waarover het grootste geschil bestond. "Dan bent gij," zei Malvenda, "hier tevergeefs gekomen, want in deze gehele samenspraak zal er niet van gerept worden. Wilt gij echter ten algemene nut werkzaam zijn, dan behoort gij naar Trente te reizen tot de kerkvergadering, die de paus heeft bijeen geroepen, waar alle gewone

geestelijken zullen samenkomen, en zich beijveren om dit doel te bevorderen."

Toen Diazius dit gehoord had, zag hij gemakkelijk in, dat de bedoeling van de priesters enkel bedrog was. Hij nam daarom afscheid van hem, en wilde later niet meer met hem spreken.

Ten gevolge van de vrijmoedigheid van Diazius, die hij in deze samenspraak had aan de dag gelegd, was Malvenda zeer op hem verbitterd. Hij begon na die tijd lagen te leggen en naar middelen om te zien, hoe hij Diazius zou kunnen ombrengen. Daar hij dit echter niet openlijk durfde te doen, begon hij dit in het geheim met opgeraapte leugens, en zond brieven naar het hof van de keizer, en wel aan een predik of Jakobijner monnik, die biechtvader was van de keizer. In deze brieven deelde hij mee, dat er te Regensburg zich een Spanjaard bevond, Johannes Diazius genaamd, die hij te Parijs gekend had als iemand, die jegens de algemene kerk gunstig gezind en een gehoorzaam kind van haar was. (De kerk noemen zij, die op de roomse grondslagen van kwade en boze lieden zelf door hen gebouwd is). Verder schreef hij, dat hij hem nu te Regensburg onder de Protestanten gevonden had, als een vijand der heilige kerk en een vriendenvoorstander der Luthersens, en dat hij dit door een openbare belijdenis bewezen had; waarom hij begeerde en bad, dat men toch dit kwaad door zeer gestrengte middelen zou tegengaan.

Deze wanhopende en bloeddorstige priesters vreesden niets anders, wanneer de zaak, die nu begonnen was, doorging, of geheel Spanje zou eindelijk de ogen openen, en de ellende, verblindheid en ook de slavernij en tirannie opmerken, waarin zij door deze bedriegers gehouden en waarmee zij betoverd werden.

Toen de monnik deze brief had gelezen, liet hij de zaak, zoals zij was. Wat hij in de zin had, wist men niet zeker. Toen nu Malvenda geen antwoord op zijn brief ontving, en daarenboven zag, dat Johannes Diazius zich van zijn aanbevolen dienst te Regensburg zeer naarstig kweet, zond hij andere brieven, veel scherper en van boos opzet getuigende, naar de monnik. Toen de biechtvader deze brieven ontving en las, stond er bij toeval een andere Spanjaard, Marquina genaamd, bij hem, die te Rome een gezaghebbend ambt bekleedde, en zich destijds, om enige gewone zaken aan het hof van de keizer bevond.

Toen deze vernam, wat er aangaande Diazius geschreven was, met wie hij vroeger zeer goed bevriend was, nam hij het zeer euvel op, dat zijn lieve vriend dus aangeklaagd en van ketterij, zoals zij het noemden, beschuldigd werd. Aangezien hij hem zeer goed kende, en wist, dat hij een oprecht en vroom man was, begon hij hem zeer ijverig te verontschuldigen, en zei in het openbaar, dat men Malvenda daarin niet moest geloven, aangezien deze waarschijnlijk door verborgen haat en nijd, of om enige andere oorzaken onwaarheid geschreven had; dat men te eerder de algemene getuigenis van vele aanzienlijke en voortreffelijke mannen geloven moest, die ten allen tijde voor het oprecht, redelijk en deugdzaam gemoed van Johannes Diazius hoge achting hadden betoond. Hij verzocht daarom de monnik deze zaak zo lang geheim te houden, en er geen gevolg aan te geven, dan nadat men er meer zekerheid van mocht hebben. Men zegt, dat de Monnik daarop zou geantwoord hebben, dat, indien Johannes Diazius lang bij de ketteren vertoefde, hij de kerk schade zou berokkenen; en dat het daarom wel nodig was hem te bekeren of spoedig om te brengen.

Niet lang daarna reisde Marquina naar Rome, en verhaalde daar alles aan Alphonsus, de broeder van Johannes Diazius. Intussen werd de bijeenkomst, die te Regensburg bepaald was, verbroken en geheel opgelieven. Johannes Diazius reisde vervolgens

naar Nieuburg, een stad, gelegen aan de rivier de Donau, in het gebied van de doorluchtige vorst hertog Otto Hendrik Palzgraaf, om daar alle pogingen aan te wenden een boek te doen drukken, door Martinus Bucer geschreven.

Terwijl dit in Duitsland plaats had, rustte ook Alphonsus, de broeder van Diazius, te Rome niet, maar ondernam de reis naar Duitsland, teneinde zijn broeder van de waarachtige godsdienst af te trekken, op zulk een wijze als dit het best zou kunnen geschieden. Hij nam ook een dienaar mee, die te Rome geruime tijd scherprechter of beul geweest was. Met deze en nog een ander kwam Alphonsus met de postwagen te Augsburg, en reisde van daar met de beul naar Regensburg, waar hij zijn broeder hoopte te vinden. Hij ontmoette daar het eerst Malvenda, en vroeg hem raad, hoe hij in deze zaak handelen moest.

Daarna zonden zij een bode naar Claudius Senarcleüs, die een goed vriend van Diazius was, om van hem te vernemen waar Johannes Diazius zich ophield, daar zij vermoedden, dat Claudius vooral dit wel zou weten. De bode zei, dat er vanwege het hof des keizers brieven naar Johannes gezonden waren, die zeer belangrijk waren.

Claudius antwoordde, dat hij waarlijk niet wist, waar die zich thans bevond, maar, indien er iets aan hem te bezorgen was, beloofde hij, dat hem getrouw ter hand te zullen stellen.

De Spanjaard verliet hem, schijnbaar tevreden met dit antwoord. Kort daarna keerde hij terug, en zei tot Claudius, dat er een edelman in de Kroon gelogeed was, die een goed vriend was van Diazius, en voor hem enige brieven van het hof des keizers had meegebracht, waaraan zeer veel gelegen was; hij verzocht hem daarom nadrukkelijk, om toch de plaats te willen aanwijzen, waar Diazius was of zelf die edelman te komen bezoeken in het logement. Claudius, die Diazius, graag een dienst bewees, kwam met de Spanjaard in het logement, waar hij Alphonsus, de broeder van Diazius, vond, die hem onder allerlei vriendschapsbetuigingen verzocht de plaats te willen aanwijzen, waar Diazius te vinden was, aangezien hij grote dingen met hem te behandelen had. Hij zei hem ook, dat hij brieven had vanwege het hof des keizers en van zijn allerbeste vrienden, en dat hij belangrijke zaken met hem te bespreken had, waaraan hem veel gelegen was. Claudius gaf hem hetzelfde antwoord, wat hij vroeger aan de Spanjaard gegeven had, dat hij namelijk niet wist, waar Diazius was; doch, om niets te verzuimen, wilde hij dit aan andere lieden vragen, en het hem dan te kennen geven.

Toen Claudius zijn woning verliet, deelde hij deze zaak aan Martinus Bucer, Johannes Brentius en anderen van hun mee, en vroeg hun raad, wat hij doen zou. De gevoelens waren daarover verschillend; de een oordeelde, dat men hem Diazius zou aanwijzen, de ander meende, dat men dit niet doen moest, waarvoor ieder zijn redenen bijbracht. Eindelijk werd er besloten, dat men hem zeggen zou, waar Diazius zich bevond, wat men voor het beste hield, teneinde er niets door onwetendheid of onvoorzichtigheid zonder noodzakelijkheid verzuimd zou worden. Men zou echter zijn best doen, Diazius tevoren te waarschuwen, wanneer er soms gevaar aan verbonden mocht zijn.

Aldus gaf Claudius Alphonsus te kennen, dat Diazius in de naaste stad Nieuburg was. Alphonsus dankte hem zeer, en verzocht hem met hem mee te rijden, daar hij een paard tot zijn beschikking had en wat er verder nodig was.

Claudius antwoordde, dat hij dit op dat ogenblik niet kon doen, maar dat hij wel een brief aan Diazius wilde schrijven, en hem daarin berichten, waar hij hem ergens zou kunnen vinden. In de grootste haast schreef Claudius een brief, en gaf hem die, waarin niets anders stond dan wat men weten mocht.

Doch de andere brieven, waarin zij Diazius waarschuwden, door Claudius, Martinus Bucer en andere goede vrienden geschreven, stelden zij aan de bode, die met Alphonsus reizen zou, ter hand, en drukten hem ernstig op het hart, dat hij die aan

niemand anders geven of tonen zou dan aan Johannes Diazius zelf. Daarenboven gaven zij hem de geschiedenis van het gesprek te Regensburg mee, om die aan de secretaris van hertog Otto te overhandigen, en duwden hem ook in het geheim geld in de hand, opdat hij alles met te beteren ijver zou ten uitvoer brengen.

Aldus nam Claudius afscheid van de bode maar bovenal van Alphonsus, die hem vriendelijk dankte, en hem zijn dienst ten allen tijde aanbood. Eindelijk bad hij hem, zo hij hem en Diazius waarlijk liefhad, om niemand te zeggen, wat er tussen hen beiden besproken was, bovenal, dat hij dit Malvenda niet moest medelen, want hij wist wel, hoe Malvenda, aangezien hij hem niet wilde volgen, jegens Diazius gezind was; daarom was het nodig, vooral van de kant van Diazius, dat deze zaak buiten weten van Malvenda teneinde zou gebracht worden. In één woord, hij verzocht dit zo nadrukkelijk, dat Claudius niet anders meende dan dat het hem ernst moest zijn.

Let evenwel, goede lezer, op het schandelijk schelmstuk van deze verrader. Zodra Claudius van hem was weggegaan, nam hij de bode, benevens al diens brieven en geschriften, en ging daarmee dadelijk naar Malvenda en, nadat zij alles gelezen hadden, verscheurden zij de brieven uitgenomen het geschrift, dat over het gesprek handelde, hetwelk aan de secretaris van de hertog Otto moest ter hand gesteld worden. Terstond daarna kwam dit Claudius, Martinus Bucer en de anderen ter ore, waardoor zij nu goed inzagen, dat deze lieden niets goeds in de zin hadden. Zij schreven daarom met een anderen bode naar Diazius, en drukten hem op het hart, dat hij zich voor deze mens wachten moest.

Daarop reed Alphonsus naar Nieuburg, met de brieven bij zich, die Malvenda aan Diazius had geschreven, waarin hij hem op het hart drukte, dat hij zijn broeder, die hem toch niet anders dan goed zou raden, gehoor zou geven. Hij beloofde ook, dat, indien hij hem volgde tot in Italië, en Duitsland met zijn Duitsers, die niet dan verdervers zijn van de goede en oprechte lieden, wilde verlaten, hij bij de biechtvader der keizerlijke majesteit zo veel zou uitwerken, dat alles wat vroeger van hem was geschreven, zou herroepen en verbeterd worden, en dat het hem geen schade zou doen, wat hij vroeger ook onvoorzichtig mocht neergeschreven hebben. Met deze brieven kwam Alphonsus, vergezeld van zijn dienaar de scherprechter, te Nieuburg.

Toen Johannes Diazius hem zag, was hij, zoals wel te denken is, bovenmate verwonderd, aangezien hij in geruime tijd geen brieven van hem ontvangen had, en dacht, dat hij nog te Rome was. Na hem gevraagd te hebben naar de reden van zijn onverwachte komst, deelde hij hem de ware reden mee, gelijk wij boven hebben geschreven, waarom hij zulk een moeilijke reis ondernomen had. De goede Diazius, die een oprecht man was, vermoedde geen kwaad, en meende, dat zijn broeder uit ware broederlijke liefde tot hem gekomen was. En, ofschoon hij graag gezien had, dat hij een andere mening ware toegedaan, en omtrent alles goede gevoelens en een oprecht oordeel mocht hebben, zo beviel hem zijn goed hart en gezindheid zeer goed, en ontving hij hem zeer vriendelijk, daar hij niet wist, dat hij, volgens het spreekwoord, een slang aan de boezem koesterde, die hem later op schandelijke wijze het leven zou benemen.

Toen zij met elkaar begonnen te spreken, zei Alphonsus, dat hij zulk een grote, gevaarlijke en moeilijke reis om niets anders had ondernomen, dan om te beproeven zijn broeder van zijn voornemen tot een beter en wel tot de schoot der heilige kerk weer te brengen, en stelde hem ook vele gevaren voor, waaraan hij bloot stond, wanneer hij bij zijn gevoelens bleef volharden. Hij deelde hem mee, dat hij van alle voortreffelijke mannen, heren en vorsten versmaad zou worden, die de Lutherse leer en naam in erge mate vijandig waren. Hij hield hem voor, dat hij zijn gehele geslacht

schande, zichzelf ongeluk, gevangenschap, ellende, ja het zwaard of de vuurdood op de hals zou halen, en vele dergelijke drangredenen gebruikte hij, om het hart van zijn broeder wankelmoedig te maken en te doen twijfelen.

Ofschoon het Diazius van harte leed deed, dat zijn broeder zulk een verkeerde mening koesterde, en menselijk gevaar en tirannie meer achtte dan de kennis der waarheid, antwoordde hij hem op alles, wat hij gezegd had, met vriendelijke woorden: "Lieve broeder, deze leer heb ik aangenomen niet uit onverstand, noch uit enig eigen vleselijk overleg maar met een zekere en vaste overtuiging. Ik belijd ook openlijk, aangezien ik het begin en de voortgang door de Heilige Schrift bevestigd vind, dat zij waarlijk is de volmaakte en eeuwig blijvende leer der heilige Profeten en Apostelen. Ik kan ook deze leer, die ik door de bijzondere genade van God beleden heb, zonder grote schande en lastering niet verwerpen, en derhalve zullen mij ook geen wereldse gevaren van mijn voornemen afbrengen. Bedenk zelf, lieve broeder, of het een voorzichtig man wel zou betamen, wanneer hij het tijdelijk ongeluk ontliep, om zich in het eeuwige verderf te storten? En waarlijk er bestaat geen andere zonde tegen de Heilige Geest, dan de beleden waarheid op oneerlijke wijze te vervolgen, welke zonde hier noch in eeuwigheid zal vergeven worden. Het zijn daarom gewichtige redenen, die mij in deze begonnen loop en deze belijdenis doen volharden. Met geheel mijn hart wenste ik ook, mijn lieve broeder, dat gij zoveel ijver en arbeid u getroost om de wil van God te kennen, als gij ijver betoond hebt om menselijke zaken te onderzoeken en te behartigen. Naar uw helder verstand te oordelen, en de oneindige barmhartigheid van de eeuwige Vader herdenkende, zou ik niet durven twijfelen, of God zal u de schat Zijner hemelse wijsheid openen, opdat gij ook de wil van God uit de goddelijke Schriften leerde kennen en belijden, voor zover gij uw arbeid en uw verstand aanwendt. Ach, dat het mij gegeven ware, lieve broeder, u deze kennis met mijn eigen bloed te moeten deelachtig maken! Want, zoals de Zoon van God Zelf betuigt: *"Dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, de enige waarachtige God en Jezus Christus, Die gij gezonden hebt."* Het is waarlijk een zeer beklaglijke zaak, dat de mensen in zulke hoge, ernstige en gewichtige zaken zo onachtzaam en boos zijn, dat zij de goddelijke stem, die van boven uit de hemel hun tegen klinkt, en alle schepsele n toespreekt, zo lichtvaardig verachten, of zo hoogvaardig verstoten. Zo gij de zaken zelf recht inziet, wat zult gij toch anders vinden, waarom wij door deze boze mensen veroordeeld en bijna iedere dag tot de dood overgeleverd worden, dan dat wij al onze hoop niet op menselijke dingen maar op de levende god stellen, buiten Wie geen zaligheid te wachten is? Onderzoek daarom onze zaak eerst goed, mijn lieve broeder, en, als gij die goed onderzocht hebt, zult gij zelf zeggen, dat men die om geen gevaren des lichaams behoort te verlaten. Waarlijk, wat mij aangaat, mijn hart is door de milde barmhartigheid en goedheid Gods dus versterkt, dat ik mij op generlei wijze van de leer, die ik aangenomen heb, zal laten aftrekken."

Toen Alphonsus de standvastigheid van zijn broeder zag, beproefde hij het op een andere wijze. Wat hij namelijk niet door schrik, vrees en gevaren kon verkrijgen, hoopte hij teweeg te brengen door giften en gaven. Hij zei, dat hij uit de kerkelijke goederen omtrent vijfhonderd dukaten in het jaar inkomen had, die hij aan hem wilde uitkeren, wanneer hij met hem naar Rome wilde gaan.

Johannes zei hierop: "Lieve broeder, ik ben zo geldgierig, niet, als gij soms denkt; had ik rijkdom en eer willen zoeken, dan zou ik mijn leven anders aangelegd hebben. Nu acht ik de kennis der hemelse leer, welke de Heere mij door Zijn milde goedheid gegeven heeft voor de allerhoogste eer, en rust voor mijn gemoed, ja voor de kostbaarste rijkdom."

Eindelijk, toen ook dit niet gelukte, bedacht bij nog een andere list, en peinsde op zijn doortrapte verraderij en bedrog, waarmee hij zijn eenvoudige, goedgehartige en oprechte broeder, die geen bedrog, of valsheid in het hart had, bedrieglijk zou aanvallen. Deze boze bedrieger nam nu de schijn van godzaligheid aan, en onder verzuchtingen van het hart sprak hij zijn broeder met een droevig gelaat aldus aan:

“Ik bemerk nu wel, lieve broeder, dat uw volharding, geloof en oprechtheid zo groot zijn in de kennis van en het vasthouden aan de Evangelische leer, dat gij mij ook tot uw gevoelens overgehaald hebt; want zo onverstandig en onwetend ben ik niet, mijn lieve broeder, dat ik deze uw godzaligheid die te bewonderen en navolgenswaardig is, niet zou hebben opgemerkt, of ook het grote nut, dat de kerk van God in het algemeen en de lieden van onze gewesten in het bijzonder, uit deze uw leer zouden kunnen trekken. Bovenal, laten wij samen van ganser hart en met alle vlijt ons benaastigen, dat de zuivere leer van de Zoon van God in de gehele wereld, zover dit slechts mogelijk is, gepredikt, en het Evangelie ook in onze gewesten, onder het volk, verbreid en bevorderd worde, zoals onder andere volken plaats heeft. Tot zulk een belangrijk werk van God zult gij, lieve broeder, niet alleen voorzichtig, maar ook niet grote ijver de genade en gaven Gods gebruiken, die de almachtige God u, boven vele anderen uit ons gewest, verleend heeft. Immers, wanneer gij langer in Duitsland blijft, en onder zulke lieden woont, wier taal gij niet verstaat, wat doet gij anders, dan het talent, dat gij van God zo rijkelijk hebt ontvangen, tot niemands nut in de aarde begraven? Gij ziet ook, dat in dit land vele geleerde mannen zijn, bedreven in nuttige wetenschappen, en ook zeer bekwaam en ervaren in de ware godsdienst, die uw dienst niet verlangen. Ja, die niet alleen niet verlangen, maar ook, als ik mij niet in hen vergis, u er toe zullen opwekken en dringen om de leer, die gij van hen ontvangen hebt, tot stichting en verbetering van onze medemensen en tot nut van ons vaderland aan te wenden. Maar, aangezien onze landen in deze tijd met ongelooflijke tirannie verdrukt worden en gij daar ook niet vrij zoudt kunnen wonen, raad en vermaan ik u om met mij naar Italië te reizen. Van deze reis durf ik mij deze vrucht beloven, dat gij groter nut zult stichten, meet, de ere Gods bij de verklaring van de Evangelische leer zult bevorderen, dan gij immer in Duitsland of elders zoudt kunnen doen. Vooreerst gaan wij naar Trente, waar vele geestelijke afgezanten vergaderd zijn, die zeer genegen zijn tot de Evangelische leer. Indien gij daar nu ook was, om hen hiertoe te vermanen en te dringen, zonder twijfel zouden zij, wat zij nu in hun hart besloten hadden, en door de tirannie van de paus niet durven openbaren, openlijk belijden en er voor uitkomen. Bedenk nu wel, welke grote nuttigheid het zou hebben, dat een gehele vergadering, die samengekomen is om de tirannie der bozen te bevestigen, door u zover zou kunnen worden gebracht, om de waarheid te onderzoeken en te openbaren. Uw gevoelens kunt gij met die geleerde mannen bespreken; en bent gij beter onderwezen dan zij, dan zult gij, ik durf u dit hunnentwege beloven, hen als vlijtige toehoorders bij het onderwijs leren kennen; en deze uw leer, die overigens vast staat, en door de getuigenis van God is versterkt, en die gij door uw deugden en geleerdheid hebt opgeluisterd, die zij ook in u prijzen en hoogachten, die u anders niet veel goeds gunnen, zult gij des te beter kunnen bevestigen. Daarna zullen wij bezoeken Rome, Napels en de andere steden van Italië, waarin zich ook vele lieden bevinden, die kennis der waarheid hebben, waar gij ook met geen geringe en onwetende lieden zult behoeven om te gaan, maar met vorsten en heren, die gij in de ware kennis zult kunnen versterken, en wellicht openlijk de waarheid zult doen belijden. Wanneer gij alzo eindelijk geheel Italië, ten minste de voornaamste lieden, voor uw leer en leven gewonnen had, zou ook van zelf volgen, dat bij u de hartelijke begeerte ontstond, dat

deze leer namelijk, zonder gevaar voor u, door andere voortreffelijke mannen in Spanje mocht kunnen verkondigd worden. Welk nut stichten die lieden toch, die al zijn het geleerde en goede lieden, nochtans alleen onder de schijn van de godsdienst in Duitsland als verborgen blijven? Naar mijn mening zorgen zij alleen voor zichzelf, terwijl het hun zeer weinig ter harte gaat, in welk een jammer en onwetendheid andere lieden verzonken liggen.

Zoudt gij nu, lieve broeder, deze grote en belangrijke zaak verachten, die gij voor ogen ziet en gevoelt? Zoudt gij u aan deze openlijke roeping Gods onttrekken? Of meent gij voor uzelf alleen te leven? Waarom zoudt gij de zwakheid van andere lieden niet te hulp willen komen, die tussen hoop en vrees, tussen zekerheid en twijfel verkeren, en uw hulp en uw onderwijs verlangen, ja, met betraande ogen en opgeheven handen de kennis der zuivere leer als van u eisen en afbidden? Waarlijk, gij mag het zuchten en klagen van zo vele heiligen niet in de wind slaan, aangezien er op de medewerking van zo vele voortreffelijke lieden te rekenen is.

Nu dan, wat mij aangaat, wil ik u, als een getrouw broeder en dienaar, in dit goddelijke werk behulpzaam zijn; u op mijn kosten en met alle opoffering naar Italië vergezellen, u in kennis en vriendschap brengen met de voortreffelijkste lieden, en, waar gij mij nodig hebt, daar zal ik u, zoals ik schuldig ben, als een getrouw broeder behulpzaam zijn."

Johannes Diazius verwonderde zich boven mate over deze ongewone redenen van zijn broeder, en verblijdde zich zeer, daar hij dacht, dat zijn broeder dit van harte meende. Hij behandelde hem daarom veel vriendelijker dan hij tot nog toe gedaan had, en zei, dat hij gewillig, en bereid was, de eer van de Heere Jezus Christus, waar hij kon of mocht, desnoods met verlies van zijn leven, te bevorderen. Hij prees het voornemen van zijn broeder, nam zijn raad ter harte, en beloofde, dat hij van zijn kant zich zou benaarstigen. Maar, aangezien het een gewichtige en grote zaak was, en er vele zwarigheden en gevaren aan verbonden waren, moest men zich ook rijpelijk en ernstig beraden, en met geleerde en verstandige mannen overlegd worden, hoe dit het best tot verbreiding der ere van God en tot stichting der mensen, ten uitvoer gebracht zou kunnen worden. Hij zei daarom, dat het hem goed dacht, dit gehele plan aan de mannen die aan de samenspraak hadden deelgenomen, en die nu te Regensburg waren, mee te delen; en, wat zij in deze zaak besloten, dat wilde, hij doen.

Dit voorstel beviel Alphonsus zeer goed, daar hij misschien wel dacht, dat zij, aan wie dat plan werd voorgesteld, onnadenkende lieden waren, en zijn heimelijke en verborgen listen en verraderij niet bemerkten zouden.

Johannes Diazius schreef dus brieven aan de betrokken personen te Regensburg, waarin hij hun de plannen van zijn broeder meedeelde, die begeerde dat hij met hem naar Italië zou reizen, en waarbij hij tevens de reden voegde waarom zijn broeder dit verlangde. Eindelijk betoonde hij zijn goede wil, namelijk, dat hij in zijn hart besloten had, in deze zaak niets te doen, dan wat de broeders goedkeurden. Een zodanigen brief schreef hij ook aan Bernhardus Ochinus, die in die tijd het Evangelie van Christus verkondigde te Augsburg, en verlangde van hem ook zijn gedachte en mening te horen.

Toen deze brieven te Regensburg gelezen waren, kwamen de leden der vergadering samen, opdat ieder zijn mening en zijn gevoelen daarover zou uitbrengen. Zij besloten eenparig, om aan de bedrieglijke redenen van de moordenaar geen geloof te slaan, daar zij wel bemerkten, dat hij het er alleen op toelagde zijn onschuldige broeder te bedriegen. In die tijd waren er ook enige, die de moord, welke deze bedrieger in het

hart had voorgenomen, tevoren vaststelden en profeteerden.

In overeenstemming met elkaar schreven zij aan Diazius, en gaven te kennen, wat de broeders in deze zaak besloten hadden. Hetzelfde schreef hem ook Bernhardus Ochidus.

Toen nu Alphonsus bemerkte, dat zijn plan bij allen afgeslagen en omvergeworpen was, en dat zijn bedoelingen niet langer verborgen konden blijven, hoewel hem dit zeer speet nochtans, aangezien hij inzag, dat hem zeer veel gelegen was aan de goedwilligheid van zijn broeder, om de misdaad, die hij in zijn hart had voorgenomen, te volbrengen, wilde hij hem niet met harde woorden verbitteren, maar veinsde met alle inspanning zijn droefheid. Hij zei, dat hij het oordeel en mening der geleerde lieden niet kon verwerpen, dat zij in hun schrijven hadden uitgesproken; nochtans om toch enige dank voor zijn grote moeite en arbeid te ontvangen, bad hij Johannes ernstig, om geen bezwaar te maken met hem naar Augsburg te rijden, waar alle zaken haar einde en beslag zouden krijgen.

Dit begeerde de bedrieglijke schelm uit grote valsheid en boosheid, daar hij graag zijn onschuldige broeder, onder de schijn van vriendelijkheid, op een vrij en open veld buiten de stad gebracht had, teneinde hem op een verborgen plaats zo veel te gemakkelijker te kunnen vermoorden. Johannes, die geen argwaan koesterde, zou hierin bewilligd hebben, zo niet intussen Martinus Bucer, voor dat Alphonsus afreisde, te Nieuburg gekomen was, en hem dat verboden had.

Aangezien de leden der vergadering te Regensburg niet waren samen gekomen, en voornemens waren naar huis terug te keren, namen Martinus Bucer en Martinus Frechtius, predikant te Ulm, hun weg naar Nieuburg, teneinde Johannes Diazius, wat zij reeds vroeger schriftelijk hadden gedaan, nog te beter op het hart te drukken, namelijk, dat hij zijn broeder Alphonsus niet moest vertrouwen, en niet met hem naar Italië moest reizen. Onder de broeders werd dus besloten, dat Alphonsus alleen zou afreizen. Hoewel Alphonsus dit euvel opnam, betuigde hij nochtans, dat dit hem goed was, en dat hij niets anders begeerde dan Johannes zijn broeder, die hij, zoals hij zei, bovenmate lief had, genoeg te doen.

Des avonds voor de dag, waarop hij op reis zou gaan, en wel na etenstijd, sprak hij zijn broeder geheel alleen, wekte hem op tot standvastigheid in de kennis van de ware godsdienst, en beloofde dat hij, zoveel hij slechts kon, altijd tot zijns broeders dienst zou zijn, en gaf hem eindelijk zelfs veertien gouden kronen, om daarvoor nieuwe klederen te kopen, welke Johannes eerst wel weigerde, doch eindelijk moest aannemen. tenslotte hadden zij nog een drukke woordenwisseling, die blijken gaf van broederlijke eenheid en waarachtige liefde, en scheidden alzo, niet zonder aandoening en tranen, van elkaar, en begaven zich ter rust.

De volgende dag, in de vroege ochtend van de 25ste maart, stond er een wagen te Nieuburg gereed, waarmee Alphonsus en zijn dienaar, de scherprechter, naar Augsburg zouden vervoerd worden. Aldus scheidden deze broeders, en namen andermaal onder tranen afscheid van elkaar. Toen Alphonsus vertrokken was, waren de anderen, namelijk Bucer, Frechtius en Claudius zeer verblijd; want zij verkeerden voortdurend in vrees voor deze man. Des namiddags van die dag reisden Bucer en Frechtius, toen zij meenden, dat er geen gevaar meer bestond, insgelijks af.

Toen Alphonsus dicht bij de stad Augsburg kwam, wilde hij niet, dat de voerman de stad binnen zou rijden, maar liet zich met grote moeite buiten om de vest brengen, totdat hij aan het kruis kwam, waar hij wilde zijn, opdat hij in de stad niet zou gezien, herkend en de moord niet zou verhinderd worden. Als de voerman hem in zijn logement had gebracht, zei Alphonsus tot hem, dat hij des anderen daags vroeg naar

Italië wilde reizen, doch dat hij eerst een brief aan zijn broeder zou schrijven, en verzocht hem daarom de brief te willen komen afhalen, voor hij naar Nieuburg terugkeerde, wat de voerman beloofde te zullen doen.

In de vroegen ochtend van de 26e Maart kwam de voerman om de brieven. Men zei hem, dat Alphonsus nog te bed lag, aangezien hij de voorgaande nacht zeer laat gedronken had, dat hij nu nog in de vasten slaap was, en zij verzochten hem of hij binnen een paar uren terug wilde komen, dat hij beloofde te zullen doen. Dit had men echter slechts voorgewend, opdat de voerman te langer zou vertoeven, en deze moordenaars te beter tijd zouden hebben, om hun moord met minder gevaar te plegen. Toen de voerman later terug kwam, zei men hem, dat hij reeds naar Italië was afgereisd, dat hij te Augsburg geen brieven had kunnen schrijven, maar beloofd had van Yzerbrug brieven te zenden. Na de voerman met enig geld tevreden gesteld te hebben, liet men hem gaan, terwijl hij niet beter wist, of alles was zoals men aangaande Alphonsus gezegd had. Aldus reisde de voerman terstond met zijn metgezel, die met Alphonsus daags tevoren in hetzelfde rijtuig te Augsburg was gekomen, weer naar Nieuburg terug. Omtrent de middag kwamen zij in een stadje, Bothmes genaamd, halverwege Nieuburg en Augsburg, van iedere stad drie mijlen gelegen. Daar vonden zij, ongedacht in de herberg Alphonsus aan tafel zitten, met zijn dienaar de beul en een bode van Augsburg die zij hadden meegenomen, en die ook hun plannen niet kende, benevens een priester uit die stad, en verscheidene andere gasten. Toen Alphonsus, de voerman en zijn metgezel zag, ontzette hij zich zeer, daar hij ervoor had willen zorgen, dat, wat hij voorgenomen had te doen, niet door hem belet of verijdeld zou worden. Hij zette echter een vrolijk gezicht, en verzocht de voerman zich met zijn metgezel aan tafel te zetten. De voerman weigerde dit in het begin, omdat er zo velen aan tafel zaten, en ook, omdat hij tehuis wilde zijn; maar, aangezien zij er op aandrongen, zaten zij aan. Terwijl zij daar zaten te eten, bedacht hij een nieuw bedrog, dat hij aan de voerman pleegde. Hij zei, dat hem buiten zijn gedachte een moeilijke zaak voorgekomen was, waarvan hij uit die plaats zijn broeder Johannes Diazius moest onderrichten. Maar, aangezien er nog enige dingen te beschikken waren verzocht hij de voerman, daar nog een dag op zijn kosten te vertoeven, teneinde hij alles aan zijn broeder zou kunnen meedelen door een bekende en getrouwen bode. Ofschoon de voerman die dag graag tehuis had willen zijn, bleef hij met zijn metgezel die dag daar, en wel uit achting voor Alphonsus, die dit zozeer verlangde, alsmede in het belang der grote zaak.

Na de maaltijd, toen zij van alles zekerheid hadden, overlegde Alphonsus met zijn beul, hoe zij de moord plegen zouden, wat moeilijk met een zwaard zou kunnen geschieden. Zij besloten dus een bijl in deze stad te kopen, teneinde daarmee Johannes Diazius te doden. Een andere voorzichtigheid mochten zij ook niet uit het oog verliezen; zij moesten namelijk deze bijl niet bij een bijlverkoper kopen, opdat men geen achterdocht jegens hen krijgen zou. Zij gingen daarom naar een timmerman, kochten daar een bijl, en kwamen in het logement terug, waar zij niemand vonden dan de logementhouder en de bode van Augsburg. Zij zeiden aan de logementhouder, dat zij ergens heen moesten reizen, van waar zij terstond zouden terugkeren, en daar zij hun paarden niet wilden vermoeien, bevalen zij, dat zij andere zouden gereed maken, die vlug, en van zessen klaar waren.

Terstond daarop steeg Alphonsus met zijn beul te paard, gevolgd door de bode van Augsburg, die wel nergens van wist, maar mee ging, omdat hem de reis geen geld kostte.

In korte tijd bereikten zij een dorp, Veltkerken genaamd, bij Nieuburg gelegen, waar zij die nacht bleven. De 27sten Maart kwamen zij voor het openen der poorten te Nieuburg. Toen de dag nauwelijks aangebroken was, verlieten zij hun paarden, bonden die aan een heining, en lieten die door de bode van Augsburg bewaren. Vervolgens nam de beul, de dienaar van Alphonsus, de hoed en de mantel van de bode, om minder herkend te worden, en ging met zijn meester de stad in. De beul ging vooruit, terwijl Alphonsus volgde, daar zij afgesproken hadden, dat de beul de moord zou plegen, en, wanneer hem dit niet goed gelukte, zou Alphonsus hem helpen en bijstaan. Aldus kwamen zij aan het huis van de predikant, waar Johannes Diazius thuis was. De beul klopte daar aan, en vroeg aan de broeder van de predikant, die de deur opende, waar Johannes Diazius was, en voegde er bij, dat hij brieven bij zich had van zijn broeder Alphonsus. De jongeling antwoordde, dat Johannes nog te bed lag. Daar de jongeling de beul en Alphonsus van vroeger kende, vroeg hij hem, wat de verwisseling van kleren te betekenen had.

De beul intussen, opdat het niet zou uitkomen wat hij van plan was te doen, beval de jongeling naar boven te gaan, en Diazius te zeggen, dat hij gekomen was met brieven van zijn broeder. Toen Diazius dit gezegd werd, sprong hij het bed uit, en deed, uit groot verlangen om te weten wat zijn broeder schreef, slechts een ochtendkleed aan, en ging in een andere kamer tegenover de zijne. Als de beul door de jongeling daar gebracht werd, bleef Alphonsus beneden aan de deur van de trap wachten, opdat er niemand naar boven zou gaan en de moord verhinderen. Maar, aangezien de jongeling zich ook in de kamer bevond, was de beul niet op zijn gemak, want de tegenwoordigheid van de jongeling verhinderde hem zijn euveldaad te bedrijven. Eindelijk zond hij de jongeling naar de fontein, om wat water te halen.

Toen de jongeling vertrokken was, haalde de beul de brief voor de dag, waarvan hij zei, dat deze van Augsburg gezonden was.

Toen Johannes de brief had, ging hij, daar het nog duister was, naar het raam, teneinde daar te beter te kunnen lezen. Zoals men later gezien heeft, stond er in de brief, dat, toen hij nauwelijks te Augsburg aangekomen was, hem werd gezegd, dat zijn broeder in groot gevaar verkeerde; dat hij daarom, door broederlijke liefde gedrongen, hem vermaande, zich te wachten voor de listen en lagen van Malvenda, de biechtvader, en zijn aanhangers, die allen, als vijanden van Christus, om de belijdenis van de ware godsdienst, op allerlei wijze het er op toelagden zijn bloed te vergieten. Deze en dergelijke woorden waren in de brief vervat. Terwijl Diazius bezig was deze brief te lezen, haalde de beul, die achter hem stond, de bijl, die hij onder de mantel verborgen had, voor de dag, en sloeg die in de rechterzijde van de slaap van zijn hoofd tot aan de steel. Daar de hersens op wrede wijze waren gekwetst, was hij in hetzelfde ogenblik geheel bewusteloos, zodat deze heilige martelaar niet het minste geluid maakte.

Daarna, opdat door het vallen van het lichaam geen gedruis zou worden gemaakt, en zij alzo van de moord konden overtuigd worden, legde de beul, met beide handen het vallende lichaam opvangende, het lijk op de grond, en liep terstond de trap af naar zijn meester. Dit alles ging zo haastig en geheim in zijn werk, dat niemand er intussen iets van bemerkte.

Claudius Senarcleüs, die nog te bed lag, en door onaangename gedachten werd bevangen, sprong haastig uit bed, greep spoedig enige klederen om naar de kamer te gaan en te zien, wat Diazius deed. Toen hij in de kamer kwam, hoorde hij de moordenaars nog op de trappen; en, daar hij niet wist, of zij naar beneden gingen of naar boven kwamen, sloot hij de trapdeur, en ging de kamer binnen.

Toen hij daar kwam, en het lichaam op de grond zag liggen, werd hij, zoals men wel

denken kan, in zijn hart zo verschrikt en verbaasd, dat de klederen hem uit de hand vielen, en hij geen woord kon spreken. Eindelijk, toen hij enigszins tot zichzelf gekomen was, ging hij naar Diazius, die daar op de vloer lag, met de ogen naar de hemel geslagen en de handen gevouwen, alsof hij bad.

Ogenblikkelijk trok Claudius hem de bijl uit het hoofd, om te zien, of hij leefde. Hij bemerkte, dat hij, ofschoon dodelijk gewond, nog tekenen van leven gaf; doch na verloop van een uur blies hij de laatste adem uit. Zijn ogen waren voortdurend naar de hemel gericht, alsof hij Gods barmhartigheid voor zich inriep. Toen hij van God hoorde spreken, gaf hij een teken, dat hij dit verstond. Dadelijk riep Claudius al de huisgenoten samen, die getuigen waren van deze gruwelijke moord.

Alzo eindigde de heilige martelaar Gods, Johannes Diazius, zijn tijdelijk leven, en werd door tussenkomst van zijn broeder, op de wijze van Kaïn, te Nieuburg vermoord, de 27sten Maart in het jaar onzes Zaligmakers Jezus Christus 1546.

Enige vrome burgers reden deze boze moordenaars te paard na, en achterhaalden hen in een stad omtrent vier mijlen aan deze zijde van Yzerbrug, waar zij in een logement vertoefden en juist sliepen. Zij reden voort tot Yzerbrug, gaven de raad van deze zaak kennis, en drongen er op aan deze moord niet ongestraft te laten. Toen de moordenaars te Yzerbrug kwamen, werden zij terstond op gewelddadige wijze gevangen genomen. Zij gaven daar voor, dat zij edellieden waren, en gezonden door de keizerlijke majesteit wegens enige belangrijke zaken; doch men gaf hun geen geloof, omdat men bekend was met de schandelijke moord, die zij gepleegd hadden. De Paltzgraaf Otto Hendrik zond twee gezanten naar Yzerbrug, om de doodslagers tot de dood op te eisen, terwijl de gezanten meegenomen hadden de slaapmuts van Diazius, de verdichte brief, en de bloedige bijl. Intussen schreven deze moordenaars aan de kardinalen te Trente en te Augsburg brieven, waarin zij verzochten hen te verlossen. En wat vermag deze bloeddorstige geestelijkheid niet? Zij brachten het eindelijk zover, dat de keizerlijke majesteit een bevel gaf, de gehele zaak van deze moordenaars uit te stellen, en er niets in te besluiten dan nadat hij met zijn broeder daarover zou gesproken hebben.

Een van de gezanten van Nieuburg, ziende, dat er geen hoop was om recht te verkrijgen, keerde terug. De Paltzgraaf schreef zelf aan de regering te Yzerbrug, dat de moordenaars onder borgstelling en verzekering overgeleverd moesten worden naar Nieuburg, waar de moord had plaats gehad, of toe te staan, dat hij de zaak zelf naar recht zou behandelen. Doch de regering toonde hem het bevel van zijn keizerlijke majesteit.

De Protestanten verzochten daarna aan de keizer te Regensburg om de zaak volgens het recht te behandelen en teneinde te brengen; doch zij ontvingen van hem geen antwoord.

Toen de keizer te Nieuburg kwam, verzocht de regering hem daar ootmoedig, aan de rechters te Yzerbrug te bevelen, deze zaak naar het recht te behandelen. Zij ontvingen echter geen ander antwoord dan dat de keizer geen macht had om in het land, dat zijn broeder, de koning van Rome, toebehoorde, iets te gebieden. Zo zij in deze zaak iets wilden verkrijgen, moesten zij dit zijn broeder verzoeken; en toch was enige weinige dagen vroeger zijn bevel uit Dinckelspeel gegeven, dat men de behandeling der zaak moest uitstellen.

De paus en kardinalen, met hun goddeloze en bloeddorstige geestelijken, is het te wijten, dat men de eenvoudigen en onschuldige vervolgt, hun jammerlijk het goed en leven ontnemt, en de boosdoeners en moordenaars voorstaat, beschut en beschermt. Maar God zal eens rechtvaardig zonder aanzien van personen richten en oordelen.

Dan zullen, zoals er geschreven staat, *de geweldigen op ernstige wijze gestraft worden.*

Eusinas, ook Dryander genaamd, een Spanjaard (Jaime Enzinas)

JAAR 1546

Ensinas, ook Driander genaamd, geboren in Spanje, was de leermeester van de godvruchtigen martelaar Johannes Diazius. Op het aanhouden en smeken van zijn ouders en vrienden, woonde hij, tegen wil en dank enige jaren te Rome.

Toen hij door zijn broeder Franciscus Dryander, die om de zuivere godsdienst in Duitsland woonde, geroepen werd, dat hij zich tot de gemeente Gods begeven zou, werd hij door zijn eigen huisgezin verraden, gevankelijk overgeleverd, en van dat ogenblik aan in een enge gevangenis geworpen. Daarna bracht men hem in een grote volksvergadering, waar alle kardinalen en bisschoppen, die zich toen in Rome bevonden, waren bijeen gekomen, om hem te ondervragen. Met vrijmoedigheid en standvastigheid beleed hij de zuivere leer van het Goddelijke Woord, stond die met ijver voor, en veroordeelde alle boosheid en het bedrog van de roomse antichrist. Door deze vrijmoedige belijdenis werden de kardinalen en vooral de Spanjaarden, zijn landgenoten, zo woedend, dat zij riepen, dat men hem moest verbranden.

Eindelijk brachten het deze vijanden der waarheid en godzaligheid zover, dat deze goede man en getrouwe dienaar van de Heere Jezus Christus zijn leven om de heerlijke getuigenis der waarheid moest overgeven, en wel kort na de dood van Johannes Diazius, zijn leerling, in het jaar 1546.